STOWARZYSZENIE
KONSERWATORÓW ZABYTKÓW

POLSKI SŁOWNIK BIOGRAFICZNY KONSERWATORÓW ZABYTKÓW

Zeszyt 1

Poznań 2000

STOWARZYSZENIE
KONSERWATORÓW ZABYTKÓW

POLSKI SŁOWNIK BIOGRAFICZNY KONSERWATORÓW ZABYTKÓW

Zeszyt 1

Poznań 2000

Zespół Redakcyjny

HENRYK KONDZIELA, HANNA KRZYŻANOWSKA
MIECZYSŁAW KURZĄTKOWSKI

Adres redakcji

ul. Gołębia 2
61-834 Poznań, tel. (061) 852-80-03

Publikacja dofinansowana
przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego
Generalnego Konserwatora Zabytków

ISBN 83-900862-7-1

Wydawca
Stowarzyszenie Konserwatorów Zabytków
ZGPP S/230/2000

Autorzy biogramów

Zygmunt Dolczewski

Wojciech Jankowski

Gabriela Klause

Henryk Kondziela

Hanna Krzyżanowska

Lech Krzyżanowski

Zofia Kurzawa

Mieczysław Kurzątkowski

Janusz Lehmann

Renata Linette

Alicja Lutostańska

Henryk Nowakowski

Jan Pic

Mirosław Przyłęcki

Jacek Serafinowicz

Magdalena Warkoczewska

OD REDAKCJI

Pierwszy zeszyt Polskiego Słownika Biograficznego Konserwatorów Zabytków, który oddajemy Czytelnikom, jest rezultatem wstępnego etapu prac podjętych przez zespół autorów i redaktorów realizujących inicjatywę zgłoszoną przez Henryka Kondzielę i zaaprobowaną przez Walny Zjazd Stowarzyszenia Konserwatorów Zabytków. Podkreślić należy, że prace przygotowawcze, opracowanie biogramów i ich wydanie możliwe było dzięki dotacjom przyznanym przez Generalnego Konserwatora Zabytków.

Słownik przeznaczony jest dla szerokiego grona Czytelników. Dlatego łączy cechy opracowania przystępnego z wymogami naukowej precyzji, a w szczególności jest zgodny z zasadami przyjętymi i obowiązującymi w tego rodzaju publikacjach. Jego praktycznym celem jest dostarczenie rzetelnej i w miarę możliwości wszechstronnej informacji o ludziach działających na obecnych oraz dawnych ziemiach polskich na polu konserwacji, restauracji, inwentaryzacji, dokumentacji i badań naukowych obiektów zabytkowych. To pierwsza próba zgromadzenia i opublikowania dokumentacji o dorobku konserwatorów zabytków w Polsce.

PSBKS zawiera biogramy osób profesjonalnie uczestniczących w procesach konserwacji i ochrony zabytków, kształtowaniu myśli konserwatorskiej oraz dokumentowaniu historii tej dziedziny. Są to osoby:

bezpośrednio zajmujące się konserwowaniem dzieł sztuki i zabytków kultury materialnej;

projektujące prace przy zabytkach;

opracowujące programy rewaloryzacji zespołów zabytkowych oraz obszarów chronionych;

prowadzące badania archeologiczne i architektoniczne dla potrzeb prac przy zabytkach;

zajmujące stanowiska kierownicze i prowadzące działalność merytoryczną w służbie konserwatorskiej oraz realizacji prac przy zabytkach;

będące autorami prac z dziedziny teorii, metodyki, prawa, historii ochrony zabytków, a także krytyki konserwatorskiej oraz z innych dziedzin związanych z konserwacją;

będące autorami studiów dla potrzeb ochrony i konserwacji zabytków;

wykazujące aktywną działalność w organizacjach zajmujących się ochroną zabytków przed powołaniem państwowej służby konserwatorskiej.

Słownik zawiera biogramy osób nieżyjących:

narodowości polskiej lub polskiego pochodzenia bez względu na miejsce działalności;

innych narodowości, jeżeli ich działalność dotyczyła zabytków znajdujących się w obecnych granicach państwa polskiego.

Zasięg chronologiczny PSBKZ obejmuje okres od początków działalności w tej dyscyplinie w końcu XVIII w., aż do czasów współczesnych. Pragniemy, aby w sposób możliwie szeroki uwzględnione zostały w Słowniku postacie działające w czasach najbliższych, o których brak informacji w dotychczasowych publikacjach.

Dobór haseł w tym zeszycie jest z różnych względów w dużym stopniu przypadkowy, jakkolwiek staraliśmy się dać możliwie reprezentatywny zbiór biogramów uwzględniających ludzi różnych specjalności działających w dziedzinach ogólnie określonych jako ochrona zabytków. W haśle – przy określeniu zawodu, stanowiska lub charakteru działalności – termin „konserwator" został użyty tylko w stosunku do osób, które z wykształcenia były konserwatorami dzieł sztuki lub pełniły funkcję w służbie ochrony zabytków. Niektóre biogramy zostały skrócone i dostosowane do przyjętej koncepcji Słownika. Pełne teksty autorskie znajdują się w archiwum Redakcji.

Zamiarem inicjatorów jest przygotowywanie PSBKP systemem holenderskim i przewiduje się wydanie w przyszłych latach następnych zeszytów, zawsze w układzie alfabetycznym.

Redaktorzy wdzięczni będą za uwagi na temat sposobu realizacji zadania, które mogą pomóc w pracach nad kolejnymi zeszytami Słownika. Liczymy również na współpracę i pozyskanie autorów biogramów ze wszystkich ośrodków naszego Stowarzyszenia.

Biogramy

Ballenstaedt Lucjan
Bendowski Kazimierz
Biegański Piotr
Cieśliński Jan
Cybichowski Stefan
Czajnik Michał
Dziekoński Józef Pius
Gawarecki Henryk
Gawdzik Czesław
Heurich Jan Fryderyk
Holas Aleksander
Hornung Zbigniew Marian
Husarski Wacław Teofil
Janasik Stefan
Kamiński Włodzimierz
Kępiński Zdzisław
Konkolewski Roman
Kozielczyk Wincenty
Krakowska-Pilch Ewa
Kręglewska-Foksowicz Ewa
Kuklis Wilhelm
Lalewicz Marian
Linette Eugeniusz
Majdecki Longin
Malinowski Kazimierz
Marconi Bohdan Lucjan
Mączeński Zdzisław Antoni
Michałowski Lucjan
Morawski Franciszek
Pajzderski Nikodem
Pągowski Stefan
Pieczyński Zbigniew
Powidzki Janusz
Ruszczyńska Teresa
Saski Kazimierz
Siciński Karol
Siennicki Jerzy
Sławski Roger
Szumska-Lipkowa Gabriela
Vogel Deodat Zygmunt
Zachwatowicz Jan
Zieleśkiewicz Stefan Edward
Zieliński Zbigniew
Ziętkiewicz Zdzisław

Skróty bibliograficzne

tytułów czasopism

BHS	Biuletyn Historii Sztuki
BHSiK	Biuletyn Historii Sztuki i Kultury
KAiU	Kwartalnik Architektury i Urbanistyki
OZ	Ochrona Zabytków
SzZ	Spotkania z Zabytkami

serii wydawniczych

BMiOZ	Biblioteka Muzealnictwa i Ochrony Zabytków
PSB	Polski Słownik Biograficzny
TK	Teka Konserwatorska

inne

EW	Encyklopedia Warszawy
Łoza, Architekci	Łoza St., Architekci i budowniczowie w Polsce
WSB	Wielkopolski Słownik Biograficzny

miejsc wydania

Gd.	Gdańsk
Kat.	Katowice
Kr.	Kraków
L.	Lublin
Lw.	Lwów
Ł.	Łódź
P.	Poznań
Tor.	Toruń
W.	Warszawa
Wil.	Wilno
Wr.	Wrocław

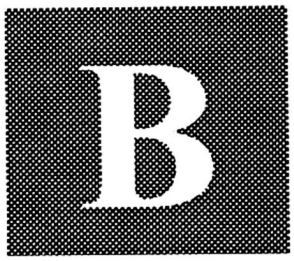

BALLENSTAEDT Lucjan (1881-1958), inż. konstruktor, specjalista w zakresie mechaniki budowli, prof. Politechniki Poznańskiej.

Ur. 12 X 1881 w Poznaniu jako syn budowniczego Bolesława i Anieli z Ławickich. Ukończył gimnazjum humanistyczne w Gnieźnie w 1902, a następnie studiował na politechnice w Charlottenburgu, gdzie ukończył wydział inżynierii lądowej i wodnej. W l. 1909-14 pracował jako statyk konstruktor w Berlinie, a od 1919 był także asystentem przy katedrze statyki i geometrii wykreślnej na politechnice berlińskiej. Po I wojnie światowej powrócił do Poznania i rozpoczął pracę pedagogiczną w Państwowej Szkole Budownictwa. Od 1945 był kierownikiem budowy mostów w Zarządzie Miejskim Poznania. Równocześnie w Szkole Inżynierskiej, późniejszej Politechnice Poznańskiej, wykładał mechanikę budowli. W 1952 został kierownikiem Katedry Mechaniki Budowli, a w 1957 uzyskał tytuł profesora zwyczajnego. Zaprojektował w 1946 konstrukcję stalową zniszczonego hełmu wieży ratusza poznańskiego w miejsce pierwotnej drewnianej. Projekt wykonał jako bezinteresowny dar dla miasta. Poza tym był autorem konstrukcji hal na terenach Międzynarodowych Targów Poznańskich oraz mostów w Kaliszu i Poznaniu, m.in. mostu Bolesława Chrobrego na Ostrowie Tumskim w Poznaniu.

Zmarł w Poznaniu 27 IV 1958.

D e m b e c k a W., Ballenstaedt Lucjan, w: WSB., s.34-35.

Henryk Kondziela

BENDOWSKI Kazimierz (1905-1982), artysta lutnik, konserwator instrumentów muzycznych.

Ur. 22 I 1905 w Biskupicach (woj. wielkopolskie) jako syn Stanisława, pracownika kolei, i Apolonii Kujawy. Po ukończeniu szkoły powszechnej w Biskupicach i Pobiedziskach podjął w 1921 naukę zawodu lutniczego w pracowni Nikodema Szmeltera w Poznaniu. Papiery czeladnika uzyskał w 1924. Następnie praktykował u Dymitra Diczenki, znanego mistrza lutniczego. Po uzyskaniu dyplomu mistrzowskiego powrócił do pracowni N. Szmeltera, u którego pracował do 1927. W następnym roku założył własną pracownię lutniczą w Pobiedziskach (woj. wielkopolskie). Od 1935 przeszedł do pracy w firmie St. Pełczyńskiego w Poznaniu, gdzie zatrudniony został na stanowisku konserwatora instrumentów lutniczych. W firmie tej pracował do wybuchu II wojny światowej. W czasie okupacji skierowany został do pracy w Operze Poznańskiej w charakterze konserwatora instrumentów i tu pracował do 1948. Następnie przeniósł się do Lubina (woj. dolnośląskie) i tam na terenie ówczesnej Fabryki Mechanizmów Fortepianowych zorganizował dział instrumentów lutniczych, który przekształcony został w Dolnośląską Fabrykę Instrumentów Lutniczych. Pracował na stanowisku głównego technologa. W 1958 przeniósł się do Poznania i podjął pracę jako konserwator Muzeum Instrumentów Muzycznych (oddział Muz. Narodowego). Tu został kierownikiem Pracowni Konserwacji Instrumentów Muzycznych. W pierwszej fazie prac konserwatorskich poświęcił się przede

wszystkim znakomitej kolekcji instrumentów muzycznych, z najcenniejszymi instrumentami polskimi autorstwa Groblicza i Dankwarta. Oprócz opieki konserwatorskiej nad całym zbiorem instrumentów muzycznych, bieżących napraw uszkodzeń, remontów i renowacji instrumentów pozyskiwanych pracownia przygotowywała i utrzymywała w technicznej sprawności zabytkowe instrumenty używane przez muzealny zespół muzyczny. B. był wybitnym ekspertem w zakresie lutniczych instrumentów historycznych. Pełnił też do końca życia funkcję męża zaufania lutników we wszystkich Międzynarodowych Konkursach Lutniczych im. Henryka Wieniawskiego. Był członkiem Zw. Polskich Artystów Lutników. W l. 1964-79 zasiadał w komisji kwalifikacyjnej ZPAL, a w l. 1973-79 w sądzie koleżeńskim ZPAL. W l. 1963-66 wyszkolił w zawodzie lutniczym swojego syna Tomasza (ur. 28 IV 1947).

Ożeniony z Zofią Bągorską miał synów Tomasza i Jana oraz córki Barbarę i Łucję.

Zmarł w Poznaniu 25 VIII 1982, pochowany na Cmentarzu Junikowskim.

Akta ZG ZPAL i informacje rodziny.

Janusz Lehman

BIEGAŃSKI Piotr (1905-1986), architekt, konserwator zabytków m. st. Warszawy, prof. Politechniki Warszawskiej.

Ur. 8 V 1905 w Rosejnach (Litwa). Ojciec Teodor był nauczycielem, matka, Emilia z Kowalskich, urzędniczką. Naukę w kowieńskim gimnazjum rosyjskim rozpoczął w 1914, kontynuował w Konotopie (Ukraina), a maturę uzyskał w 1926 w warszawskim gimnazjum Adama Mickiewicza. Studiował na Wydziale Architektury Politechniki Warszawskiej w l. 1925-33, wykonując jednocześnie zlecenia w pracowniach architektonicznych Kuncewicza, Świerczyńskiego i Brukalskiego oraz pracując w biurze projektowym ZUS. W tym czasie odbył wyjazdy studialne do Danii, Francji, Włoch, Grecji i Niemiec. Jako początkujący inżynier architekt objął w 1933 stanowisko st. asystenta w Katedrze Historii Architektury Nowożytnej, a od 1936 także w Katedrze Architektury Polskiej. W 1935 był na stypendium we Włoszech. Odbył roczne studia uzupełniające w zakresie historii i teorii architektury. Fascynacja włoską urbanistyką i architekturą pozostała na całe życie. Przeprowadził w tym czasie dogłębne studia archiwalne związane z architektoniczną twórczością Antoniego Corazziego. W 1936 opublikował pierwsze o nim artykuły naukowe. Kontynuował też studia nad architekturą klasycystyczną w Polsce (obszar b. Królestwa Kongresowego), lecz przede wszystkim koncentrował się nad warszawską twórczością Corazziego, co później zaowocowało doktoratem.

Działalność architektoniczną rozpoczął projektem i realizacją willi w Podkowie Leśnej (1930). Projekty i realizacje niektórych wnętrz m/s *Batory* i m/s *Piłsudski* (1934) ułatwiły mu wejście do zespołu projektującego wnętrza reprezentacyjnych wagonów PKP (z L. Niemojewskim, K. Marczewskim, E. Szparkowskim; realizacja 1937). Projekt realizacyjny Pawilonu Polskiego na międzynarodowej wystawie „Des Artes et des Techniques" w Paryżu w 1937 (wg koncepcji S. Brukalskiego i B. Pniewskiego, nagrodzony Grand Prix) uczynił go znanym w Warszawie. W 1938 opracował projekt modernizacji (pod kierunkiem L. Niemojewskiego) zaplecza scenicznego Teatru Wielkiego i konserwacji budynku przy ul. Podwale 6 w Warszawie; nie zostały zrealizowane z powodu wybuchu II wojny światowej. Podczas okupacji niemieckiej kontynuował pracę dydaktyczną na tajnym Wydziale Architektury PW i w Miejskiej Szkole Budowlanej (tzw. kurs konserwatorski). W marcu

1943 obronił pracę doktorską *Antoni Corazzi na tle epoki* (promotor L. Niemojewski, recenzenci M. Lalewicz i T. Tołwiński). W tym czasie z J. Chmielewskim i innymi opracował koncepcję przebiegu trasy mostowej pod skarpą warszawską, wykorzystaną po wojnie przy budowie Trasy WZ. W l. 1942-44 kierował „Pracownią Gajewski". Była to tajna sekcja Wydziału Legalizacji i Techniki Wywiadu AK produkująca fałszywe dokumenty, a działająca w Zakładzie Architektury PW. B. uczestniczył, wspólnie z S. Lorentzem, J. Zachwatowiczem i in., w akcji wywożenia zabytków i pomiarów architektonicznych w dniach od 27 X 1944 do 16 I 1945, gdy Niemcy, po upadku powstania warszawskiego i wypędzeniu całej ludności, systematycznie palili niezniszczone jeszcze kwartały miasta.

Po wyzwoleniu Warszawy był współtwórcą, a następnie kierownikiem Wydziału Architektury Zabytkowej Biura Odbudowy Stolicy. Zadaniem Wydziału był nie tylko nadzór nad odgruzowaniem miasta, zabezpieczenie zabytkowych ruin czy znalezisk, lecz przygotowanie koncepcji odbudowy. Wydział realizował też czasem zadania specjalne. W 1946, na polecenie generalnego konserwatora zabytków, B. wraz z arch. Z. Chojnacką, W. Podlewskim, K. Saskim i B. Zborowskim, podczas ośmiotygodniowego pobytu w Gdańsku, opracował konserwatorski szkic koncepcji odbudowy Głównego Miasta, co pozwoliło oddalić modernistyczny projekt zabudowy. Od 1 X 1947, jako konserwator zabytków m. st. Warszawy, programował i kierował powojenną odbudową zabytków stolicy. Nadzorował pomiary, projektował, prowadził nadzór autorski odbudowy pałacu Staszica (1948-51, łącznie z dobudową skrzydeł od Nowego Światu), zespołu pałaców na pl. Bankowym (1948-54), Aignerowskiego skrzydła Teatru Wielkiego (1949-51; konkurs na odbudowę całej bryły wygrał B. Pniewski). Odbudował Corazziański pałacyk arcybiskupa Szczepana Hołowczyca przy Nowym Świecie 35 (1949), a także pałac Kazimierzowski (1946-49) i dwa inne gmachy Uniw. Warszawskiego. Przygotowany przez niego wraz z zespołem projekt odbudowy zamku Ujazdowskiego został zatrzymany rozbiórką ruin, na co B. zareagował złożeniem dymisji w 1954. Dopiero w 1973 opracował projekt odbudowy tego istotnego w panoramie miasta obiektu, który wzniesiono na cele Centrum Sztuki Współczesnej.

W 1954 powrócił na Politechnikę, otrzymując tytuł prof. nadzwyczajnego (przyznany uchwałą senatu PW w 1948). W l. 1954-55 był konsultantem projektów odbudowy Starego Miasta w Poznaniu. Równolegle z pracą dydaktyczną realizował szereg programów konserwatorskich. M.in. odbudowy i restauracji zespołu budynków zabytkowych na Wzgórzu Kopernikowskim we Fromborku (1959-69, łącznie z realizacją). Wziął udział w konkursie na koncepcję urbanistyczną historycznego centrum Fromborka (1974 zespołowa nagroda państwowa II stopnia). Uczestniczył w pracach Zespołu Badań PW nad Polskim Średniowieczem (zespołowa nagroda min. szkolnictwa wyższego w 1963). Funkcję dziekana Wydziału Architektury PW (1960-64) łączył z uczestnictwem w Radzie Głównej Szkolnictwa Wyższego (od 1963). W 1970 został dyrektorem Instytutu Podstaw Architektury PW, a w 1973 kierownikiem Zakładu Historii Architektury i Urbanistyki, pełniąc obie funkcje do emerytury (1975). Wydał w tym czasie dwie ważne książki: *U źródeł architektury współczesnej* (1972) i *Architektura – sztuka kształtowania przestrzeni* (1974). Dużo pisał i publikował. Stow. Architektów Polskich wydało opracowanie *Piotr Biegański, Honorowa Nagroda SARP 1983* (1984), jako katalog wystawy. Zawiera ona kompletny spis dorobku zawodowego B.: projektów, realizacji i projektów konkursowych (38 pozycji) oraz publikacji (121 pozycji w sześciu

grupach). W okresie sprawowania funkcji konserwatora informował, zarówno na łamach pism fachowych, jak popularnych, o przebiegu prac na polu odbudowy i uzasadniał sposób postępowania. Jednocześnie publikował liczne artykuły za granicą, wygłaszał referaty na konferencjach organizacji międzynarodowych, by warszawskiej odbudowie zjednać zrozumienie i aplauz, co było wówczas pilnie potrzebne, zwłaszcza ze strony krajów Europy zachodniej.

W 1933 został członkiem Stow. Architektów Rzeczypospolitej Polskiej (ob. Stow. Architektów Polskich), pełniąc w l. 1937-39 i po wojnie różne odpowiedzialne funkcje. Od 1945 był członkiem Stow. Historyków Sztuki, sprawując w l. 1946-47 funkcję wiceprezesa, a w l. 1954-56 prezesa Oddziału Warszawskiego. Należał do Tow. Urbanistów Polskich, Tow. Opieki nad Zabytkami, Tow. Przyjaciół Warszawy. Był członkiem honorowym Stow. Konserwatorów Zabytków. Przez wiele lat był wiceprezesem, a następnie prezesem ZG Tow. Przyjaźni Polsko–Włoskiej. Był członkiem wielu rad naukowych w wydawnictwach i uczelniach, a także Akademii Adama Mickiewicza w Bolonii oraz ICOMOS (Międzynarodowa Rada Ochrony Zabytków i Miejsc Zabytkowych). Otrzymał nagrodę państwową I stopnia, nagrodę m. st. Warszawy i honorową nagrodę SARP. Odznaczony został m.in. Krzyżem Komandorskim Odrodzenia Polski i Krzyżem Komandorskim Orderu „Al merito della Repubblica Italiana".

Ożeniony z Ireną Szperl, córką rektora PW, miał dwóch synów – Krzysztofa, muzyka, i Ludwika, geografa.

Zmarł 12 I 1986 w Warszawie, pochowany na Cmentarzu Powązkowskim.

B i e g a ń s k i P., Koncepcja odbudowy, wytyczne i nadzór konserwatorski nad realizacją odbudowy Starego Miasta, w: Warszawskie Stare Miasto, z dziejów odbudowy, W. 1982 s. 17-24; Piotr Biegański, Honorowa Nagroda SARP 1983, W. 1984; K ł o s i e w i c z L., Piotr Biegański – architekt, 8.V.1905 – 12.I.1986, KAiU 1987 z. 1 s. 51-56.

Lech Krzyżanowski

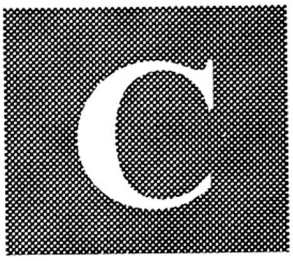

CIEŚLIŃSKI Jan (1899-1967), architekt, docent Państwowej Wyższej Szkoły Sztuk Plastycznych w Poznaniu.

Ur. 18 XII 1899 w Poznaniu jako syn budowniczego Józefa i Stanisławy z Tomkowiaków. W rodzinnym mieście ukończył gimnazjum realne G. Bergera oraz szkołę budownictwa w Berlinie i Warszawie. W l. 1926-27 przebywał w Paryżu, w 1928 w Amsterdamie i w 1932 we Włoszech. Pracę zawodową rozpoczął w 1928 jako kierownik pracowni projektowej. Zaprojektował w tym okresie kilka obiektów szkolnych i użyteczności publicznej. Od 1932 prowadził w Poznaniu własną pracownię, w której przygotował szereg projektów budynków mieszkalnych, obiektów handlowych i gastronomicznych. Otrzymał też kilka nagród na konkursach architektonicznych. W czasie okupacji przebywał w Poznaniu i był pracownikiem pocztowym. W 1945, jeszcze podczas walk o wyzwolenie miasta, należał do głównych organizatorów odbudowy także zniszczonych zespołów zabytkowych. W tym roku został powołany na wiceprezydenta Poznania do spraw budownictwa. Równocześnie był jednym ze współorganizatorów Poznańskiej Dyrekcji Odbudowy, na której czele stanął 1 XI 1947, zasłużonej dla odbudowy Starego Miasta. Do intensywnych prac projektowych w okresie powojennym przystąpił dopiero w 1948. W tym roku rozpoczął także działalność dydaktyczną w PWSSP w Poznaniu, obejmując Pracownię Architektury Wnętrz. Z uczelnią tą jako docent, a później także dziekan Wydziału Architektury Wnętrz związany był do śmierci. Był również prezesem poznańskiego oddziału Stow. Architektów Polskich (1959-65). Do najbardziej udanych realizacji z początków działalności należy Szkoła Handlowa przy ul. Śniadeckich w Poznaniu oraz budynek palmiarni w dzisiejszym parku Wilsona (wspólnie z S. Cybichowskim). W okresie powojennym wg jego projektów powstało szereg nowych budynków i osiedli mieszkaniowych oraz zrekonstruowano domy na terenie Starego Miasta w Poznaniu, m.in. przy pl. Kolegiackim 3, 4, 8, 9, ul. Wodnej 3, 4, 5, 7, Ślusarskiej 10, 11, 12, 14 i Klasztornej 4, 5, 6, 8, 9, a także Muzeum Instrumentów Muzycznych przy Starym Rynku 45 (wspólnie z J. Węcławskim). W l. 1951-62 w kierowanej przez C. Pracowni II w poznańskim Miastoprojekcie wykonano m.in. plan urbanistyczny śródmieścia Poznania i zabudowy śródmieścia Gorzowa. Z ważniejszych realizacji tego okresu w Poznaniu związanych z zespołami zabytkowymi wymienić należy: gmach PWSSP (adaptacja wraz z projektem wnętrz), pawilony wewnętrznej zabudowy Starego Rynku (wspólnie z R. Pawulanką i Z. Lutomskim).

Żonaty z Izabelą Wróblewską, miał córkę Olgę. Zmarł 30 X 1967 w Poznaniu.

Akta SARP Oddział w Poznaniu; S o l i ń s k i I., Arch. Jan Cieśliński, Kron. M. Pozn. 1964 nr 4 s. 98-99; K o n d z i e l a H., Stare Miasto w Poznaniu, P. 1971 ss. 115, 116, 117; K o n d z i e l a H., Cieśliński Jan, w: WSB s.117.

Henryk Kondziela

CYBICHOWSKI Stefan (1881-1940), architekt.

Ur. 2 VIII 1881 jako syn prof. gimnazjalnego Bronisława i Marty z Bischofów. Szkołę średnią ukończył w 1901 w Inowrocławiu, następnie studiował architekturę w Charlottenburgu, uzyskując dyplom w 1905. W l. 1907-09 był docentem w akademii przemysłowej w Berlinie. Po roku otrzymał uprawnienia budowniczego rejencyjnego, przeniósł się do Poznania i otworzył pracownię architektoniczną. Od 1912 był członkiem Wydziału Technicznego Poznańskiego Tow. Przyjaciół Nauk, a w 1918 wybrany został na pierwszego prezesa Koła Architektów Stow. Techników w Poznaniu. W l. 1919-21 był naczelnikiem Wydziału Budowlanego w Urzędzie Wojewódzkim. W l. 1920-26 był członkiem Rady Miejskiej Poznania, a następnie w l. 1927-39 honorowym radcą Magistratu. Na Wydziale Rolniczo–Leśnym Uniw. Poznańskiego prowadził wykłady na temat budownictwa wiejskiego. W czasie okupacji niemieckiej został 28 X 1939 wraz z grupą profesorów aresztowany przez gestapo i następnie więziony w Forcie VII w Poznaniu. Z ważniejszych prac przy obiektach zabytkowych należy wymienić restaurację kościoła podominikańskiego w Poznaniu w 1923, w czasie której odkrył wczesnogotycki portal, restaurację elewacji frontowej i dobudowanie w 1928 przybudówki prostokątnej mieszczącej przedsionek i kasy Teatru Polskiego oraz adaptację na liceum pałacu w Rydzynie. Był autorem projektów wielu budowli użyteczności publicznej oraz dworów i pałaców ziemiańskich. Zaprojektował i przebudował ok. 100 obiektów sakralnych w Wielkopolsce i na Pomorzu, za co otrzymał tytuł szambelana papieskiego.

Rozstrzelany przez Niemców w Forcie VII w Poznaniu 6 I 1940.

Ł o z a , Architekci; C z a r n e c k i W., Cybichowski Stefan, w: WSB s. 120; S o b k o w i c z K., Architekci Wielkopolscy, P. 1988 s.147.

Henryk Kondziela

CZAJNIK Michał (1921-1981), mykolog, konserwator drewna zabytkowego.

Ur. 2 X 1921 w Zarszynie k. Sanoka. Był synem Jana, rolnika i Marcjanny z Twardych. Od 1935 uczęszczał do gimnazjum w Sanoku. W czasie okupacji niemieckiej pracował w gospodarstwie rodziców i działał, pod pseudonimem „Chmura", w ruchu oporu, początkowo w Związku Walki Zbrojnej, potem w AK (od V 1943 do IX 1944 w OP „Południe"). W 1945 otrzymał maturę i rozpoczął studia na Wydziale Leśnym Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie. W 1950 uzyskał dyplom magistra inżyniera. Bezpośrednio po studiach rozpoczął pracę zawodową w Instytucie Techniki Budowlanej w Warszawie na stanowisku asystenta, potem kierownika Zakładu Konserwacji Drewna w Głównym Laboratorium Kontrolnym. W 1958 przeniósł się do Katedry Fitopatologii Leśnej i Konserwacji Drewna SGGW i jednocześnie podjął pracę w Zjednoczonych Zespołach Gospodarczych „INCO" na stanowisku głównego specjalisty do spraw mykologii i konserwacji drewna. W tym czasie rozpoczęło działalność Muzeum Budownictwa Ludowego w Sanoku i C. został konsultantem naukowym w pracowni impregnacyjno–konserwatorskiej tej placówki. We współpracy z Muzeum prowadził badania nad metodami impregnacji, wzmacniania struktury i uzupełniania zabytkowego drewna budowlanego. Badania te przyczyniły się do opracowania przez Zespół Chemii Budowlanej ZZG „INCO" preparatów przystosowanych do konserwacji drewna zabytkowego. Współpraca z MBL w Sanoku i zdobyte tam doświadczenia skierowały zainteresowania C. ku zagadnieniom ochrony zabytków, która stała

się główną tematyką jego działalności naukowo–technicznej. Prowadził studia nad występowaniem szkodników biologicznych drewna na obszarze całej Polski oraz metodami jego konserwacji, ze szczególnym uwzględnieniem drewna zabytkowego. Pracę naukową łączył z praktyką konserwatorską. Przygotował założenia i ekspertyzy m.in. dla pałaców w Wilanowie, Nieborowie, Łańcucie, Gołuchowie i Rogalinie, zamków w Suchej i Słupsku oraz kaplicy zamkowej w Lublinie. Pod jego kierunkiem wykonano kompleksowe ekspertyzy konserwatorskie zespołów zabytkowych w Skaryszewie, Trzebiatowie, Zamościu, wsi Klon i szałasów pasterskich w Tatrach. Sprawował stałą opiekę naukowo–techniczną nad obiektami w muzeach budownictwa ludowego w Nowogrodzie Łomżyńskim (od 1954) i Sanoku, Orawskim Parku Etnograficznym w Zubrzycy Górnej (od 1961), Muzeum Rolnictwa w Ciechanowcu (od 1962), Nowosądeckim Parku Etnograficznym w Nowym Sączu (od 1964), Muzeum Wsi Opolskiej w Bierkowicach (od 1964), Muzeum Budownictwa Ludowego w Olsztynku (1964), Muzeum Wsi Lubelskiej w Lublinie – Sławinku (od 1968), Parku Etnograficznym w Chorzowie (od 1969), Muzeum Wsi Radomskiej (od 1971), Muzeum Kultury Ludowej w Kolbuszowej (od 1972), Muzeum Początków Państwa Polskiego na Lednicy (od 1974), Parku Etnograficznym w Wolsztynie (od 1974) i kilku mniejszych placówkach skansenowskich. Opracował liczne ekspertyzy, opinie konserwatorskie, analizy stanu zachowania i orzeczenia mykologiczno–budowlane dla obiektów zabytkowych. W 1973 opracował część techniczno–konserwatorską w wykonanym wspólnie z Ryszardem Brykowskim i Wojciechem Jankowskim projekcie zagospodarowania przestrzennego Ośrodka Budownictwa Ludowego w Szymbarku.

Działalność tę przedstawił w licznych referatach i omówił w czasopismach poświęconych ochronie zabytków. O pracach w Wilanowie napisał (wspólnie z Piotrem Rudniewskim i Danielem Tworkiem) artykuł *Niektóre zagadnienia z prac nad konserwacją elementów drewnianych* (OZ 1962 nr 3); o konserwacji drewnianych zabytków budownictwa ludowego w parkach etnograficznych wygłosił na sympozjum w MBL w Sanoku (6-19 VI 1965) referat *Czynniki biologiczne powodujące rozkład i niszczenie obiektów zabytkowych oraz środki i metody zabezpieczania, odgrzybiania i zwalczania owadów*, opublikowany pod tym tytułem w „Materiałach MBL w Sanoku" (1966); o badaniach zabytkowej zabudowy Skaryszewa ogłosił artykuł *Analiza stanu zachowania zabytkowego zespołu miejskiego w Skaryszewie oraz problemy jego rewaloryzacji* (tamże, nr 23 1977). Ogółem w l. 1955-80 opublikował (sam, lub jako współautor) ponad 40 prac o charakterze naukowym, popularno–naukowym i dydaktycznym, z których większa część dotyczyła bezpośrednio ochrony zabytków. Pisał także dla szerokiego odbiorcy. W cyklu artykułów *Zabytki drewnianej architektury sakralnej*, opublikowanym w „Słowie Powsz." (1970 i 1971) omówił 26 drewnianych kościołów.

W 1967 uzyskał na Wydziale Leśnym SGGW, na podstawie rozprawy *Badania nad zastosowaniem żywic syntetycznych do zabezpieczania drewna przed rozkładem powodowanym przez grzyby*, stopień doktora nauk leśnych. Rozprawę tę opublikował w „Mat. MBL w Sanoku" (nr 8 1968). W 1972 ukończył dwuletnie studium podyplomowe w zakresie Konserwacji Zabytków na Wydziale Architektury Politechniki Warszawskiej. Prowadził szeroką działalność dydaktyczną. Wykładał na kursach typu podyplomowego (od 1953), na seminariach dyplomowych Wydziału Technologii Drewna SGGW, na licznych kursach kształcących mykologów i na studium podyplomowym Konserwacji Zabytków PW (od 1970).

Był członkiem Polskiego Komitetu Narodowego ICOMOS (od 1978), Zespołu Doradczego ds. Parków Etnograficznych przy min. kultury i sztuki, Komisji Naukowo–Technicznej w Instytucie Technologii Drewna w Poznaniu, Rady Naukowej Przedsiębiorstwa Państwowego Pracownie Konserwacji Zabytków, rad ochrony dóbr kultury w województwach łomżyńskim, nowosądeckim i zamojskim; rad muzealnych w muzeach skansenowskich w Bierkowicach, Ciechanowcu, Kolbuszowej, Olsztynku, Sanoku, Wdzydzach Kiszewskich i Muzeum Tatrzańskiego w Zakopanem. W Radzie ds. Ochrony Zabytków i Współczesnej Sztuki Sakralnej przy Stołecznym Oddziale Stowarzyszenia PAX pełnił funkcję sekretarza. Był członkiem Stow. Historyków Sztuki, Polskiego Tow. Botanicznego, Polskiego Tow. Turystyczno–Krajoznawczego i Związku Bojowników o Wolność i Demo-krację. Został odznaczony Odznaką Grunwaldzką oraz Medalem Zwycięstwa i Wolności (1958), Krzyżem Partyzanckim (1959), Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, srebrnym i złotym Krzyżem Zasługi, odznaką „Zasłużony Działacz Kultury", złotą odznaką „Za Opiekę nad Zabytkami" i innymi odznaczeniami. W 1973 otrzymał zespołową nagrodę naukową II stopnia min. nauki, szkolnictwa wyższego i techniki i dwukrotnie dyplomy honorowe min. kultury i sztuki za osiągnięcia w upowszechnianiu kultury.

Ożeniony z Ireną z Czajów, miał syna i córkę.

Zmarł w Warszawie 8 III 1981 i został pochowany na Cmentarzu Powązkowskim.

R y b i c k i A., Organizacja pracowni konserwatorskiej Muzeum Budownictwa Ludowego w Sanoku, Biul. Informac. MBL w Sanoku 1975 s. 1-4; W a ż n y J., Życie i działalność dr. inż. Michała Czajnika, w: Zabytkowe drewno, konserwacja i badania, W. 1987 s. 7-18; G r a n a t o w s k i M., Jakim zapamiętałem Michała „Chmurę", tamże s. 19-20; informacje żony Ireny Czajnik zam. w Warszawie; wspomnienia autora.

Wojciech Jankowski

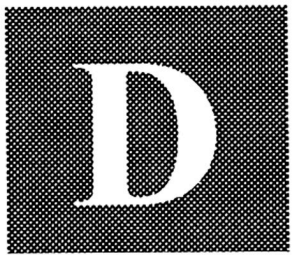

DZIEKOŃSKI Józef Pius (1844-1927), architekt, wykładowca i pierwszy dziekan Wydziału Architektury Politechniki Warszawskiej.

Ur. 5 V 1844 w Płocku. Ojciec Antoni, matka Prospera z Malewskich. W l. 1852-59 uczęszczał do gimnazjum realnego w Warszawie, następnie do warszawskiej Szkoły Sztuk Pięknych. Po odbyciu praktyki budowlanej otrzymał w 1866 patent budowniczego klasy I. Licencję architekta – artysty III klasy uzyskał od petersburskiej Akademii Sztuk Pięknych dopiero w 1893, gdy osiągnął już sławę. W tym samym roku został mianowany architektem diecezji warszawskiej. Po pierwszym, trudnym okresie pracy zawodowej rozpoczął krótką, ale owocną współpracę z architektem Edwardem Lilpopem. Uznanie przyniosły mu: projekt (wspólny z E. Lilpopem) kaplicy grobowej Karola Scheiblera w Łodzi i projekt konkursowy na przekształcenie kościoła św. Aleksandra w Warszawie (zburzony w 1944, odbudowany po wojnie w pierwotnej, klasycystycznej formie, zgodnie z proj. Ch. P. Aignera), oba w 1895, projekt konkursowy w 1897 kościoła św. Floriana na Pradze w Warszawie (wysadzony w powietrze przez Niemców w 1944, odbudowany po wojnie), a także projekty kościołów św. Stanisława przy ul. Wolskiej z 1885 i Najśw. Zbawiciela przy pl. Zbawiciela z 1901. D. był architektem niezwykle płodnym i cieszącym się dużą popularnością. Budowle przez niego projektowane znajdują się na znacznym obszarze Królestwa Polskiego oraz w Rosji (kościół NMP w Baku). „Majster" lub Mistrz", jak nazywali go współpracownicy, projektował przede wszystkim obiekty sakralne, stosując formy historycznego eklektyzmu. Ze względu na błędną niejednokrotnie atrybucję budowli z k. XIX i pocz. XX w., a także na trudności w udokumentowaniu autorstwa, przypisywano mu nadmierną liczbę realizacji architektonicznych. Według najnowszych badań Andrzeja Majdowskiego był twórcą 86 zrealizowanych projektów obiektów sakralnych, w tym: 67 nowych kościołów, dziewięciu przekształceń i pięciu powiększeń (dobudowy) starych oraz pięciu prac konserwatorskich. Projektował także, choć w znacznie mniejszej liczbie, budynki użyteczności publicznej, kamienice, ołtarze i in.

Poza projektowaniem zajmował się z wielkim zaangażowaniem badaniami zabytków architektury, wykonując pomiary, rysunki, fotografie. Od 1893 współpracował z Komisją do Badania Historii Sztuki Akademii Umiejętności w Krakowie. Był jednym z założycieli, a następnie aktywnym działaczem Tow. Opieki na Zabytkami Przeszłości. Prace konserwatorskie zaprojektowane przez D. zostały przeprowadzone w kaplicy Kochanowskich przy kościele par. w Zwoleniu (proj. 1896), w kaplicy Najśw. Sakramentu w katedrze płockiej, w kościele św. Anny w Wilnie (proj. 1900-02, stan kościoła i zakres działań konserwatorskich konsultowane ze Sławomirem Odrzywolskim, Stanisławem Tomkowiczem i Stanisławem Wyspiańskim), na Jasnej Górze w Częstochowie odbudowano zniszczoną pożarem wieżę (proj. 1901 przy udziale Stefana Szyllera, który również nadzorował przebieg prac), w kościele św. Idziego w Inowłodzu, przebudowy kościołów: w Bednarach (proj. ok. 1880), wspomniana wyżej św. Aleksandra

w Warszawie, św. Karola Boromeusza na Powązkach w Warszawie (proj. 1890), w Powsinie k. Warszawy (1896 i 1919), w Babicach k. Warszawy (ok. 1897), w Mińsku Mazowieckim (ok. 1905), św. Jana Chrzciciela w Radomiu (1906), w Ptkanowie (1907) i w Korcu na Wołyniu (ok. 1914). Powiększenia kościołów (dobudowy): Przemienienia Pańskiego w Warszawie (proj. ok. 1890), w Izbicy Kujawskiej (kaplica Wodzyńskich przy kościele WNMP, proj. 1909), w Brdowie (ok. 1910), w Inowłodzu kościoła św. Michała (ok. 1913) i w Siennie (ok. 1913).

Od czasu powstania TOnZP w 1906 prace przy obiektach zabytkowych, zarówno konserwatorskie, jak przebudowy i rozbudowy, były projektowane i wykonywane pod patronatem Wydziału Architektury i Konserwacji (później Konserwatorskiego) Towarzystwa. Starano się, w miarę możliwości, o zachowanie zabytkowej substancji, co niejednokrotnie bywało trudne ze względu na wcześniejsze przekształcenia. W TOnZP dyskutowano nad zasadami konserwacji. D. w artykule opublikowanym przed I Zjazdem Konserwatorów w 1909 (*Wskazania konserwatorskie*, „Przegl. Techn." 47/1909) kładzie nacisk na dokumentację, kolektywne podejmowanie decyzji dotyczących działań konserwatorskich i wyraźne oddzielenie tego zakresu od programu artystycznego. Wyróżnia trzy kategorie prac: konserwację, restaurację i przebudowę.

D., doskonały znawca architektury średniowiecznej, wykładał historię architektury na Kursach Naukowych, a od 1915 na Wydziale Architektury PW, którego był pierwszym dziekanem w l. 1915-17. Za zasługi na polu architektury otrzymał w 1902 tytuł architekta–akademika od Akademii Sztuk Pięknych w Petersburgu. W 1919, z okazji 75-lecia urodzin, odznaczony został Krzyżem Komandorskim Orderu Polonia Restituta i papieskim Orderem św. Grzegorza, a także mianowany doktorem honoris causa Politechniki Lwowskiej, profesorem honorowym Politechniki Warszawskiej oraz członkiem honorowym: Koła Architektów w Warszawie, Związku Budowniczych Polskich i Wydziału Konserwatorskiego TOnZP.

Zmarł 4 II 1927 w Warszawie.

M ą c z e ń s k i Z., Dziekoński Józef Pius, w: PSB t. VI/5 1947 z. 30 s. 134; t e n ż e, Wspomnienia z czasów powstania i działalności Towarzystwa Opieki nad Zabytkami Przeszłości w Warszawie w latach od 1906 do 1915, OZ 1958 nr 3-4 s. 157-166; Ł o z a, Architekci; F r y c z J., Restauracja i konserwacja zabytków architektury w Polsce w latach 1795-1918, W. 1975 s. 220-222; M a j d o w s k i A., Dokumentacja prac konserwatorskich Józefa Piusa Dziekońskiego (1844-1927) w zakresie architektury sakralnej, OZ 1994 nr 2 s. 145-157; t e n ż e, Stan badań nad twórczością Józefa Dziekońskiego w zakresie architektury sakralnej, OZ 1994 nr 3-4 s. 250-266.

Hanna Krzyżanowska

GAWARECKI Henryk (1912-1989), inż. dróg wodnych, historyk sztuki, wojewódzki konserwator zabytków.

Ur. 15 VIII 1912 w Twerze nad Wołgą. Był synem Feliksa, inż. geodety, i Kazimiery Trojanowskiej, historyka, bibliotekarza, archiwisty. Do Polski przyjechał w 1921 wraz z rodzicami, którzy zamieszkali w Lublinie. Tu uczęszczał do I Państw. Gimnazjum i Liceum im. St. Staszica, gdzie w 1930 otrzymał maturę. W tymże roku podjął studia na Wydz. Inżynierii Politechniki Warszawskiej, uzyskując po czterech latach tzw. półdyplom. W l. 1937-38 odbył jednoroczną służbę wojskową na kursie podchorążych rezerwy w Modlinie i Pułtusku. Studia ukończył dopiero po wojnie, otrzymując w maju 1945 dyplom inżyniera dróg wodnych. Podczas okupacji niemieckiej, mając za miejsce zamieszkania Warszawę, pracował jako technik w urzędzie gospodarki wodnej w Lublinie (III 1941 – V 1943) oraz w głównym urzędzie technicznym w Zamościu (VI 1943 – III 1944) i Radomiu (IV – VII 1944). W czasie powstania warszawskiego przebywał z rodziną na Ochocie, skąd dostał się do obozu w Pruszkowie.

W lutym 1945 przeniósł się do Lublina i 1 III podjął pracę w Zarządzie m. Lublina jako zast. inspektora budownictwa, a od 15 IX 1948 jako inspektor. W październiku 1949 otrzymał uprawnienia budowlane. We wrześniu 1946 podjął studia historii sztuki na Katolickim Uniw. Lubelskim. W roku akad. 1947/48 został st. asystentem Sekcji Historii Sztuki Wydz. Humanistycznego. Prowadził wykłady nt. ochrony zabytków, ćwiczenia rysunku pomiarowego oraz proseminarium historii sztuki polskiej. Studiów jednak nie ukończył. Od 1 I 1950 do 30 XI 1963 był wojewódzkim konserwatorem zabytków w Wydz. Kultury Prezydium Woj. Rady Narodowej w Lublinie. St. asystentem na KUL pozostawał do 1952. Następnie, do roku akad. 1958/59, prowadził wykłady zlecone z muzealnictwa, ochrony zabytków oraz ćwiczenia rysunku pomiarowego. Od 1 XII 1963 do 30 IV 1967 był kierownikiem pracowni projektowej w Woj. Biurze Proj. Budownictwa Wiejskiego. Od 1 V 1967 do 29 II 1972 pracował w przeds. „Miastoprojekt – Lublin" kolejno jako st. projektant opracowań ekonomicznych, kier. Samodzielnej Sekcji Technicznej, sekretarz Terenowego Ośrodka Współpracy i Koordynacji Branżowej w Projektowaniu Budownictwa Ogólnego. Od 1 III 1972 do przejścia na emeryturę 31 VII 1978 pracował w oddziale lubelskim Państwowego Przedsiębiorstwa Pracownie Konserwacji Zabytków.

Zajmował się gromadzeniem wiadomości historycznych o zabytkach województwa, a przede wszystkim Lublina, prowadząc kwerendy biblioteczne i archiwalne. Ich wyniki publikował w miejscowej prasie. Cykl *Stary Lublin* został zebrany w książce *O dawnym Lublinie* (1974 i 1986). W l. 1956-73 wygłaszał w lubelskiej rozgłośni radiowej comiesięczne pogadanki *Henryka Gawareckiego o zabytkach opowieści*. G. jest współautorem (z Czesławem Gawdzikiem) książki *Lublin. Krajobraz i architektura* (1959, wyd. II uzup. 1964). Ważną pozycję w bibliografii G. stanowi artykuł opublikowany w „Dziejach Lublina" (1975) *Rozwój urbanistyczny i architektoniczny miasta w l. 1918-1938*. G. był wytrawnym bibliofilem, zgromadził

bogaty zbiór lublinianów. Był członkiem Lubelskiego Tow. Miłośników Książki, Wielkim Mistrzem kapituły bibliofilskiego odznaczenia Orderu Białego Kruka ze Słonecznikiem. Był aktywnym członkiem PTTK (wiceprezesem zarządu okręgu, a potem zarządu woj. w l. 1951-84), Polskiego Tow. Historycznego, członkiem honorowym Stow. Historyków Sztuki, Stow. Architektów Polskich i Tow. Urbanistów Polskich.

Czynności woj. konserwatora wykonywał początkowo jedynie przy pomocy osoby zatrudnionej dorywczo na zlecenie. Dopiero w 1955 i 1957 otrzymywał stopniowo po jednym etacie na przyjęcie współpracowników. Oprócz obowiązków urzędowych wynikających z prawa ochrony zabytków, wykonywał czynności inwestora prac finansowanych z budżetu przeznaczonego na ochronę zabytków przez Min. Kultury i Sztuki oraz Prezydium Woj. Rady Narodowej. Jako bezpośredni dysponent tych środków finansowych podjął: odbudowę – połączoną z adaptacją – spalonych d. szkół jezuickich w Lublinie (archiwum), synagog w Łęcznej, Modliborzycach i Szczebrzeszynie (domy kultury), pałaców w Oszczowie (szkoła) i Romanowie (muzeum), oficyny pałacowej w Zawieprzycach (szkoła); trwałe zabezpieczenie baszty murów obronnych w Lublinie, Wieży Ariańskiej w Wojciechowie, pałaców w Bronicach i Łabuniach, Grobiska w Krynicy k. Krasnegostawu, bramy i bastionu w Czmiernikach, ruin zamku w Krupem, wieży zamku w Dąbrowicy; regotyzację Bramy Krakowskiej w Lublinie połączoną z adaptacją na muzeum oraz restaurację wieży zamkowej w Lublinie. Przeprowadził też m.in. konserwację dekoracji sgraffitowej w wieży zamkowej w Białej Podl., malowideł w kopule kaplicy w Zawieprzycach, wystroju sztukatorskiego i stolarskiego pałacu w Nałęczowie, wyposażenia malarskiego i snycerskiego kościoła w Piotrawinie, ołtarza gł. w kościele w Czerniejowie, obrazu *Pożar m. Lublina w 1719 r.* w kościele dominikanów w Lublinie. Na zlecenie G. i pod jego kierunkiem wykonano w l. 1954-61 regotyzację kościoła zamkowego św. Trójcy w Lublinie i konserwację znajdującej się we wnętrzu polichromii bizantyjsko–ruskiej. W tym przypadku jednak brak kompleksowego rozpoznania środowiska obiektu i jego malowideł stał się przyczyną późniejszego poważnego zagrożenia. G. programował i nadzorował restaurację parterów i fasad kamienic w Rynku Wielkim w Zamościu w l. 1956-57. Był wraz z J. Łozińskim i A. Miłobędzkim współautorem klasyfikacji zabytków woj. lubelskiego („Spis zabytków architektury i budownictwa", 1964). Pełnił funkcję zast. dyrektora do spraw naukowych i konserwatorskich w oddziale lubelskim PP PKZ.

G. był odznaczony złotym Krzyżem Zasługi (1969), Krzyżem Kawalerskim i Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski (1975 i 1984). Jedna z ulic w śródmieściu Lublina nosi nazwę Gawareckich.

Był ożeniony z Marią Pożaryską (1906-1986), historykiem i bibliotekarzem. Miał z nią jedno dziecko, córkę Ewę (ur. 1939), bibliotekarza.

Zmarł 20 III 1989 w Lublinie i został pochowany na cmentarzu na Majdanku.

G a w a r e c k i H., Prace konserwatorskie – woj. lubelskie, OZ 1952 nr 4 s. 271-277; t e n ż e, Zabytki Lublina w odbudowie i konserwacji, OZ 1954 nr 3 s. 212-220; t e n ż e i G a w d z i k C., Odnowienie Rynku w Zamościu, OZ 1957 nr 1 s. 24-33; G a w a r e c k i H., Prace konserwatorskie – woj. lubelskie (1953-1957), OZ 1958 nr 1-2 s. 119-129; K u r z ą t k o w s k i M., Prace konserwatorskie – woj. lubelskie (1958-1966), OZ 1967 nr 4 s. 48; t e n ż e, Ochrona zabytków w woj. lubelskim w l. 1944-1969, Roczn. Lub. 1969 s. 119-145; t e n ż e, Prace konserwatorskie w Zamościu w l. 1918-1968, OZ 1969 nr 3 s. 222-237; G a w a r e c k i H., Autobiogram, Lubelszczyzna 1/96 s. 24-25;

G a w a r e c k a E., Bibliografia artykułów i prac Henryka Gawareckiego z lat 1948-1988, L. 1988; D o m a ń s k i M., Gawarecki Henryk, w: Słownik biograficzny m. Lublina, L. 1993 t. I.

Mieczysław Kurzątkowski

GAWDZIK Czesław (1910-1993), architekt.

Ur. 19 VII 1910 w Lublinie, był synem Michała i Julii Jaworskiej. Po otrzymaniu matury w II Państw. Gimnazjum i Liceum im. J. Zamoyskiego w Lublinie w 1928, podjął studia na Wydz. Architektury Politechniki Lwowskiej, gdzie uzyskał dyplom w 1935. Pracował w wydziałach budownictwa zarządów miast w Łodzi (do k. 1935), Krakowie (1936 i 37) i Warszawie (1938) przy sporządzaniu planów zabudowy. Następnie, do 1945, był zatrudniony w Dziale Regulacji i Planów Wydz. Budownictwa i Zarządu m. Lublina. W 1945 powierzono G. zorganizowanie Regionalnej Dyrekcji Planowania Przestrzennego w Lublinie, którą kierował przez trzy lata. Od k. 1948 do przejścia na emeryturę 31 XII 1975 pracował w oddz. lubelskim Zjednoczenia Wschodniego Biur Projektowych Budownictwa Miast i Osiedli, przekształconym z czasem w „Miastoprojekt–Lublin". Zajmował kolejno stanowiska kierownika pracowni, kierownika zespołu, głównego projektanta, głównego specjalisty, kierownika zespołu sprawdzającego. Projektował głównie gmachy uniwersyteckie, szkolne i administracyjne. W ogólnopolskim konkursie urbanistycznym na rozplanowanie dzielnicy uniwersyteckiej w Lublinie (1947) projekt G. otrzymał I nagrodę i został przeznaczony do realizacji. G. jest też autorem 7 obiektów naukowo-dydaktycznych tej dzielnicy, wzniesionych w l. 1950-77. W 1944 został wybrany prezesem Zarz. Gł. reaktywowanego Stow. Architektów Polskich. Był członkiem honorowym Tow. Urbanistów Polskich.

Początkowo zawodowo zajmował się problematyką urbanistyczną, w tym również związaną z ochroną zabytków. W 1937 otrzymał wraz z Kazimierzem Dziewońskim III nagrodę w konkursie na ukształtowanie krakowskiego Rynku Głównego i jego otoczenia. Opracował w l. 1947-48 pierwszą charakterystykę rozwoju przestrzennego Lublina, opublikowaną w skróceniu w artykule *Rozwój urbanistyczny starego Lublina* (OZ 1954 nr 3), a następnie w poszerzonej formie w wydanej wspólnie z H. Gawareckim książce *Lublin. Krajobraz i architektura* (1959 i 1964). Jako pierwszy (1948) postulował rozciągnięcie ochrony na tereny śródmieścia Lublina przyległe do Starego Miasta.

Był głównym projektantem odbudowy lubelskiej katedry (kościoła pojezuickiego) po zniszczeniach wojennych, w trakcie której m.in. odtworzono, z wykorzystaniem odkrytych reliktów, manierystyczne podziały fasady oraz przywrócono corazziański portyk. Według projektów G. przeprowadzono odbudowę z adaptacją spalonych pałaców w Oszczowie (szkoła) i Romanowie (Muzeum J. I. Kraszewskiego) oraz oficyny zamkowej w Zawieprzycach (szkoła). Był też głównym projektantem przeprowadzonej w l. 1956-57 restauracji parterów oraz fasad kamienic Rynku Wielkiego w Zamościu. W tym czasie na podstawie jego projektu wzniesiono również dom przy Rynku Wielkim 5a w miejscu kamienicy rozebranej w XIX w. Odnaleziona później ikonografia potwierdziła trafność przyjętego przez niego rozwiązania elewacji. Był też autorem odtworzenia spalonego w 1939 późnobarokowego ołtarza głównego w kościele par. w Biłgoraju. Według projektów G. uproszczono unikatową konstrukcję dachu na zbudowanej na planie trójkąta późnobarokowej kaplicy w Stróży k. Kraśnika oraz przekształcono krypty kościoła poaugustiańskiego w Kraśniku w salę parafialną. Ostatnią pracą G. było zaprojektowanie (wraz z Jerzym Dy-

bałą) mezzaninu na dworze Rafała Leszczyńskiego z l. 1619-23 w Lublinie (ob. klasztor karmelitów bosych) oraz hełmów na alkierzach. G. był członkiem działającej w 1956 komisji Centralnego Zarządu Muzeów i Ochrony Zabytków weryfikującej kwalifikacje pracowników służby konserwatorskiej.

Został odznaczony złotym Krzyżem Zasługi (1954) i Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1964). W 1955 otrzymał nagrodę państwową II stopnia.

Był ożeniony z Aliną Starzycką. Miał z nią dwoje dzieci: Krzysztofa, archeologa, i Ewę (po mężu Kołodziejczyk), architekta.

Zmarł 4 III 1993 w Lublinie i jest pochowany na cmentarzu przy ul. Lipowej.

Gawarecki H., Gawdzik C., Odnowienie Rynku w Zamościu, OZ 1957 nr 1 s. 24-33; Kurzątkowski M., Ochrona zabytków w woj. lubelskim w l. 1944-1968, Roczn. Lub. t. XII 1969 s. 119-145; tenże, Prace konserwatorskie w Zamościu w l. 1918-1969, OZ 1969 nr 3 s. 222-237; Kowalczyk J., Z doświadczeń konsultanta konserwatorskiego diecezji lubelskiej, w: Ars sacra et restauratio, W. 1992 s. 144; tenże, Rekonstrukcje zabytków architektury w Zamościu, OZ 1993 nr 3 s. 216; Wośko Z., Czesław Gawdzik, Gazeta [Wyborcza] w Lublinie nr 53 z 4 III 1997; akta osobowe w archiwum sp. Miastoprojekt w Lublinie; archiwum konserwatorskie M. Kurzątkowskiego.

Mieczysław Kurzątkowski

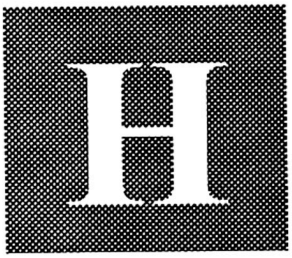

HEURICH Jan Fryderyk, syn (1873-1925), architekt działający zawodowo i społecznie w dziedzinach związanych z budownictwem, szkolnictwem artystycznym i muzealnictwem, organizator władz państwowych w zakresie sztuki i konserwacji zabytków, podsekretarz stanu, później kierownik Min. Sztuki i Kultury.

Ur. 16 VII 1873 w Warszawie. Ojciec, Jan Kacper, był znanym architektem warszawskim i autorem podręczników z zakresu inżynierii, budownictwa i rzemiosła. Matka, Bronisława z Lilpopów, była siostrą budowniczego Edwarda Lilpopa. W 1889 H. ukończył szkołę realną Wojciecha Górskiego w Warszawie, po czym kontynuował naukę w korpusie kadetów w Petersburgu. W 1890 rozpoczął studia w petersburskiej Cesarskiej Akademii Sztuk Pięknych na Wydziale Architektury. W 1896 uzyskał stopień artysty architekta i otrzymał stypendium na studia dopełniające za granicą. W l. 1897-99 przebywał we Włoszech, Francji, Niemczech, Anglii i pn. Afryce, skupiając się na pogłębianiu wiedzy o architekturze i stylach historycznych. Jesienią 1899 wrócił do Warszawy i rozpoczął praktykę zawodową. W ciągu kilkunastu lat poprzedzających wybuch I wojny światowej, jego dorobek architektoniczny zamknął się znaczną liczbą i szerokim zakresem tematycznym dzieł zrealizowanych i projektów. W Warszawie wzniósł m.in.: gmachy Tow. Higienicznego przy ul. Karowej, Banku Tow. Spółdzielczych przy zbiegu ulic Jasnej i Zgoda, Biblioteki Publicznej przy ul. Koszykowej; szereg kamienic czynszowych (wspólnie z arch. A. Goeblem), w tym dom hr. Raczyńskich przy pl. Małachowskiego; kaplice grobowe na cmentarzach powązkowskim i ewangelicko–augsburskim; projektował urządzenia wnętrz, brał udział w konkursach architektonicznych. Większość prac wykonał poza Warszawą – na zamówienia zamożnego ziemiaństwa i arystokracji – w b. Królestwie Kongresowym, na Grodzieńszczyźnie, Żmudzi, Wołyniu i Podolu. Na ich pokaźną liczbę złożyły się budowy i przebudowy dworów, pałaców, willi, budynków administracyjnych, gospodarczych, użyteczności publicznej i sakralnych, a także wyposażenia wnętrz rezydencji wiejskich, kościołów i kaplic.

Równocześnie z praktyką architekta projektującego H. prowadził szeroką działalność dydaktyczną i społeczną. Wykładał w szkołach technicznych (m.in. w Szkole Mechaniczno–Technicznej Wawelberga i Rotwanda) i Tow. Kursów Naukowych, brał udział w opracowywaniu podręczników, działał w komitetach i zarządach Muzeum Rzemiosł i Sztuki Stosowanej (1903-18) i Tow. Zachęty Sztuk Pięknych, należał do założycieli warszawskiej Szkoły Sztuk Pięknych (otwarta w 1904), był prezesem Koła Architektów (1913-18). W latach I wojny światowej, kiedy narzucone w okresie zaborów ograniczenia polityczne ulegały stopniowemu rozluźnianiu, H. podjął niezwykle aktywną działalność w powstających instytucjach i władzach o charakterze narodowym. W powołanym w 1914 Centralnym Komitecie Obywatelskim został przewodniczącym Sekcji Budowlanej. W 1915 był członkiem Prezydium Sekcji Budownictwa i przewodniczącym Sekcji Architektury Zarządu m. Warszawy,

należał do organizatorów utworzonego w tymże roku Wydziału Architektury Politechniki Warszawskiej. Jako członek Rady Głównej Opiekuńczej przewodniczył (1916-17) w Wydziale Budowlanym Rady. W 1916 był powołany przez Zarząd Miasta na członka Rady Muzeum Narodowego w Warszawie, a po powstaniu w grudniu tego roku Tymczasowej Rady Stanu został dyrektorem Komitetu Odbudowy Kraju i Racjonalnego Budownictwa w Departamencie Gospodarczo–Społecznym tej instytucji. Po rozwiązaniu TRS i powołaniu Rady Regencyjnej (12 IX 1917) H. uczestniczył w pracach Min. Wyznań Rel. i Oświecenia Publ. Z jego inicjatywy powstał w Min. Referat Sztuki (k. 1917) przemianowany później na kierowany przez niego Departament Sztuki, w którym wyłoniono Referat Zabytków Artystycznych Przeszłości i Muzeów (1 II 1918). Był to pierwszy w Polsce urząd konserwatorski. W tym Referacie przygotowano dekret rządu Rady Regencyjnej z 31 X 1918 o opiece nad zabytkami sztuki i kultury. Po odzyskaniu niepodległości H. został powołany (12 XII 1918) na stanowisko szefa Sekcji Sztuk Plastycznych w otworzonym 11 XII 1918 Min. Sztuki i Kultury. W czasie pełnienia tej funkcji opracował wydany przez MSiK w 1918 *Kwestionariusz w Sprawie Budownictwa Wiejskiego*. Celem kwestionariusza, adresowanego do środowisk związanych ze wsią, było zwrócenie uwagi na potrzebę ochrony budownictwa wiejskiego i przedmiotów twórczości ludowej oraz zebranie informacji – poprzez obszerną, zawierającą 120 pytań ankietę – o aktualnym stanie i zasobach tego budownictwa. 27 I 1919 H. został podsekretarzem stanu, a 24 VII 1920 mianowany kierownikiem MSiK (funkcję tę faktycznie pełnił od XII 1919). Z jego osobą wiąże się wydana przez MSiK w 1920 broszura pt. *Opieka nad zabytkami i ich konserwacja*. Był to kierowany do szerokiego ogółu apel o poszanowanie dla zabytków sztuki i kultury wraz z omówieniem wyjaśniającym ich rolę w życiu społeczeństw i szczegółowymi wskazówkami, jak postępować z różnego rodzaju zabytkami. Odszedł z MSiK na własną prośbę 11 VII 1921. W 1922 został członkiem Komisji Budowy Gmachów Szkolnych, w 1924 przewodniczył Radzie Artystycznej przy Magistracie m. st. Warszawy. Był członkiem komitetu założycielskiego powstałego w 1925 miesięcznika „Architektura i Budownictwo". W latach swej działalności opracowywał życiorysy architektów i budowniczych polskich i zamieszczał je w Wielkiej Powszechnej Encyklopedii Ilustrowanej. Ostatnią jego pracą architektoniczną był nie zrealizowany projekt gmachu Muzeum Narodowego w Warszawie. W 1923 został odznaczony Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski.

Ożeniony z Marią Bobrowską, miał synów Jana i Stanisława i dwie córki.

Zmarł w Warszawie 11 XII 1925 i został pochowany na Cmentarzu Ewangelicko–Augsburskim.

N o a k o w s k i S., Jan Heurich, jako architekt–artysta, Arch. i Budown. 1926 z. 12 s. 3-16; R o g a c z e w s k i B., Jan Heurich jako działacz społeczny, tamże s. 17-21; W o j c i e c h o w s k i J., Historia powstania i rozwoju organizacji opieki państwowej nad zabytkami sztuki w Polsce, Ochr. Zab. Sztuki 1930-31 z. 1-4 s. 3-28; Ł o z a, Architekci; M a n t e u f f l o w a M., Heurich Jan, iunior, w: PSB t. IX 1960-61 s. 490-491.

Wojciech Jankowski

HOLAS Aleksander (1911-1993), architekt.

Ur. 6 XII 1911 w Jutrosinie (pow. rawicki). Po ukończeniu gimnazjum i liceum w Trzemesznie i uzyskaniu matury, podjął studia na Wydziale Architektury Politechniki Lwowskiej, gdzie w 1939 uzyskał

absolutorium. Dyplom architekta otrzymał w 1948 na Politechnice Gdańskiej. Lata okupacji przeżył na Rzeszowszczyźnie, w Mielcu, pracując jako technik budowlany. W 1945 wrócił do Trzemeszna, a w następnym roku przeniósł się do Gniezna, by w Zarządzie Miejskim objąć stanowisko architekta. Od 1949 kierował Pracownią Architektoniczną przy Urzędzie Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu. Po powołaniu przez min. kultury i sztuki w 1951 Państwowego Przedsiębiorstwa Pracownie Konserwacji Zabytków w Warszawie, wspomniana Pracownia Architektoniczna stała się zaczątkiem późniejszego Oddziału PP PKZ w Poznaniu. H. był jej kierownikiem i głównym projektantem do 1961. W l. 1961-65 pracował w poznańskim „Inwestprojekcie". Do PP PKZ wrócił na stanowisko st. projektanta w l. 1965-68. Był również architektem kurii metropolitalnych gnieźnieńskiej (1948-86) i poznańskiej (1969-80). Od 1945 prowadził zabezpieczanie i odbudowę zniszczonej w czasie działań wojennych romańsko–barokowej bazyliki w Trzemesznie (do 1952) i romańskiej rotundy św. Prokopa w Strzelnie (1945, 1948, 1953). W Trzemesznie w trakcie badań kościoła dokonał odkrycia reliktów murów romańskiej bazyliki i dwu kolumn międzynawowych, a następnie, wspólnie z woj. konserwatorem zabytków Zdzisławem Kępińskim, w kościele ponorbertańskim w Strzelnie odkrył unikatowe w Polsce rzeźbione romańskie kolumny międzynawowe. W 1953 odsłonił również w murze pn. nawy tegoż kościoła romański tympanon z przedstawieniem Chrystusa na majestacie (pocz. XIII w.). Czynny był również przy przywracaniu do pierwotnych form i konserwacji kolegiaty kruszwickiej (1955-62). Współdziałał z ekipami prowadzącymi prace badawcze przy palatium i świątyni na Ostrowie Lednickim. Od 1946 pełnił przez przeszło 20 lat kierownictwo odbudowy, regotyzacji i konserwacji katedry gnieźnieńskiej. Ścisłe kontakty z prof. Janem Zachwatowiczem w tym okresie ugruntowały jego spojrzenie na istotę konserwacji zabytków i odbiły się również w widzeniu problemów związanych z regotyzacją katedry i innych obiektów, np. fary w Słupcy. W Poznaniu jego nazwisko ściśle związało się z czołowymi zabytkami Starego Miasta – renesansowym ratuszem, odwachem, pałacem Górków wraz z kwartałem przyległych kamienic i pałacem Działyńskich. Katalog dokumentacji i prac konserwatorskich PP PKZ 1951-71 dla miasta Poznania i woj. poznańskiego zawiera szczegółowy wykaz obiektów architektury, dla których wykonywał prace inwentaryzacyjne i projektowe. Jako architekt–konserwator działał głównie przy zabytkach Wielkopolski i Kujaw. Wg projektów H. wzniesiono szereg nowo projektowanych obiektów na terenie diecezji włocławskiej i poznańskiej oraz gnieźnieńskiej, częstochowskiej, gorzowskiej, wrocławskiej, przemyskiej i lubelskiej; w sumie 45 kościołów i 13 kaplic, liczne plebanie, domy katechetyczne, ośrodki parafialne, domy księży emerytów, klasztory i projekty wnętrz sakralnych. W 1973 otrzymał koncesję na utworzenie własnej pracowni projektowej, stąd większość z wspomnianych obiektów powstała w latach 70-ych i 80-ych. W 1990 otrzymał status architekta–twórcy.

Od 1946 był czynnym członkiem Stow. Historyków Sztuki, referując na zebraniach swe prace i przemyślenia poświęcone romańskim kościołom w Mogilnie i Strzelnie oraz gotyckiej katedrze w Gnieźnie. W l. 1948-55 prowadził wykłady z geometrii wykreślnej, perspektywy oraz elementów budownictwa i architektury w Państwowej Wyższej Szkole Sztuk Plastycznych w Poznaniu oraz ćwiczenia z pomiaru i rysunku architektonicznego w Zakładzie Historii Sztuki Uniw. Poznańskiego.

Za zasługi dla odbudowy, konserwacji i ochrony zabytków otrzymał w 1955 nagrodę państwową zespołową II stopnia.

W 1958 nagrodę III stopnia Komitetu do Spraw Urbanistyki i Architektury za zrealizowany projekt odbudowy pałacu Działyńskich w Poznaniu, w 1976 uhonorowano go złotą odznaką „Za Opiekę nad Zabytkami", a w 1988 medalem Urzędu Wojewódzkiego w Poznaniu „Za ochronę zabytków województwa poznańskiego". Za całokształt działalności w zakresie architektury sakralnej papież Paweł VI przyznał mu złotą odznakę „Pro Ecclesia et Pontifice" w 1968, a w 1988 otrzymał nagrodę im. Bł. Brata Alberta.

Zmarł 27 VI 1993 w Żabikowie pod Poznaniem i został pochowany na miejscowym cmentarzu.

Białowicz-Krygierowa Z., In Memoriam Aleksander Holas (1911-1993), BHS 1996 nr 3-4 s. 402 –403.

Jan Pic

HORNUNG Zbigniew Marian (1903-1981), historyk sztuki, okręgowy konserwator zabytków, dyrektor Muzeum Śląskiego, prof. Uniw. Wrocławskiego.

Ur. 23 I 1903 we Lwowie jako syn Karola, lekarza, i Stanisławy z domu Rischer. Świadectwo dojrzałości uzyskał we lwowskim IV Gimnazjum im. Jana Długosza. Wstąpił do harcerstwa i w 1920 walczył o Lwów w gronie orląt lwowskich. Historię sztuki studiował na Uniw. Lwowskim, który ukończył w 1927 i tu do 1929 jako asystent pracował w Katedrze Historii Sztuki. W 1929 obronił pracę doktorska poświęconą Stanisławowi Stroińskiemu. W 1930 został okręgowym konserwatorem zabytków obejmując swą działalnością województwa: lwowskie, stanisławowskie i tarnopolskie. Tradycję i praktykę konserwatorską na pd.–wsch. rubieżach Polski budował praktycznie od podstaw. Swą zawodową wiedzę pogłębiał w czasie podróży stypendialnych do Austrii, Francji i Włoch. W 1939 zbiory dokumentacji zorganizowanego przez niego urzędu konserwatorskiego zostały splądrowane i zniszczone. W latach okupacji pracował początkowo jako kierownik działu malarstwa zachodnioeuropejskiego w Państwowej Galerii Obrazów we Lwowie, a później pełnił tu także funkcję wicedyrektora. Pod koniec działań wojennych w 1944 ratował zniszczone bombardowaniem płótna Panoramy Racławickiej magazynując je w klasztorze bernardynów we Lwowie. Zabytkowe wyposażenie i zbiory z zamku Koniecpolskich w Podhorcach wywiózł ciężarówkami do Lwowa ratując je przed rozgrabieniem i zniszczeniem.

W 1946 H. opuścił rodzinny Lwów i wraz z transportem repatriacyjnym dotarł do Warszawy, gdzie został kierownikiem Centralnego Biura Inwentaryzacji Zabytków w Min. Kultury i Sztuki. Podjął także działalność społeczną w Komisji Historii Sztuki i Kultury Warszawskiego Tow. Naukowego i Stow. Historyków Sztuki i Kultury. Został członkiem, a następnie prezesem oddziału warszawskiego Stowarzyszenia. Współpracował z Komisją Historii Sztuki PAU w Krakowie. W 1949 obronił pracę habilitacyjną z 1937 na temat dzieł rzeźbiarza A. Osińskiego na Wydz. Humanistycznym Uniw. Wrocławskiego. Po przeniesieniu się do Wrocławia prowadził wykłady i ćwiczenia na Uniwersytecie pod kierunkiem swego lwowskiego mistrza prof. Władysława Podlachy. Równocześnie był kustoszem Muzeum Śląskiego.

W 1952, już jako docent, przeniósł się do Torunia na Wydział Sztuk Pięknych Uniw. Mikołaja Kopernika. Współpracował z Jerzym Remerem, wybitnym konserwatorem wileńskim i warszawskim, tworzącym w Toruniu uniwersyteckie studia konserwacji zabytków. Po restytucji kierunku historii sztuki na Uniw. we Wrocławiu H. wrócił tu już jako prof. nadzwyczajny i objął kierownictwo Katedry Histo-

rii Sztuki Nowożytnej. W 1959 został też dyrektorem Muzeum Śląskiego; funkcję tę pełnił do 1962. Zorganizował Dział Sztuki Nowożytnej, gromadząc, przy ścisłej współpracy z wojewódzkim konserwatorem zabytków, elementy cennego wystroju renesansowego, barokowego i rokokowego ze zrujnowanych śląskich kościołów i pałaców, m.in. elementy kościoła cysterskiego w Lubiążu, kolekcję obrazów M. Willmanna i liczne śląskie epitafia. Dla wielu z tych arcydzieł sztuki był to ratunek przed grabieżą i zniszczeniem. W Muzeum zostały zakonserwowane i zbadane. Tu H. gromadził swych studentów, a wychował kilkanaście roczników absolwentów wrocławskiej historii sztuki. Wielu z nich podjęło pracę w służbie ochrony zabytków, z którą H. nadal współdziałał. W Muzeum mieścił się zespół zastępcy wojewódzkiego konserwatora zabytków ds. archeologicznych i zespół ds. zabytków ruchomych, a fachowi pracownicy działów muzealnych z reguły wspierali działalność konserwatorską swą specjalistyczną wiedzą i erudycją. H. w l. 1961-63 był członkiem Wojewódzkiej Rady Konserwatorskiej. Współpracował stale z Komisją Historii Sztuki Wrocławskiego Tow. Naukowego, której był przez jakiś czas przewodniczącym. Aktywnie działał jako członek Stow. Historyków Sztuki. Do przejścia na emeryturę w 1973 pozostał na Uniwersytecie, koncentrując się na pracy naukowej i dydaktycznej. Jego naukowy dorobek obejmuje 55 publikacji z bardzo rozległych dziedzin historii sztuki, przede wszystkim XVII i XVIII w. Bardzo wiele z nich to rozprawy o sztuce Lwowa, Galicji i Małopolski wschodniej. To także gruntowna analiza rokoka i wyodrębnienie tego kierunku jako stylu artystycznego. Został odznaczony złotym Krzyżem Zasługi (1948).

Zmarł we Wrocławiu 22 VII 1981. Tu też został pochowany.

W r a b e c J., Zbigniew Hornung 1903-1981, BHS 1983 nr 1 s. 121; W r a b e c J., Zbigniew Hornung (1903-1981) [tutaj bibliogarfia prac H.], Roczniki Sztuki Śląskiej, 1986 z. 14.

Mirosław Przyłęcki

HUSARSKI Wacław Teofil (1883-1951), historyk sztuki, krytyk artystyczny, malarz, okręgowy i wojewódzki konserwator zabytków.

Ur. 20 XI 1883 w Warszawie. Syn lekarza Stanisława i Wiktorii z Rosenblumów. Uczęszczał do szkoły realnej Wojciecha Górskiego w Warszawie, następnie do rządowej szkoły realnej w Łowiczu. Wcześnie zaczął malować i pisać wiersze. Studia malarskie odbył w Paryżu, gdzie przebywał, z przerwami, w l. 1902-06. Kształcił się w Académie Julian, później w Académie Colarossi. Jednocześnie był studentem École Libre des Sciences Politiques et Sociales oraz słuchaczem romanistyki w Sorbonie. L. 1906-07 spędził w kraju, malując liczne obrazy o tematyce ludowej w czasie kilkumiesięcznego pobytu w Łowiczu. Wystawiał po raz pierwszy w Zachęcie w 1907. Kolejną podróż zagraniczną odbył w l. 1908-10. Przebywał we Włoszech, głównie we Florencji, i w Paryżu, gdzie wystawiał w 1909 w Salonie Jesiennym. Powrócił na stałe do kraju w 1910, zajmując się początkowo malarstwem, pisaniem poematu i tłumaczeniem z francuskiego. W 1912 został członkiem Wydziału Konserwatorskiego Tow. Opieki nad Zabytkami Przeszłości, którego przez pewien czas był sekretarzem. Brał udział w społecznych pracach inwentaryzacyjno–konserwatorskich. W 1913 zadebiutował jako krytyk artystyczny, m.in. w miesięczniku „Sztuka". W czasie I wojny światowej uczył francuskiego i historii sztuki w szkołach średnich, wykładał historię sztuki na Uniw. Ludowym w Warszawie, a także prowadził dział krytyki artystycznej w dzienniku „Głos Stolicy" i miesięczniku „Sfinks".

W 1919 wstąpił w szeregi, organizowanej właśnie w niepodległym kraju, państwowej służby ochrony zabytków. Objął urząd okręgowego konserwatora zabytków w Siedlcach (1919-21). W 1923 opuścił tę służbę ze względu na reorganizację i redukcję etatów. Od 1924 należał do stowarzyszenia artystów polskich „Rytm", wystawiał obrazy, a także projekty ceramiki i haftu. Następnie zrezygnował z twórczości artystycznej i zajął się wyłącznie krytyką artystyczną i historią sztuki. Został redaktorem artystycznym „Tygodnika Ilustrowanego", „Wiadomości Literackich", a od 1934 „Czasu", publikując w tych, a także innych czasopismach liczne artykuły, notatki i recenzje z dziedziny sztuki. Habilitację w zakresie historii sztuki uzyskał w 1932 na Wolnej Wszechnicy Polskiej w Warszawie. Od 1935 prowadził wykłady w Państwowym Instytucie Nauczycielskim. W 1939 był członkiem straży obywatelskiej, a w czasie okupacji z wielką energią i poświęceniem brał udział w ratowaniu zagrożonych zabytków i dzieł sztuki. Po wojnie, w l. 1945-49, pełnił obowiązki profesora historii sztuki w Uniw. Łódzkim, a także przez rok (do kwietnia 1946) konserwatora zabytków województwa łódzkiego.

W pracach z dziedziny historii sztuki skoncentrował się przede wszystkim na dwóch zagadnieniach. Na rozróżnieniu i dokładniejszym scharakteryzowaniu stylów w sztuce nowożytnej, głównie od poł. XVIII do poł. XIX w. Opublikował książkę na ten temat w jęz. francuskim – *Le style romantique* (Paryż 1931), której fragment pt. *Legenda klasycyzmu* ukazał się w tomie VII czasopisma „Sztuki Piękne". Drugie zagadnienie to wkład Polski do sztuki światowej, oddziaływanie na sztukę innych narodów. Stan swoich badań referował w 1936 w Tow. Naukowym Warszawskim. Miały zostać opublikowane, ale materiały zaginęły w czasie wojny. Najwięcej uwagi poświęcił problemom polskiej sztuki renesansowej, w tym badaniom nad pochodzeniem attyki i rozpowszechnieniem jej w Polsce i krajach sąsiednich. Powstały dwa studia: *Attyki polskie, ich pochodzenie i oddziaływanie* (w „Sprawozd. Tow. Naukowego Warsz.", XXVI/1933) oraz *Attyka polska i jej wpływ na kraje sąsiednie* (1936). Były to pionierskie badania i płynące z nich wnioski o ukształtowaniu i rozpowszechnieniu w krajach środkowo–wsch. Europy polskiej attyki, lecz według dzisiejszych kryteriów naukowych niewystarczająco udokumentowane. Niemniej jednak stanowią podwalinę wiedzy w tej dziedzinie. Ponadto interesował się Kazimierzem Dolnym; opublikował prace: *Kościół farny w Kazimierzu Dolnym* (1924), *Kamienice renesansowe w Kazimierzu Dolnym* („Bibl. Lub." 1950 nr 9), *Kazimierz Dolny* (1953). Był również znakomitym popularyzatorem historii sztuki. Pisał o wszystkich niemal dziedzinach sztuki z różnych czasów. Oto najważniejsze z publikacji popularnonaukowych: *Malarstwo nowoczesne* (1924), *Velazques – Ribera – Murillo* (1925), *Polskie malarstwo romantyczne na tle współczesnych mu prądów w sztuce europejskiej* (1931 i 1932), *Rzeźba polska od w. XVIII* (w: „Wiedza o Polsce" 1933), *Malarstwo włoskie* (1932, 2 wyd. 1948).

Zmarł 27 I 1951 w sanatorium w Sokołowsku k. Wałbrzycha.

W a l l i s M., Śp. Wacław Husarski, BHS 1951 nr 2-3, s. 181; S.H. [H e r b s t S.], Ś.p. Wacław Husarski, OZ 1951 nr 3-4 s. 225; M i o d o ń s k a B., Husarski Teofil Wacław, w: PSB t. X/1 s.44 1962 s.117.

Hanna Krzyżanowska

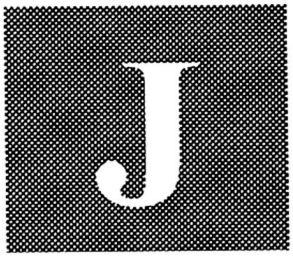

JANASIK Stefan (1916-1985), scenograf, historyk sztuki, wojewódzki konserwator zabytków.

Ur. 19 IX 1916 w Wirach k. Poznania jako syn robotnika Ignacego i Marii z Jóźwiaków. W 1936 ukończył Państwowe Seminarium Nauczycielskie im. E. Estkowskiego w Poznaniu i otrzymał dyplom nauczyciela. Następnie odbył roczną służbę wojskową w Szkole Podchorążych w Poznaniu. W 1937 podjął studia na Wydziale Malarstwa Dekoracyjnego Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie, które przerwała II wojna światowa. Brał udział jako żołnierz w kampanii wrześniowej w 1939. W czasie okupacji hitlerowskiej pracował w połączonych teatrach niemieckich w Poznaniu jako malarz dekoracji. Jednocześnie kontynuował tajne studia u artysty malarza prof. Jana Piaseckiego i znanego poznańskiego scenografa Zygmunta Szpingera. W l. 1945-46 był zatrudniony jako scenograf w Teatrze Polskim w Poznaniu, a od kwietnia 1946 do lipca 1952 był scenografem w Teatrze Wielkim w Poznaniu. W 1947 uzyskał od Komisji Weryfikacji Min. Kultury i Sztuki uprawnienia scenografa. Jednocześnie od 1946 studiował historię sztuki na Uniw. Poznańskim i w 1951 uzyskał stopień magistra za *pracę Fasada ratusza poznańskiego*, która wkrótce stała się podstawą do prac konserwatorskich przy tym cennym zabytku. W l. 1950-53 był wykładowcą w Zakładzie Historii Sztuki UP. Decyzją MKiS w lipcu 1952 przeniesiony został do Państwowej Opery we Wrocławiu, gdzie pełnił funkcję scenografa do czerwca 1956. Sytuacja rodzinna zmusiła go do powrotu do Poznania i podjęcia pracy scenografa w Państwowej Operetce (1956-58). Od stycznia 1959 do czerwca 1962 opracowywał na zlecenia scenografie dla teatrów muzycznych Łodzi, Krakowa, Wrocławia, Bytomia, Gliwic i Poznania. Od czerwca 1962 do lutego 1967 pracował w Pałacu Kultury w Poznaniu na stanowisku kierownika Działu Artystycznego. W l. 1965-73 był wykładowcą w Państwowej Wyższej Szkole Muzycznej w Poznaniu. Od 1967 do 1977 pełnił obowiązki kierownika Ośrodka Naukowo–Oświatowego Muzeum Archeologicznego w Poznaniu.

Czynnie uczestniczył w ochronie zabytków kultury przed ich dewastacją w czasie okupacji, m.in. w zabezpieczeniu rzeźb apostołów na filarach we wnętrzu kościoła pobernardyńskiego w Poznaniu, dzięki czemu przetrwały do dnia dzisiejszego, oraz polichromii w zakrystii tego kościoła, które niestety strawił pożar podczas walk o Poznań w 1945. Zaprojektował kartony do odrestaurowania bocznych fasad ratusza poznańskiego. 1 lutego 1977 objął stanowisko wojewódzkiego konserwatora zabytków w Pile. Funkcję tę pełnił do dnia przejścia na emeryturę w końcu 1979. W tym czasie prowadził m.in. rewaloryzację dworu w Wałczu i zamku renesansowym w Tucznie.

Za liczne zasługi w pracy zawodowej i społecznej został odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1979), odznaką „Zasłużony Działacz Kultury" (1979), złotą odznaką „Za Opiekę nad Zabytkami" (1978), „Odznaką Honorową Miasta Poznania" (1976). Jako żołnierz kampanii wrześniowej odznaczony był medalem „Za Udział w Wojnie Obronnej 1939".

JANASIK STEFAN

Żonaty z Anielą Borowską, miał trzech synów: Przemysława (ur. 1946), Leonarda (ur. 1948) i Wiesława (ur. 1953). Zmarł 14 III 1985 i został pochowany na cmentarzu parafialnym w Wirach.

Arch. b. Urzędu Woj. w Pile; arch. Muz. Archeologicznego w Poznaniu; akta rodzinne i relacja syna Przemysława.

Henryk Nowakowski

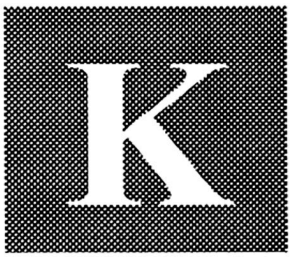

KAMIŃSKI Włodzimierz (1930-1993), muzykolog, kurator Muzeum Instrumentów Muzycznych (Oddział Muzeum Narodowego w Poznaniu), międzynarodowy ekspert lutnictwa i konserwacji instrumentów muzycznych.

Ur. 12 I 1930 w Gnieźnie jako syn Tomasza, zawodowego żołnierza, i Stefanii Wawszczak. Wysiedlony z rodzicami w końcu 1939 w okolice Krakowa, w l. 1943-45 więzień Oświęcimia, po wyzwoleniu w Szczecinie. Ukończył liceum ogólnokształcące w Szczecinie i w 1949 podjął studia muzykologiczne na Uniw. Poznańskim, które ukończył w 1954. W 1962 uzyskał stopień doktora nauk humanistycznych. Tytuł jego dysertacji doktorskiej: *Główne problemy kształtowania i rozwoju instrumentarium muzycznego w Polsce* (wyd. 1971). Od 1974-78 wykładowca instrumentoznawstwa i historii instrumentów muzycznych w Katedrze Muzykologii UP. Od 1978 do śmierci był wykładowcą historii i teorii lutnictwa Akademii Muzycznej im. I. J. Paderewskiego w Poznaniu.

W 1951 rozpoczął pracę na stanowisku mł. asystenta w Muzeum Instrumentów Muzycznych w Poznaniu. Zajął się zabezpieczaniem i powiększaniem kolekcji. Od 1958 współpracował z nowo powstałą pracownią konserwacji instrumentów muzycznych. Pod kierunkiem mistrza lutniczego i konserwatora Kazimierza Bendowskiego nabył praktycznych umiejętności w zakresie konserwacji instrumentów lutniczych. Z jego inicjatywy powstały kopie i repliki zabytkowych instrumentów strunowych. Własnoręcznie zbudował skrzypce i kilka wiolonczeli. Z czasem stał się niekwestionowanym w Polsce autorytetem w zakresie lutnictwa i konserwacji instrumentów. Dzięki jego zabiegom zarówno Pracownia Konserwacji, jak i Kolekcja Instrumentów Muzycznych MN w Poznaniu zdobyła wysoką rangę nie tylko w Polsce. Zorganizował liczne wystawy m.in.: *Wielka wystawa instrumentów muzycznych* w 100-lecie śmierci F. Chopina, *Skrzypce w Polsce* z okazji II Międzynarodowego Konkursu Skrzypcowego im. H. Wieniawskiego, *Rozwój kultury muzycznej w Europie*, *Tysiąclecie muzyki polskiej*, *Z historii polskiego instrumentarium dworskiego*, *Cztery wieki polskiej wiolinistyki*, *Muzyka francuska w zbiorach polskich*, *Pięć wieków polskiego lutnictwa*. W 1960 został kuratorem Muzeum. W 1973 utworzył klasę budowy instrumentów strunowych w Liceum Muzycznym im. Mieczysława Karłowicza w Poznaniu, a w 1978 Pracownię Lutniczą przy Katedrze Instrumentów Strunowych i Muzyki Kameralnej AM (jedyną w Polsce). Opublikował 120 prac poświęconych przeważnie lutnictwu.

Był sekretarzem Tow. Muzycznego im. H. Wieniawskiego w Poznaniu, prezesem Zarządu Głównego Zw. Polskich Artystów Lutników, członkiem i przewodniczącym jury kolejnych Międzynarodowych Konkursów Lutniczych im. H. Wieniawskiego w Poznaniu, członkiem Polskiego Komitetu Narodowego ICOM, Tow. Opieki nad Zabytkami, Narodowej Rady Kultury i wielu towarzystw oraz komitetów polskich i międzynarodowych. Odznaczony orderami i odznaczeniami, m.in. srebrnym i złotym Krzyżem Zasługi (1968 i 1975), Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1980), odznakami „Zasłużony

Działacz Kultury" (1966) i złotą „Za Opiekę nad Zabytkami" (1988) oraz medalem „Za Opiekę nad Zabytkami Województwa Poznańskiego" (1987).

Zmarł 9 IV 1993 w Poznaniu, pochowany na Cmentarzu Junikowskim.

Akta ZPAL.

Janusz Lehmann

KĘPIŃSKI Zdzisław (1911-1978), historyk sztuki, wojewódzki konserwator zabytków, dyrektor Muzeum Narodowego w Poznaniu, prof. Państwowej Wyższej Szkoły Sztuk Plastycznych i Uniw. Adama Mickiewicza w Poznaniu.

Ur. 9 IV 1911 w Pruszkowie k. Warszawy jako syn Edwarda i Wincentyny z Kępińskich, nauczycielki. W 1930 ukończył gimnazjum Jana Kantego w Poznaniu i podjął studia na polonistyce na Uniw. Poznańskim. W następnym roku przeniósł się na historię sztuki, którą ukończył w 1937. W l. 1938-39 pracował w Katedrze Historii Sztuki UP jako asystent wolontariusz i równocześnie wykładał w Państwowym Instytucie Sztuki. Od 1931 należał do Komunistycznej Partii Polski. Był także, z polecenia tej partii, współorganizatorem poznańskiego koła Komunistycznego Związku Młodzieży Polskiej. W czasie okupacji niemieckiej przebywał początkowo w Warszawie, gdzie pracował jako robotnik w warsztacie mechanicznym, później w Częstochowie, pracując w cechu kominiarzy, a równocześnie w filii Tajnego Uniwersytetu Ziem Zachodnich prowadził w l. 1943-44 zajęcia z historii sztuki. Po wyzwoleniu wrócił do Warszawy, gdzie w lutym 1945 został naczelnikiem Wydziału Rewindykacji i Odszkodowań Wojennych w Min. Kultury i Sztuki.

W kwietniu 1945 objął stanowisko wojewódzkiego konserwatora zabytków w Poznaniu, pełniąc tę funkcję do końca października 1949. Równosześnie w l. 1945-48 był wicedyrektorem, a następnie dyrektorem Muzeum Wielkopolskiego. Obowiązki woj. konserwatora zabytków pełnił w trudnych latach powojennych, stając przed ogromem zniszczeń zabytków przede wszystkim w Poznaniu. Pierwsze działania w mieście (1945) skoncentrowały się na robotach zabezpieczających zniszczone najcenniejsze obiekty, jak ratusz czy kościół św. Jana. Nadzór konserwatorski w następnych latach skupiał się zarówno nad problematyką odbudowy całego Starego Miasta, jak odbudowy i restauracji poszczególnych zabytków. Do końca 1949 pod nadzorem konserwatorskim K. przygotowano pierwsze projekty odbudowy Starego Rynku (wraz z modelem) oraz zniszczonych elewacji budynków przy ulicach Starego Miasta. W l. 1946-47 wykonano prace zabezpieczające w Odwachu, Bibliotece Raczyńskich, pałacu Górków, pałacu Działyńskich, katedrze oraz kościołach: św. Marcina, karmelitów bosych, reformatów, bernardynów. Równocześnie (od 1946) rozpoczęte zostały prace remontowe dachów i częściowo wnętrz w poznańskich obiektach nie zniszczonych pożarem, jak kościoły: pojezuicki, św. Wojciecha (odkryto i odsłonięto portale pn. i pd., lico gotyckich murów, laski okienne, elementy murów, co pozwoliło na ich rekonstrukcję), franciszkanów, św. Małgorzaty na Śródce (odsłonięto wczesnogotyckie mury i portale), Bożego Ciała. W katedrze rozpoczęto badania architektoniczne, które ujawniły szereg gotyckich elementów, co pozwoliło na podjęcie w następnych latach prac nad regotyzacją obiektu. Przeprowadzono także konkurs architektoniczny na formę hełmów wież katedry. Badania archeologiczne w podziemiach katedry ujawniły elementy budowli przedromańskich i romańskich. Od 1947 rozpoczęto odbudowę szeregu kamienic na Starym Rynku i ulicach Starego Miasta. W trakcie prowadzonych badań w tym zespole dokonano wielu odkryć detali architekto-

nicznych, które wykorzystano w czasie odbudowy. Jednym z najdonioślejszych odkryć było odsłonięcie kamiennych kolumienek kamieniczek budników, co później umożliwiło rekonstrukcję podcieni. Do odkryć tego okresu należały także fragmenty murów obronnych przy ul. Wrocławskiej 15 (od strony ul. Podgórnej), ul. Ludgardy i baszty przy ul. Masztalarskiej. W 1948 zorganizowano pierwszy architektoniczny konkurs zamknięty na projekt wnętrz Starego Rynku. W l. 1948-49 odbudowano uszkodzoną Psałterię i przeprowadzono restaurację prezbiterium kościoła pojezuickiego (w tym rekonstrukcję pseudokopuły na transepcie wraz z polichromią), przejęty przez karmelitów kościół na pl. Działowym (rekonstruując jego pierwotny szczyt) i rozpoczęto odbudowę przejętego przez bernardynów–franciszkanów kościoła na pl. Bernardyńskim.

W l. 1945-46 na terenie województwa prowizorycznymi pracami zabezpieczającymi objęto zniszczone zabytki: katedrę w Gnieźnie, kościoły w Trzemesznie i Strzelnie oraz pałac w Rydzynie. Prace konserwatorskie natomiast rozpoczęto w tych obiektach od 1947, odbudowując wypaloną rotundę św. Prokopa w Strzelnie oraz kościół w Trzemesznie, w którym w czasie badań odsłonięto w podziemiach romańskie budowle. Niezwykle ważnym odkryciem K. było odsłonięcie kolumn romańskich w kościele w Strzelnie. W 1948 podjęto także prace nad restauracją pałacu w Rogalinie, przygotowując obiekt do przejęcia przez Muzeum Wielkopolskie.

W czasie pracy w Poznaniu K. był wiceprzewodniczącym Wojewódzkiej Rady Kultury, inspirując i współorganizując szereg inicjatyw kulturalnych, jak tworzenie filharmonii, opery, teatrów czy szkolnictwa artystycznego. Był także aktywnym członkiem Komisji Rewindykacyjnej Dzieł Sztuki działającej na terenach byłej Rzeszy Niemieckiej, przyczyniając się do powrotu na teren Wielkopolski wielu zagrabionych dzwonów, zabytków złotnictwa, a także eksponatów wywiezionych przez okupanta z Muzeum Wielkopolskiego. Jako woj. konserwator kierował akcją zabezpieczającą tzw. mienie podworskie i poniemieckie, w efekcie której zwieziono do Muzeum ok. 4 300 obiektów zabytkowych. W l. 1947-52 był członkiem Kierownictwa Badań nad Początkami Państwa Polskiego i z całym zespołem został w 1950 laureatem nagrody państwowej II stopnia. Równocześnie w l. 1947-49 kierował Pracownią Kompozycji Malarstwa w Państwowej Wyższej Szkole Sztuk Plastycznych w Poznaniu. W listopadzie 1949 powołany został do Warszawy na stanowisko zastępcy dyrektora Naczelnej Dyrekcji Muzeów i Ochrony Zabytków w Min. Kultury i Sztuki (do k. 1951). W tym czasie uczył w Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie i w Wyższej Szkole Sztuk Plastycznych w Sopocie. W l. 1950-51 był prezesem Zarządu Głównego Stow. Historyków Sztuki i Kultury.

W 1952 wrócił do Poznania i objął kierownictwo Galerii Malarstwa w Muzeum Narodowym. W tymże roku uzyskał stopień doktora filozofii na UP na podstawie rozprawy *Początki architektury wczesnofeudalnej w świetle badań archeologicznych w Gnieźnie*. W 1953 został prof. nadzwyczajnym i objął kierownictwo Katedry Historii Sztuki, którą prowadził do 1966. Równocześnie w l. 1956-66 pełnił funkcję dyrektora Muzeum Narodowego w Poznaniu i rozwinął dynamiczną działalność w kierunku restauracji i odbudowy oraz reorganizacji następujących placówek muzealnych: Rogalin (pałac i galeria malarstwa), pałac w Gołuchowie, Muzeum Rzemiosł Artystycznych w Zamku Przemysława, Muzeum Wojska. W 1960 był członkiem Międzynarodowego Biennale w Wenecji. W l. 1967-74 kierował Zakładem Historii Malarstwa Uniw. Adama Mickiewicza. W 1973 został mianowany prof. zwyczajnym, a od 1974 przewodniczącym Rady Naukowej Instytutu Historii Sztuki UAM. Praca

pedagogiczna zaowocowała wykształceniem wielu historyków sztuki, w tym późniejszych konserwatorów zabytków. Twórczość naukowa obejmowała przede wszystkim okres romański, przełom średniowiecza i nowożytności, sztukę i literaturę XIX i XX wieku.

Był laureatem państwowej nagrody naukowej II stopnia (1950) wspólnie z prof. Aleksandrem Gieysztorem. Za działalność i osiągnięcia w muzealnictwie otrzymał w 1947 nagrodę państwową I stopnia. Za odkrycia w Strzelnie otrzymał w 1974 Nagrodę Artystyczno–Literacką Miasta Poznania, a w 1962 za działalność na polu muzealnictwa Nagrodę Miasta Poznania i Województwa Poznańskiego w dziedzinie upowszechniania kultury. Był odznaczony Orderem Sztandaru Pracy II klasy (1952), Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1947), złotą odznaką „Za opiekę nad zabytkami" i „Odznaką Honorową miasta Poznania".

Zmarł 24 I 1978 w Poznaniu, pochowany na Cmentarzu Junikowskim.

Jasiecka I., Kondziela H., Przegląd zabytków Poznania, P. 1965; Kondziela H., Stare Miasto w Poznaniu, P. 1971; Iwanoyko E., Zdzisław Kępiński, Kron. M. Pozn.; 1979 nr 2 s. 128-130; Labuda A. S., Kępiński Zdzisław, w: WSB s. 327-328; Kalinowski K., Zdzisław Kępiński, BHS 1978 nr 2 s. 201-201 (tutaj bibliografia prac K.).

Henryk Kondziela

KONKOLEWSKI Roman (1954-1995), konserwator dzieł sztuki.

Ur. 26 XII 1954 w Toruniu jako syn Feliksa, ekonomisty i prawnika, oraz Janiny z d. Kentzer. Dzieciństwo i młodość spędził w mieście rodzinnym. W l. 1969-73 uczęszczał do I Liceum Ogólnokształcącego im. Mikołaja Kopernika w Toruniu. W 1973 rozpoczął studia w Instytucie Zabytkoznawstwa i Konserwatorstwa Wydziału Sztuk Pięknych Uniw. Mikołaja Kopernika, specjalizując się następnie w konserwacji i restauracji elementów architektonicznych. Pracę dyplomową nt. metod odsalania kamieni wapiennych, przygotowaną pod kierunkiem prof. W. Domasłowskiego, obronił w 1978. W tymże roku rozpoczął pracę zawodową w oddziale szczecińskim Państwowego Przedsiębiorstwa Pracownie Konserwacji Zabytków, zostając od razu kierownikiem Pracowni Konserwacji Dzieł Sztuki (PKDS). W czasie 2-letniego pobytu w Szczecinie przeprowadził prace konserwatorskie przy ołtarzu św. Marii Magdaleny z kościoła w Tucznie oraz przy wystroju wnętrza pałacu w Mostach.

W 1981 przeniósł się do Lublina i podjął pracę w tutejszym oddziale PP PKZ. W 1983 objął stanowisko kierownika PKDS, rozpoczynając dynamiczną działalność konserwatorską związaną m.in. z rewaloryzacją Starego Miasta w Lublinie. W l. 1981-83 zajmował się przede wszystkim konserwacją polichromowanych stropów zdemontowanych w trakcie remontu kamienicy przy ul. Grodzkiej 3. W ciągu następnych trzech lat przeprowadził, wraz z zespołem swej pracowni, liczne prace konserwatorskie, wśród których odnotować należy konserwację wystroju kamieniarskiego i zabytkowej stolarki w pałacu Czartoryskich w Puławach, kamiennej kapliczki św. Michała przy Al. Lipowej w Nałęczowie, sztukaterii i kominka stanowiących wystrój pałacu w Mińsku Mazowieckim, polichromii ściennych w kamienicy przy ul. Klonowica w Lublinie, polichromii i sztukaterii w kaplicy Górskich kościoła farnego w Kazimierzu Dolnym oraz kamiennego barokowego kominka z zamku w Janowcu nad Wisłą. Do najważniejszych realizacji konserwatorskich K. w l. 1983-86 należy zaliczyć przeprowadzenie (wraz z M. Osmulską) prac przy zabezpieczeniu i częściowej rekonstrukcji, wykonanych w narzucie wapiennym, XVIII-

wiecznych medalionów na elewacjach gmachu Wyższego Seminarium Duchownego w Lublinie z wizerunkami monarchów polskich. Przy ich analizie ikonograficznej i formalnej współpracował K. z prof. J. Kowalczykiem.

W l. 1987-88 odbył studia podyplomowe w zakresie konserwacji malarstwa w swej macierzystej uczelni. Jednocześnie zajmował się konserwacją sztukaterii w kamienicach staromiejskich Tallina (Estonia) w ramach prac eksportowych lubelskiego oddziału PP PKZ. Kontynuował także, rozpoczętą w 1984, współpracę z muzeami na terenie regionu lubelskiego i w jej ramach podjął konserwację rzeźb polichromowanych z Muzeum Okręgowego w Zamościu, feretronów z Muzeum Wsi Lubelskiej w Lublinie, a także marmurowej płyty z inskrypcjami w jęz. hebrajskim z Muzeum Pojezierza Łęczyńsko–Włodawskiego we Włodawie. Po pożarze zakrystii kościoła par. w Firleju (woj. lubelskie) w 1988, podjął się K. wyjątkowo skomplikowanej konserwacji cennych naczyń liturgicznych. W l. 1986-91 kierował ogromnymi pracami konserwatorskimi przy polichromiach ściennych rewaloryzowanego wg projektu arch. H. Landeckiej gmachu Trybunału Koronnego w Lublinie. Równocześnie prowadził prace przy pięciu stropach polichromowanych w jednej z kamienic staromiejskich w Tallinie (1988-1989) oraz przy polichromiach, sztukateriach, stropach, portalu i epitafium w kościele ewangelickim przy ul. Marstalu na Starym Mieście w Rydze (Łotwa, 1987-1991).

Prócz działań wynikających z pracy etatowej w PP PKZ, prowadził K. aktywną działalność konserwatorską. W l. 1988-90 odrestaurował (wraz z M. Osmulską) poważnie zniszczony i przemalowany obraz zdobiący dwa skrzydła drzwiowe pochodzące z Bramy Krakowskiej w Lublinie. W k. 1990 przeprowadził, wraz z kierowanym przez siebie zespołem, skomplikowane prace konserwatorskie sgraffita w sieni budynku d. łaźni miejskiej w Kazimierzu Dolnym, wzniesionym wg proj. J. Witkiewicza–Koszczyca. Aktywnie uczestniczył wraz z żoną Moniką (również konserwatorem dzieł sztuki) w ratowaniu zabytkowych nagrobków na starych nekropoliach przy ul. Lipowej w Lublinie i w Nałęczowie. W l. 1990-95 wykonał pełną konserwację lub prace zabezpieczające 25 wapiennych i piaskowcowych nagrobków w Lublinie oraz konserwację ośmiu kamiennych i żeliwnych nagrobków na cmentarzu rzym.-kat. w Nałęczowie (po jego śmierci prace te kontynuowała żona). W l. 1991-92 prowadził prace konserwatorskie w Szwecji.

W ciągu ostatnich trzech lat pracy w PKDS (w 1992 został rozwiązany pion naukowo–konserwatorski) wykonał K. prace konserwatorskie przy polichromiach, boazeriach i stolarce w pałacu Małachowskich w Nałęczowie, przy kamieniarskim wystroju elewacji pałacu w Czemiernikach, kamiennych glifach okiennych w gotyckiej królewskiej kaplicy św. Trójcy na zamku w Lublinie oraz przy trzech dużych barokowych obrazach na płótnie z d. kaplicy pałacowej w Zawieprzycach k. Lublina. Po likwidacji pracowni założył K. wraz z żoną w pocz. 1993 prywatna firmę konserwatorską, dając zatrudnienie większości swych pekazetowskich współpracowników. Prowadził prace konserwatorskie w Lublinie oraz na terenie woj. – w Gardzienicach, Czerniejowie, Puchaczowie.

Był członkiem Rady Pracowniczej oddziału PP PKZ w Lublinie oraz konsultantem do spraw konserwacji dzieł sztuki w oddziale PP PKZ w Zamościu. Rzeczoznawcą w zakresie konserwacji kamiennych elementów zabytkowych i malarstwa przy Ogólnopolskiej Radzie Konserwatorów Dzieł Sztuki Związku Polskich Artystów Plastyków, a w l. 1994-95 przewodniczącym Sekcji Konserwatorów Dzieł Sztuki przy lubelskim oddziale ZPAP. Odznaczony: brązowym Krzyżem Zasługi (1987), srebrną (1984) i złotą (1988) odznaką pa-

miątkową PP PKZ, srebrną odznaką „Za Opiekę nad Zabytkami" oraz srebrną honorową odznaką „Zasłużonemu dla Miasta Lublina" (1988).

Żonaty od 1979 z Moniką Girzejowską, miał dwóch synów – Szymona (ur. 1979) i Mikołaja (ur. 1983).

Zmarł w Toruniu 12 XII 1995, pochowany tamże na cmentarzu św. Jerzego.

Serafinowicz J., Roman Konkolewski (1954-1995), Lubelszczyzna 1/96 s. 149-152; Stolarz B., Przegląd prac konserwatorskich na terenie województwa lubelskiego (1990-1995) – zabytki ruchome, tamże s. 119-130; Wiśniewska A., Kasiborski A., Przegląd prac konserwatorskich na terenie województwa lubelskiego (1990-1995) – prace remontowo–konserwatorskie przeprowadzone na terenie miasta Lublina ..., tamże s. 93-106; zbiór dokumentacji prac konserwatorskich R. Konkolewskiego w archiwum WKZ w Lublinie; informacje żony Moniki Konkolewskiej zam. w Lublinie.

Jacek Serafinowicz

KOZIELCZYK Wincenty (1902-1971), rzemieślnik–artysta, konserwator zabytkowych tkanin i skóry.

Ur. 5 IV 1902 w Nisłabinie (woj. Wielkopolskie) jako syn Ignacego, mistrza ciesielskiego, i Wiktorii z Matuszaków. Po ukończeniu szkoły powszechnej w 1919 podjął naukę zawodu siodlarskiego u mistrza Antoniego Szuwalskiego w Śremie. Egzamin czeladniczy zdał w 1922, a mistrzowski w 1936. Zajmował się głównie renowacją i odtwarzaniem tekstylnych i skórzanych wyrobów siodlarskich oraz obić powozów. W l. 1924-50 pracował w firmie Brzeski–Auto, Sp. Akc. w Poznaniu, do 1936 jako czeladnik, a następnie jako mistrz – tapicer samochodowy. Po likwidacji firmy w 1950 został przyjęty do Muzeum Narodowego w Poznaniu, gdzie zorganizował Pracownię Konserwacji Tkanin i Skóry. Dla potrzeb konserwacji mebli tapicerowanych utworzono już w połowie lat 50-ych warsztat konserwacji i renowacji zabytkowych obić o wysokiej wartości artystycznej. Dzięki organizacyjnym zdolnościom K. i jego umiejętności współpracy ze specjalistami – historykami sztuki i konserwatorami tkanin z innych ośrodków muzealnych w Polsce i za granicą - kierowana przez niego, początkowo mała pracowania, rozwinęła się w znaczącą placówkę. Rozszerzyła też znacznie zakres prac, wykonując konserwację cennych zabytków sztuki, jak arrasy, gobeliny, dywany, modlitewniki, sztandary, kurdybany i dawne wyroby kaletnicze. Obok zabezpieczania i renowacji zabytkowych przedmiotów Pracownia realizowała projekty wystroju wystaw czasowych i stałych z tkanin i skóry, jak również wystroju wnętrz rewaloryzowanych obiektów wysokiej klasy, m.in. pałaców w Rogalinie i Śmiełowie, zamków w Gołuchowie i na wzgórzu Przemysława w Poznaniu, Starego Ratusza, kamienicy Grodzkich i Wielkopolskiego Muzeum Wojskowego na Starym Rynku w Poznaniu. W uznaniu zasług na polu konserwacji zabytków K. był kilkakrotnie odznaczony: brązowym Krzyżem Zasługi (1956), Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1969) oraz złotą odznaką „Za Opiekę nad Zabytkami" (1968).

Żonaty z Ireną Kustosz (zm. 1939) i Heleną Krzyżan, miał pięcioro dzieci: Wiesława (ur. 1933), Bożenę (ur. 1944), Ryszarda (ur. 1948), Marka (ur. 1953), i Marię (ur. 1958).

Zmarł 10 XI 1971 w Poznaniu, pochowany na Cmentarzu Junikowskim.

Akta i informacje rodziny.

Janusz Lehmann

KRAKOWSKA-PILCH Ewa (1941-1992), zabytkoznawca, dokumentalista prac konserwatorskich.

Ur. 30 XI 1941 w Poznaniu jako córka Juliusza, księgowego, i Róży Boks. Szkołę ukończyła w Poznaniu. Początkowo uczęszczała do liceum ogólnokształcącego, następnie, ze względu na zainteresowania i uzdolnienia plastyczne, przeniosła się do Państwowego Liceum Sztuk Plastycznych. Pięcioletni okres nauki rozszerzył jej wiedzę o technikach i technologiach sztuk plastycznych i rozwinął umiejętność rysowania. Mimo kilku prób, z uporem ponawianych, nie zdołała podjąć wyższych studiów artystycznych.

Pracę rozpoczęła w ekipie archeologicznej Polskiej Akademii Nauk na eksponowanym stanowisku w Kaliszu. W trakcie tej pracy K.-P. udoskonaliła umiejętność szybkiego i precyzyjnego rysowania, co jest niezbędne przy wykonywaniu dokumentacji rysunkowej towarzyszącej eksploracji archeologicznej. Ta umiejętność została dostrzeżona i doceniona przez Muzeum Archeologiczne w Poznaniu, które zaangażowało ją w 1966. Powierzono jej wykreślenie rysunków i map do fundamentalnej publikacji *Fontes Archeologici Posnaniensis*. Podobne zadanie podjęła równolegle w Pracowni Archeologiczno–Konserwatorskiej poznańskiego oddziału Przedsiębiorstwa Państwowego Pracownie Konserwacji Zabytków. Działała także w zespole wojewódzkiego konserwatora zabytków. W 1971 zatrudniono ją we wrocławskim oddziale PP PKZ jako laborantkę Pracowni Konserwacji Dzieł Sztuki. Precyzja dokumentalistki, szacunek dla oryginalnego dzieła wyniesiony ze współpracy z archeologami, wsparte znajomością technologii sztuk plastycznych, znalazły zastosowanie w pracy pod kierunkiem doświadczonych dyplomowanych konserwatorów. Zaczęła też wykonywać prostsze technicznie zabiegi przy konserwacji dzieł sztuki.

W 1972 pracowała jako dokumentalistka w Pracowni Konserwacji Rzeźby warszawskiego oddziału PP PKZ. Rok później przeniosła się do Pracowni Konserwacji Dzieł Sztuki oddziału Zamek Królewski PP PKZ, gdzie niebawem objęła kierownictwo Działu Dokumentacji. Do jej zadań należało rozpoznawanie autentycznych detali wystroju, wymontowanych przed wysadzeniem Zamku przez saperów Wehrmachtu w listopadzie 1939 i zmagazynowanych w Muzeum Narodowym, oraz przygotowywanie udokumentowanych propozycji ich lokalizacji w odtwarzanych wnętrzach. Z blisko 2000 fragmentów snycerskich, sztukaterii, boazerii itp., ok. połowa została rozpoznana i po restauracji i dokumentacji wbudowana. Prace te, choć mało widoczne, miały duże znaczenie w dziele restytucji Zamku. Brała udział w niezliczonych zamkowych komisjach konserwatorskich, muzealnych i in. Uczestniczyła w dyskusjach specjalistów wysokiej klasy. Były to swego rodzaju jej pierwsze wyższe studia. W 1977 przeniosła się wraz z mężem do Zamościa, by tam organizować pracownie naukowo–badawcze w ramach nowego oddziału PP PKZ w Zamościu, powołanego do kompleksowej rewaloryzacji Starego Miasta. W 1983 wróciła do warszawskiej Pracowni Konserwacji Dzieł Sztuki na Zamku i zajęła się dokończeniem opracowań dokumentacyjnych. Dorobek okresu pracy na Zamku zamknęła w 21 tomach dokumentacji, przekazanych dyrekcji Zamku. Relację o trudach tego etapu życia zawodowego przedstawiła w referacie na sesji naukowo–konserwatorskiej *Restytucja Zamku Królewskiego w Warszawie* w 1986, który następnie opublikowała w „Ochronie Zabytków" (1987 nr 1-2).

W 1986 objęła stanowisko dokumentalistki w Oddziale Konserwacji Architektury Monumentalnej PP PKZ, powołanym do restauracji Hotelu „Bristol" w Warszawie. Jednocześnie podjęła zaoczne studia zabytkoznawstwa na Wydziale Sztuk Pięknych

Uniw. Mikołaja Kopernika w Toruniu. Pracę magisterską *Stolarka drzwiowa na Zamku Królewskim w Warszawie i jej problematyka konserwatorska* obroniła w 1991. W ramach samodzielnego stanowiska dokumentalistki w KAM-ie opracowała tom dokumentacji analityczno–konserwatorskiej *Hotel „Bristol". Stolarka drzwiowa i okienna* oraz dziewięć tomów *Hotel „Bristol". Dokumentacja konserwatorska powykonawcza z robót budowlano–konserwatorskich 1985-90* (obydwie w Archiwum PP PKZ KAM, maszynopisy z bogatą dokumentacją fotograficzną). W 1990 wydała książkę *Hotel „Bristol" znany i nieznany*, która jest relacją z pięcioletnich prac remontowo–konserwatorskich w hotelu zbudowanym w 1901, wówczas reprezentacyjnym w Warszawie. Przedstawia udział zabytkoznawcy w skomplikowanym procesie odnowienia wielkiej kubatury przy zachowaniu wymogów konserwatorskich.

W 1974 poślubiła Józefa Pilcha, historyka sztuki. W 1979 urodziła syna Michała.

Zmarła 7 V 1992 w Warszawie. Pochowana na Cmentarzu Komunalnym Północnym.

Krakowska - Pilch E., Dokumentacja konserwatorska prac prowadzonych przez Pracownię Dzieł Sztuki PKZ, OZ 1987 nr 1-2 s. 137-140; taż, Hotel Bristol znany i nieznany, W. 1990; Krzyżanowski L., Ewa Krakowska-Pilch (1941-1992), OZ 1993 nr 3 s. 282-283; informacje męża Józefa Pilcha, zam. w W-wie.

Hanna i Lech Krzyżanowscy

KRĘGLEWSKA-FOKSOWICZ Ewa (1930-1993), historyk sztuki.

Ur. 16 III 1930 w Poznaniu jako córka adwokata Jana i Antoniny z d. Zielke. Dzieciństwo spędziła w Poznaniu. Jesienią 1939 wysiedlona wraz z rodziną przez Niemców, znalazła się w Warszawie. Tu została uczennicą znanej szkoły im. Cecylii Plater–Zyberkówny, a po jej zamknięciu przez władze okupacyjne kontynuowała naukę na tajnych kompletach. K.-F. należała do powstałej wśród „Platerek" podziemnej drużyny „Szarych Szeregów". Powstanie przeżyła w śródmieściu Warszawy, działając w służbie pomocniczej AK. Pod koniec zimy 1945 powróciła z rodzicami do rodzinnego miasta. W Poznaniu podjęła naukę w Państwowym Gimnazjum i Liceum im. Generałowej Zamoyskiej, a po maturze w 1948 rozpoczęła studia historii sztuki na Uniw. Poznańskim, które ukończyła w 1952.

Z problemem ochrony zabytków, głównie architektury, zetknęła się zaraz po studiach, podczas pięcioletniej blisko pracy w Urzędzie Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu w l. 1952-57. Wtedy to, podczas objazdów Wielkopolski i dokumentowania (przede wszystkim na fotografiach) prac remontowo-konserwatorskich, głównym nurtem jej zainteresowań i przyszłej pracy badawczej stała się architektura rezydencjonalna Wielkopolski w. XVII i XVIII. Współudział K.-F. w referacie poznańskich badaczy poświęconym barokowi w Wielkopolsce na ogólnopolskiej sesji Stow. Historyków Sztuki w 1957 i opublikowanie pierwszych wyników badań nad pałacami i dworami doby baroku – to początek wieloletnich prac, w których zamek w Rydzynie stanowił punkt centralny. Od Rydzyny zaczęły się jej badania nad sztuką regionu leszczyńskiego. Od września 1957 podjęła pracę w Przedsiębiorstwie Państwowym Pracownie Konserwacji Zabytków w Poznaniu, w Pracowni Dokumentacji Naukowo–Historycznej. Przepracowała tu ponad 32 lata, od asystenta począwszy po stanowisko głównego specjalisty. Własne zainteresowania naukowe godziła z zadaniami podejmowanymi przez PDNH na podstawie zleceń. Były to studia historyczno–urbanistyczne przygotowywane w związku z planami zagospodarowania

przestrzennego miast oraz dokumentacje historyczno–architektoniczne zabytków architektury i budownictwa. Wśród ponad 80-ciu opracowań K.-F. powstałych podczas pracy w PP PKZ, znaczną część stanowiły jednak monograficzne studia barokowych pałaców Wielkopolski, a także Ziemi Lubuskiej (poza Rydzyną m.in. Konarzewo, Czempiń, Pniewy, Pępowo, Popowo Stare, Trzebosz, Turew, Leszno – pałac Sułkowskich, Kargowa, Glisno, Krzydłowice), będące dla wielu rezydencji pracami pionierskimi, bądź przynoszącymi nowe ustalenia. W wyniku badań nad Rydzyną i Ziemią Leszczyńską K.-F. opublikowała w l. 1966-93 (w pracach zbior., materiałach z sesji naukowych i seriach wydawn.) szereg prac dotyczących sztuki tego regionu, jak: *Urbanistyka i architektura* (1966), *Ze studiów nad sztuką Wielkopolski w czasach Jana III* (1977); *Sztuka Leszna do początków XX w.* (1982), *Architektura Leszna w czasach Komeńskiego* (1992); *Kamienica Keila w Lesznie – nieznana praca Jana Catenazziego* (1993). Badania nad mecenatem artystycznym zaowocowały powstaniem artykułów: *Mecenat dworski i mieszczański w Lesznie XVII i XVIII w.* (1984) oraz *Adam Florian Konarzewski i jego fundacje w Wielkopolsce* (1988). Badaniom naukowym towarzyszyła od początku działalności zawodowej praca w terenie: nadzór nad remontami konserwatorskimi oraz ich dokumentowanie, udział w badaniach archeologicznych i architektonicznych, a także konsultowanie powstających w PP PKZ projektów. Wiele cennych obiektów zostało uratowanych dzięki pracom badawczym K.-F., a także jej uporowi i konsekwencji w działaniu. Przede wszystkim pozostałości wystroju sal zamku w Rydzynie ocalałych po pożarze z 1945. K.-F. włączała się w działalność naukową Stow. Historyków Sztuki. Była też członkiem Komisji Historii Sztuki Poznańskiego Tow. Przyjaciół Nauk, pełniąc w l. 1982-84 funkcję sekretarza.

Była zamężna z Tadeuszem Foksowiczem, z którym miała dwie córki: Paulinę (ur. 1959) i Izabelę (ur. 1960).

Zmarła 5 X 1993 w Poznaniu, pochowana na Cmentarzu Junikowskim.

L i n e t t e R., Ewa Kręglewska-Foksowicz (1930-1993), BHS 1994 nr 4 s. 465-468; L i n e t t e R., Śp. Ewa Kręglewska-Foksowicz (1930-1993), Rydzyniak nr 1/1/1994; t a ż, Ewa Kręglewska-Foksowicz (1930-1993), OZ 1999 nr 3 s. 360-361.

Renata Linette

KUKLIS Wilhelm (1907-1975), konserwator zabytków malarstwa i rzeźby polichromowanej.

Ur. 20 II 1907 w Mińsku jako syn Stanisława, sędziego grodzkiego i wojskowego, oraz matki Jadwigi. Przed 1939 ukończył szkołę rysunku i podjął studia na Wydziale Sztuk Pięknych Uniw. im. Stefana Batorego w Wilnie. W czasie studiów odbywał praktyki i pracował przy konserwacji zabytków na Wileńszczyźnie pod kierunkiem ówczesnych konserwatorów wojewódzkich, m.in. Stanisława Lorentza. W 1939 został zaangażowany do pracowni konserwacji zabytków sztuki Muzeum w Wilnie, gdzie pracował do 1946. Po wyzwoleniu został przesiedlony do Torunia, gdzie pracował w zespole z prof. Jerzym Hoppenem i Leonardem Torwirdem przy organizacji Studium Konserwacji na Wydziale Sztuk Pięknych powstającego Uniw. Mikołaja Kopernika. W l. 1948-49 pracował przy konserwacji polichromii w prezbiterium bazyliki św. Jana w Toruniu. W 1950 przeprowadził się do Poznania, gdzie w 1951 objął kierownictwo Pracowni Konserwacji Malarstwa i Rzeźby Polichromowanej w Muzeum Narodowym w Poznaniu. Po przejściu na emeryturę w 1972, do końca życia pracował w MN w Poznaniu na niepełnym etacie. Zajmował się także

konserwacją szeregu czołowych zabytków malarstwa na terenie Wielkopolski. Między innymi w l. 50-ych przeprowadził konserwację jednego z najstarszych zabytków średniowiecznego malarstwa – obrazu Madonny „Ab Igne" w kościele św. Józefa w Kaliszu, tryptyku z Góry Śląskiej znajdującego się w ołtarzu głównym katedry w Poznaniu, ołtarza głównego w kościele św. Marcina w Poznaniu, obrazu „Zdjęcie z Krzyża" Rubensa w kościele św. Mikołaja w Kaliszu, polichromii w klasztorze oblatów w Obrze k. Wolsztyna i polichromii w kościele jezuitów w Kaliszu. W l. 60-ych przeprowadził konserwację ołtarzy głównych wraz z obrazami w kościele par. w Miłosławiu oraz w kościele par. w Żerkowie.

K. został odznaczony srebrnym Krzyżem Zasługi, Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski i odznaką „Zasłużony Działacz Kultury" oraz otrzymał nagrodę ministra kultury i sztuki. Był członkiem Związku Polskich Artystów Plastyków, gdzie udzielał się w Sekcji Konserwacji Dzieł Sztuki. Często był powoływany jako rzeczoznawca przez władze konserwatorskie woj. poznańskiego.

Żonaty z Heleną Misiewicz, miał syna Piotra (ur. 1940) i córkę Teresę (ur. 1947).

Zmarł 5 II 1975 w Poznaniu, pochowany na Cmentarzu Górczyńskim.

Informacje rodziny.

Janusz Lehmann

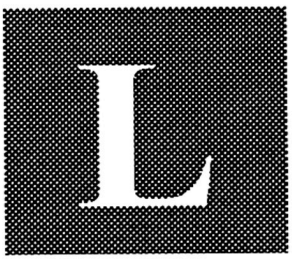

LALEWICZ Marian (1876-1944), architekt, prof. Politechniki Warszawskiej.

Ur. 21 XI 1876 w Wyłkowyszkach w pow. suwalskim, syn Stanisława, lekarza, i Walerii Rode. Po ukończeniu w 1895 gimnazjum w Suwałkach, studiował na Wydziale Architektury Akademii Sztuk Pięknych w Petersburgu. W 1901 otrzymał dyplom artysty architekta. Dzięki rocznemu stypendium zagranicznemu (1902-03) uzupełnił studia architektoniczne w Szwecji, Norwegii, Finlandii, Austrii i Włoszech, gdzie przebywał najdłużej. Następnie wrócił do Petersburga i podjął samodzielną działalność architektoniczną oraz dydaktyczną. Wykładał historię sztuki i architektury w Akademii Sztuk Pięknych, a w innych uczelniach (instytutach) uczył projektowania architektonicznego, rysunku, historii sztuki starożytnej. W Rosji brał udział w licznych konkursach architektonicznych, zdobył 38 nagród, wiele projektów zrealizował. Jego twórczość, która ukształtowała się przede wszystkim pod wpływem akademickiego klasycyzmu, choć stosował też elementy innych stylów, a przy tym nowoczesne konstrukcje (przeszklone płaszczyzny, stalowe konstrukcje nośne), była wysoko ceniona. Budował obiekty różnego przeznaczenia: świątynie, hale targowe, gmachy użyteczności publicznej, wille, osiedla mieszkalne. Do najbardziej znanych jego dzieł należy Dom Towarowy Mertensa w Petersburgu i Bank Syberyjski w Moskwie. W 1912 otrzymał tytuł akademika architektury. Zasiadał w sądach konkursów architektonicznych, a od 1915 był prezesem rosyjskiego Stowarzyszenia Artystów Architektów w Petersburgu.

Z krajem utrzymywał bliskie kontakty. W czasie studiów odbywał praktykę w Suwałkach u Edwarda Ciechanowskiego. Współpracował z Tow. Opieki nad Zabytkami Przeszłości. Od 1909 był członkiem Towarzystwa w Warszawie i prezesem Petersburskiego Koła, które położyło wielkie zasługi w dokumentowaniu polonicow wywiezionych z Polski przez władze carskie. Działalność ta okazała się później bardzo pomocna w odzyskaniu dzieł sztuki, księgozbiorów itp. na podstawie Traktatu Ryskiego. L. w 1921 (będąc już w kraju) został członkiem–rzeczoznawcą Komisji Rewindykacyjnej.

W 1918 wrócił do kraju na stałe i rozpoczął ożywioną działalność w dziedzinie twórczości architektonicznej i ochrony zabytków oraz pedagogicznej. Od 1918 wykładał historię sztuki na Katolickim Uniw. Lubelskim, lecz przede wszystkim związał się z Wydziałem Architektury Politechniki Warszawskiej. W 1918 został mianowany prof. nadzwyczajnym, a w 1920 zwyczajnym i kierownikiem Katedry Architektury i Sztuki Starożytnej. W l. 1925-27 pełnił funkcję dziekana Wydziału. Wcześniej, w l. 1923-24, wykładał również w Szkole Sztuk Pięknych w Warszawie. Nadal aktywnie działał w TOnZP. Od 1920 kierował Wydziałem Konserwatorskim, który po odzyskaniu przez Polskę niepodległości rozwinął niezwykle ożywioną działalność. Kraj po I wojnie światowej był zniszczony, wiele budowli zabytkowych wymagało odbudowy bądź renowacji, a powołana po 1918 państwowa służba konserwatorska dysponowała nieliczną kadrą i skromnymi środkami materialnymi. W tej sytuacji społeczna pomoc Wydziału, który

skupiał znakomitych i doświadczonych w pracach konserwatorskich architektów, była nieoceniona. Członkowie Wydziału wykonywali liczne inwentaryzacje pomiarowe, opiniowali projekty odbudowy i konserwacji. Od 1934 L. był prezesem TOnZP, wcześniej wiceprezesem. W 1931 uczestniczył w międzynarodowej konferencji w Atenach, na której uchwalono dokument o ochronie i konserwacji zabytków sztuki i historii.

Pierwsze lata działalności architektonicznej w Polsce (1919-24) poświęcił przede wszystkim restauracji i adaptacji do nowych potrzeb pałaców zabytkowych w Warszawie. Odrestaurował i przywrócił klasycystyczny wygląd pałacowi Staszica zniekształconemu rosyjskimi przebudowami (przywrócona też została d. funkcja – siedziba Warszawskiego Tow. Naukowego, ob. PAN), odrestaurował d. pałac Prymasowski przy ul. Senatorskiej na siedzibę Min. Rolnictwa i Reform Rolnych, pałac Radziwiłłów (później Namiestnikowski) przy Krakowskim Przedmieściu dla Rady Ministrów, pałac Raczyńskich przy ul. Długiej na Min. Sprawiedliwości, pałac Ossolińskich (Brühla) przy pl. Saskim (ob. Piłsudskiego, pałac nie istnieje) na Min. Spraw Zagranicznych.

L. był wybitnym architektem warszawskim, powrócił do Polski już jako znany twórca, a jego pozycję ugruntowały znakomite i liczne (kilkadziesiąt obiektów) realizacje w kraju. Jego dzieła charakteryzuje niezwykła swoboda i umiejętność w stosowaniu form klasycznych, choć wprowadzał również elementy dawnej architektury polskiej, głównie renesansu i baroku. Do najlepszych należy gmach Banku Rolnego przy ul. Nowogrodzkiej (1927-28), monumentalny, uznawany w owym czasie za jeden z najbardziej reprezentacyjnych w skali europejskiej, gmach Instytutu Geologicznego przy ul. Rakowieckiej (ob. przy Wiśniowej, 1933), dom Tow. Ericsson w Al. Ujazdowskich (1922). Zaprojektował też domy mieszkalne Pocztowej Kasy Oszczędności przy rogu ul. Brzozowej i Bugaj (1921, zburzone w czasie wojny), siedzibę Dyrekcji PKP przy ul. Targowej na Pradze (1925-28) i in. W l. 1936-37 wg projektu L. przebito ul. Bonifraterską przez budynek Sądu Apelacyjnego. Liczne budowle jego projektu znajdują się poza Warszawą, m.in. siedziby oddziałów Banku Polskiego w Sosnowcu, Kaliszu, Siedlcach, Tomaszowie, Brześciu, gmach Banku Związku Spółek Zarobkowych w Łodzi, gmach Katolickiego Uniw. Lubelskiego, zespół koszar w porcie wojennym w Gdyni (1924-26), szpital wojskowy na Oksywiu (1930).

W czasie II wojny światowej działał aktywnie na rzecz zabezpieczenia przed zniszczeniem zabytków i przyszłej odbudowy Warszawy. Był przewodniczącym konspiracyjnej Komisji Odbudowy Warszawy, która powstała już we wrześniu 1939. W listopadzie 1939, po rozpoczęciu przez Niemców przygotowań do zdetonowania Zamku Królewskiego, na tajnym posiedzeniu TOnZP pod przewodnictwem L. postanowiono ratować co tylko można z wyposażenia, elementów dekoracyjnych i detali architektonicznych Zamku. Zadanie to zostało zrealizowane przez Zarząd Miejski i Muzeum Narodowe. Ekipom złożonym z konserwatorów, robotników, historyków sztuki i pracowników muzealnych, pracującym w pośpiechu i bardzo trudnych warunkach, udało się ocalić i ukryć setki dzieł sztuki. Ponadto L. w czasie okupacji prowadził tajne nauczanie na PW, następnie w Państwowej Wyższej Szkole Technicznej. Pracował też naukowo, przygotowując m.in. dzieło o sztuce starożytnej Grecji i słownik architektoniczny. Prace te uległy zniszczeniu.

Był żonaty z Marią Radlińską, miał dwóch synów.

Zginął w sierpniu 1944, w czasie powstania warszawskiego, zastrzelony przez Niemców w zbiorowej egzekucji w ruinach

domu przy ul. Dzikiej. Na Cmentarzu Powązkowskim znajduje się jego symboliczny grób.

Ł o z a, Architekci; Z a c h w a t o w i c z J., Działalność Wydziału Konserwatorskiego TOnZP w latach międzywojennych, OZ 1958 nr 3-4 s. 66; t e n ż e, Lalewicz Marian, w: PSB t. XVI/3 z. 70 1971 s.413; O l s z e w s k i A.K., Nowa forma w architekturze polskiej 1900-1925, Wr.-W.-Kr. 1967 s.134-135 i in.; t e n ż e, Architektura Warszawy (1919-1939), nadb. Warszawa II Rzeczypospolita, t. I [W. 1967] s. 294; L i l e y k o J., Zamek Królewski w Warszawie, W. 1986 s.274-275; P r u s z y ń s k i J., Profesor Marian Lalewicz (1876-1944), KAiU 1993 z. 1 s. 57-69.

Hanna Krzyżanowska

LINETTE Eugeniusz Wiktor (1927-1986), historyk sztuki, konserwator zabytków m. Poznania.

Ur. 2 XI 1927 w Poznaniu, jako syn Józefa, właściciela zakładu krawieckiego, i Reginy z Bobrowskich. Naukę po pięciu latach szkoły powszechnej przerwała w 1939 wojna. W 1948 zdał maturę w gimnazjum św. Marii Magdaleny i w tym roku rozpoczął studia historii sztuki na Uniw. Poznańskim i równolegle w Państwowej Wyższej Szkole Sztuk Plastycznych, z których wkrótce zrezygnował. Już w czasie studiów historii sztuki podjął pracę w Muzeum Wielkopolskim. W 1952 obronił pracę magisterską. W 1953 opublikował w „Przegl. Zach." artykuł pt. *Zabytek wczesnogotyckiego budownictwa w Poznaniu*. W drugiej połowie l. 50-ych dzięki nadzorowi nad rozbiórką kruchty przy kościele podominikańskim w Poznaniu odkrył cenne, bogato rzeźbione, XIII-wieczne kamienne zworniki, a znalezisko udokumentował artykułami: *Odkrycia w kościele podominikańskim w Poznaniu* („Kron. M. Pozn." 1958 nr 4) oraz *Wczesnogotycki wystrój chóru kościoła dominikańskiego w Poznaniu* (BHS 1959 nr 3-4). Rezultatem szczególnych zainteresowań kościołem podominikańskim stały się później dwa inne artykuły: *Rekonstrukcja portalu kościoła podominikańskiego* (OZ 1965 nr 4) i *Kontrakty dominikanów ze snycerzami poznańskimi Krzysztofem Redellem z 1621 i Fr. Antonim Brumbacherem z 1714 roku* (BHS 1966 nr 3-4). W 1953 został zatrudniony jako zastępca wojewódzkiego konserwatora zabytków. Pokłosiem tej pracy był artykuł *Ochrona i konserwacja zabytków w Poznańskiem* (Przegl. Zach. t. I 1955). Na sesji zorganizowanej w 1957 przez Stow. Historyków Sztuki, poświęconej sztuce baroku, wygłosił referat na temat architektury sakralnej Wielkopolski, opublikowany rok później w ramach pracy zbiorowej *Sztuka baroku w Wielkopolsce* (BHS 1958 nr 1), a następnie rozwinięty w „Dziejach Wielkopolski" (1969). Od końca l. 50-ych współpracował z Państwowym Instytutem Sztuki PAN, dla którego podjął się wraz z żoną Renatą opracowania katalogów zabytków pow. oleskiego (1960) i nowotomyskiego (1969). W 1959 przebywał na miesięcznym stypendium w Paryżu.

W l. 1959-73 sprawował funkcję kierownika Pracowni Naukowo-Historycznej Państwowego Przedsiębiorstwa Pracownie Konserwacji Zabytków. W ramach tej pracy, a także na zlecenia prywatne opracował w l. 1958-66 ponad 30 studiów historyczno-urbanistycznych miejscowości historycznej Wielkopolski (katalog dokumentacji – zob. bibliografia). Studia te, wykonane samodzielnie lub zespołowo, zawierają historię rozwoju przestrzennego, analizę układu urbanistycznego, a także wskazania konserwatorskie, dla projektanta

bądź do zagospodarowania przestrzennego. Dla Pozania opracował urbanistykę Starego Miasta (1966), Ostrowa Tumskiego – Śródki – Chwaliszewa (1970) i studium rozwoju przestrzennego miasta w zarysie od X do XX w. (1979).

Ponadto w l. 1954-74 wykonał również ok. 20 studiów architektonicznych dla obiektów Poznania (m.in. szkoły pojezuickiej, zamku książęcego, kościoła św. Katarzyny i klasztoru dominikanek, murów obronnych) i Wielkopolski (m.in. kościoła i klasztoru filipinów w Gostyniu, d. klasztoru cystersek w Owińskach, opactwa cysterskiego w Lądzie).

W ramach pracy w PP PKZ opracował też *Rekonstrukcję i konserwację portalu kościoła podominikańskiego w Poznaniu* i *Sprawozdania z prac budowlano–konserwatorskich: fasady kościoła pojezuickiego w Kaliszu* oraz *kopuły kościoła filipinów w Gostyniu wraz z zestawieniem danych historycznych i dziejami stanu awaryjnego kopuły*. Tylko niektóre ze studiów doczekały się wydania, m.in. *Dobiegniew* (1967), *Jarocin – początki miasta i jego rozwój po wiek XIX* (1984), a także poszerzone opracowanie *Zamek w Poznaniu* (1981). W ramach pracy zajmował się także licznymi konsultacjami projektów i nadzorami konserwatorskimi. Równolegle prowadził własne badania naukowe nad architekturą baroku, a szczególnie działalnością architektów pochodzenia włoskiego. Ich pokłosiem były hasła poświęcone Krzysztofowi Bonadurze st. oraz Jerzemu, Andrzejowi i Janowi Catenazzim w *Dizionario biografico degli Italiani* (1969 i 1979). Działalność jednego z tych architektów była przedmiotem obronionej w 1972 pracy doktorskiej, wydanej rok później w formie książkowej jako *Jan Catenazzi – architekt i jego dzieło w Wielkopolsce*. Z tematyką tą związane były także dwa wyjazdy stypendialne do Włoch w 1973 i 1982, a ich rezultaty częściowo opublikował w „Dziejach Poznania" *Życie artystyczne – sztuka baroku* (1988).

W 1973 objął urząd konserwatora zabytków m. Poznania. Na tym stanowisku szczególną uwagę poświęcał takim zagadnieniom, jak przywrócenie funkcji mieszkalnych i handlowych na Starym Mieście, rozwiązanie nowych tras komunikacyjnych, ochrona XIX-wiecznej zabudowy, a przede wszystkim wzbogacenie panoramy miasta przez odtworzenie zniszczonych dominant i akcentów urbanistycznych. Dzięki jego staraniom zrealizowana została rekonstrukcja okazałych wież i rozpoczęto prace nad rekonstrukcją wystroju kościoła bernardyńskiego. Wtedy też prowadzone były badania konserwatorskie na fasadzie poznańskiej fary, w trakcie których odkryto ceramiczne elementy dekoracji.

W 1977 podjął pracę w Instytucie Sztuki PAN jako autor i redaktor „Katalogu Zabytków m. Poznania", którego pierwsza część obejmująca Ostrów Tumski i Śródkę z Komandorią ukazała się w 1983. Opracowany przez L. *Wstęp* i *Rozwój przestrzenny Poznania* wyróżnione nagrodą IS PAN stały się wzorem dla innych tego rodzaju prac. W wyniku badań nad katedrą poznańską powstało kilka artykułów dotyczących różnych faz architektury świątyni oraz opracowania na temat rzeźby renesansowej i barokowej w Poznaniu. W l. 1984-85 prowadził wykłady na Wydziale Zabytkoznawstwa Uniw. Mikołaja Kopernika w Toruniu.

W trakcie całej swojej działalności zawodowej był aktywnym członkiem Stow. Historyków Sztuki, gdzie pełnił m.in. funkcje wiceprezesa, przewodniczył Sekcji Ochrony Zabytków i był członkiem Zarządu Głównego. Za swe oddanie na rzecz ochrony zabytków uhonorowany został złotą odznaką „Za Opiekę nad Zabytkami" i „Odznaką Honorową m. Poznania".

Żonaty z Renatą Rola-Szadkowską, miał córki: Katarzynę i Agnieszkę.

Zmarł 26 XII 1986 w Poznaniu, pochowany na cmentarzu parafialnym przy ul. Lutyckiej.

Kręglewska-Foksowicz E., Eugeniusz Linette (1927-1986), BHS 1989 nr 3-4; Kurzawa Z., Eugeniusz Linette (1927-1986), OZ 1999 nr 3; Spis dokumentacji i prac konserwatorskich 1951-1991 Poznań, W. 1992; Województwo poznańskie. Katalog dokumentacji i prac konserwatorskich PP PKZ 1951-1971, W. 1973; archiwum rodzinne i informacje żony.

Zofia Kurzawa

MAJDECKI Longin (1925-1997), architekt krajobrazu, planista, historyk sztuki.

Ur. 4 X 1925 w Warszawie. Syn Stanisława i Zuzanny Gajda. W 1950 ukończył Szkołę Główną Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie ze specjalnością architektury krajobrazu, a w 1952 Podyplomowe Studium Planowania Przestrzennego Wydziału Architektury Politechniki Warszawskiej. Następnie (1952-58) studiował historię sztuki na Uniw. Warszawskim. W l. 1953-64 był st. asystentem i wykładowcą w Katedrze Projektowania i Kompozycji Architektonicznej, a w l. 1964-79 w Katedrze Projektowania Ogólnego i Architektury Krajobrazu na Wydz. Architektury PW. Od 1961 również wykładowcą, a następnie docentem i prof. w SGGW. Prowadził też wykłady (1962-64) o architekturze krajobrazu na Wydziale Architektury Politechniki Gdańskiej. W 1970 otrzymał tytuł doktora nauk technicznych w zakresie architektury krajobrazu w macierzystej uczelni – SGGW. W l. 60-ych opublikował: *Gucin-Gaj. Analiza układu kompozycyjnego i przestrzennego na tle warunków naturalnych i zarysu historycznego* (1965), *Twórczość planisty Stefana Celichowskiego* (1969), *Łazienki. Przemiany układu przestrzennego założenia ogrodowego* (1969). Do najważniejszych publikacji M. należą: *Historia ogrodów* (1972 podręcznik, 1978 książka), *Historia ogrodów. Przemiany formy i konserwacja* (1981), *Sztuka japońskich ogrodów* (1987).

Był badaczem ogrodów i parków, obrońcą krajobrazu naturalnego, pedagogiem, a przede wszystkim kreatorem obszarów parkowych. Pracę pedagogiczną wiązał ściśle z przygotowaniem kadry, co pozwoliłoby na skuteczną ochronę zagrożonych założeń ogrodowych i krajobrazu. Dorobek pracy planistycznej M. obejmuje projekty i realizacje ponad 350 różnych rodzajów kompozycji ogrodowych, w tym ponad 150 dokumentacji konserwatorskich historycznych założeń przestrzennych. Do ważniejszych realizacji należą: w Warszawie – Łazienki Królewskie wraz z ogrodem egzotycznym w Palmiarni, park romantyczny w Wilanowie, park belwederski, park Sobieskiego z Kanałem Królewskim przy ul. Agricola, ogród Podzamcze, a poza Warszawą – park w Radziejowicach, ogród przy dworku tamże, parki pałacowe w Lubostroniu, Dęblinie, Helenowie, Guzowie, Rozalinie.

W 1982 został kierownikiem Katedry Urządzania i Pielęgnowania Krajobrazu w SGGW. Był inicjatorem powołania, a od 1988 kierownikiem Podyplomowego Studium Ochrony i Konserwacji Zabytkowych Założeń Ogrodowych na tejże uczelni. Współpracował z państwową służbą konserwatorską, opiniując projekty planów zagospodarowania przestrzennego i biorąc udział w licznych komisjach konserwatorskich. Współdziałał również z Zarządem Ochrony i Konserwacji Zespołów Pałacowo–Ogrodowych w Warszawie. W 1993 opublikował pracę *Ochrona i konserwacja zabytkowych założeń ogrodowych*, w której przedstawił m.in. rozwój konserwacji ogrodów w Polsce, metodologię badań ogrodów oraz przestrzenne formy ochrony konserwatorskiej, a także obszerną literaturę przedmiotu. Twórczość M., poparta studiami i dokumentacjami historycznymi, wytyczyła kierunek działań konserwatorskich w Polsce w dziedzinie ochrony za-

bytkowych założeń zielonych. W 1992 Zarząd Główny Stow. Konserwatorów Zabytków przyznał mu nagrodę im. Gerarda Ciołka za całokształt działalności.

Ożeniony z Ireną Pniewską, miał dwoje dzieci – córkę Annę Majdecką-Strzeżek, architekta krajobrazu w SGGW, i syna Jerzego, inż. budownictwa.

Zmarł 14 VII 1997 w Warszawie.

Michałowski A., Longin Majdecki 1925-1997. Profesor, architekt krajobrazu, planista, historyk sztuki, Wiad. Kons. 1997 s. 58-60; Tomaszewski A., Dobry Wujek Loniek, tamże s. 58; Sztuka ogrodów i krajobraz w pracach profesora Longina Majdeckiego, W. 1997; informacje córki Anny Majdeckiej-Strzeżek zam. W Warszawie.

Alicja Lutostańska

MALINOWSKI Kazimierz (1907-1977), historyk sztuki, dyrektor Muzeum Narodowego w Poznaniu, prof. Uniw. Mikołaja Kopernika w Toruniu.

Ur. 20 I 1907 w Poznaniu jako syn kupca Mieczysława i Weroniki z Matelskich. W 1925 zdał maturę w gimnazjum Marii Magdaleny w Poznaniu. Następnie studiował historię sztuki na Uniw. Poznańskim i tu w 1933 uzyskał stopień doktora filozofii. W latach 1934-35 odbył studia i praktykę muzeologiczną w Paryżu i Wiedniu. Po powrocie do kraju pracował w Muzeum Narodowym w Warszawie, gdzie zorganizował i kierował pierwszym w Polsce działem oświatowym. W okresie okupacji przebywał w Zakopanem. Po wyzwoleniu powrócił do Warszawy. Tu został 1 VI 1945 powołany na wicedyrektora oraz kustosza i kierownika działu oświatowego w MN. W 1947 przeniósł się do Poznania i podjął pracę na stanowisku naczelnika Wydziału Kultury i Sztuki w Urzędzie Wojewódzkim. W roku akademickim 1947/48 był adiunktem w Zakładzie Historii Sztuki UP. W listopadzie 1948 został dyrektorem Muzeum Wielkopolskiego. Równolegle w działalnością oświatową i wystawienniczą rozwinął pracę wewnętrzną Muzeum. Zainicjował wydawanie "Rocznika Muzealnego", przez co stworzył większe możliwości podejmowania i publikowania prac naukowych. Dzięki jego staraniom został poddany zabiegom konserwatorskim i zaadaptowany do celów muzealnych w 1949 pałac w Rogalinie, w którym utworzono muzeum wnętrz, a w dawnej galerii rogalińskiej reaktywowano dział etnograficzny; przejęto, po wykonaniu niezbędnych prac konserwatorskich, i udostępniono zdewastowany zamek w Gołuchowie; dla nowo utworzonego działu instrumentów muzycznych zaadaptowano odbudowaną w 1952 kamieniczkę na Starym Rynku 45 w Poznaniu. Współdziałając przy odbudowie ratusza poznańskiego, M. uzyskał ten obiekt dla Muzeum i zorganizował tutaj w 1954 dział historii miasta. W 1952, dzięki jego staraniom, nadano Muzeum Wielkopolskiemu wyróżniającą je nazwę Muzeum Narodowe. Pod jego kierownictwem zorganizowano Muzeum Regionalne w Kaliszu. W Lesznie przeprowadzono remont i adaptację zabytkowego ratusza, tworząc w nim Muzeum Regionalne. W Pile, dla uczczenia pamięci i popularyzacji sylwetki Stanisława Staszica, utworzono muzeum biograficzne w odrestaurowanym domu, w którym się urodził. Zorganizowano całkowicie muzeum w Zielonej Górze. W Gorzowie utworzono nowe muzeum, które miało być wzorem dla muzeów powiatowych.

Pełniąc do października 1956 funkcję dyrektora MN w Poznaniu, powołany został z końcem 1954 na dyrektora Centralnego Zarządu Muzeów i Ochrony Zabytków w Min. Kultury i Sztuki. Na tym stanowisku doprowadził do uporządkowania i określenia prawnej struktury muzealnictwa i konserwatorstwa oraz powiększenia kadry konserwatorskiej i muzealnej w Polsce. Pomógł wielu placówkom muze-

alnym w uzyskaniu własnych budynków, przeznaczając na ten cel obiekty zabytkowe i zabezpieczając na restaurację lub odbudowę odpowiednie środki finansowe. Był członkiem polskiej delegacji, która w 1954 w Hadze współdziałała w opracowaniu konwencji w sprawie ochrony dóbr kulturalnych na wypadek konfliktu zbrojnego. Brał udział jako współautor w opracowaniu ostatecznej redakcji ustawy o ochronie dóbr kultury i o muzeach, która uchwalona została przez Sejm w 1962. Opracował nowy regulamin zakresu zadań oddziałów konserwatorskich prezydiów wojewódzkich rad narodowych. Dla rozwoju akcji konserwatorskiej duże znaczenie miało powołanie komisji rządowej, która przyczyniła się do podwojenia środków na odbudowę i konserwację, w wyniku czego rozbudowało się Przedsiębiorstwo Państwowe Pracownie Konserwacji Zabytków. Aktem o dużym znaczeniu były uchwały Rady Ministrów nr 102 z 1957, która stworzyła obowiązek brania pod uwagę obiektów zabytkowych przy zamierzeniach inwestycyjnych, oraz nr 418 z 1960, która zapewniła dodatkowe środki na dofinansowywanie robót konserwatorskich podjętych przez użytkowników zabytkowych obiektów. Zainicjował wydawanie nowych publikacji, jak „Biuletyn Informacyjny Zarządu Muzeów i Ochrony Zabytków" oraz serię wydawniczą Biblioteki Muzealnictwa i Ochrony Zabytków, w ramach której zaczęły ukazywać się podręczniki dla konserwatorów zabytków tłumaczone z literatury zagranicznej. Wydał pierwszy *Spis Zabytków Architektury i Budownictwa* w 1964, który opatrzył wstępem zatytułowanym: *Aby pamiątki uczynić powszechnie wiadomymi i wiecznie trwałymi*. Przyczynił się do utworzenia i zorganizował Ośrodek Dokumentacji Zabytków w Warszawie w 1962, w którym objął stanowisko dyrektora. Z inicjatywy M. i przy jego współdziałaniu Ośrodek podjął pełną inwentaryzację i klasyfikację zabytków architektury oraz zabytkowych zespołów urbanistycznych w Polsce, a także opracował bibliografię muzeologii, zebraną z czasopism zagranicznych i polskich. Przyczynił się do zmiany charakteru czasopisma „Ochrona Zabytków". W celu umożliwienia wymiany doświadczeń konserwatorskich i podnoszenia kwalifikacji pracowników w tej dziedzinie, organizował cykl konferencji konserwatorskich, których tematem były kolejno: metody konserwacji zabytków drewna, metali, tkanin, kamienia, skóry i papieru oraz polichromii ściennych.

W 1961 M. związał się z Uniw. Mikołaja Kopernika w Toruniu, gdzie na Wydziale Sztuk Pięknych, jednym z ważniejszych ośrodków kształcenia kadr muzealnych i konserwatorskich w kraju, objął kierownictwo Katedry Zabytkoznawstwa i Konserwatorstwa; w 1971 mianowany został prof. nadzwyczajnym. W l. 1962-69 dwukrotnie piastował godność dziekana Wydziału Sztuk Pięknych. Redagował serię wydawniczą „Zabytkoznawstwo i Konserwatorstwo" w ramach Zeszytów Naukowych UMK. W 1966 przyjął ponownie stanowisko dyrektora MN w Poznaniu. Rozszerzył działalność wydawniczą i stworzył specjalistyczne pismo "Muzealnictwo", redagując 29 zeszytów, rozpoczął także wydawanie serii „Monografie Muzeum Narodowego w Poznaniu"; rozbudował Muzeum Instrumentów Muzycznych, a pod jego kierownictwem przeprowadzono remont i adaptację pałacu w Śmiełowie na Muzeum im. Adama Mickiewicza, zakończone w 1975; także kapitalny remont zamku w Gołuchowie, zakończony w 1977. Opublikował 63 prace z zakresu historii sztuki, muzealnictwa i ochrony zabytków.

Był członkiem wielu towarzystw naukowych i organizacji w kraju, jak Wydział Nauk Społecznych Poznańskiego Tow. Przyjaciół Nauk, Komitetu Nauk o Sztuce PAN, Programowej Rady Muzealnictwa przy ministrze kultury i sztuki, a także licznych towarzystw i organizacji zagra-

nicznych, jak polskie komitety narodowe ICOM i ICOMOS, Rada Międzynarodowego Centrum ds. Badań nad Konserwacją Dóbr Kultury UNESCO-ICOM w Rzymie, Kuratorium Międzynarodowej Nagrody za Odnowę Zabytków „Europa-Preis für Denkmalpflege" i Światowej Rady Federacji Przyjaciół Muzeów. W 1955 został laureatem nagrody państwowej zespołowej II stopnia, a w 1971 nagrody m. Poznania i województwa poznańskiego w dziedzinie upowszechniania kultury. Dowodami uznania dla jego osiągnięć są liczne odznaczenia: w 1947 złoty Krzyż Zasługi za działalność z zakresu muzealnictwa i rewindykacji dzieł sztuki zrabowanych przez hitlerowców; w 1952 udekorowany został Krzyżem Kawalerskim, w 1955 Krzyżem Oficerskim, a w 1964 Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski, złotą odznaką „Za Opiekę nad Zabytkami", „Odznaką Honorową m. Poznania". Za zorganizowanie wystawy malarzy włoskiego ruchu oporu w MN w Warszawie otrzymał Komandorię Orderu Corona d'Italia (1946).

Ożeniony z Lodą Bajon. Był bezdzietny.

Zmarł 5 XI 1977 w Poznaniu, pochowany na Cmentarzu Junikowskim.

R y m a s z e w s k i B., Prof. dr Kazimierz Malinowski, Biuletyn Informacyjny Zarządu Muzeów i Ochrony Zabytków MKiS 1977 z. 127 s. 112; D o b r z y c k a A., Kazimierz Malinowski, Studia Muzealne, 1977 z. 12 (tutaj bibliografia prac M.); K o n d z i e l a H., Prof. dr Kazimierz Malinowski, Kron. M. Pozn., 1978 nr 4 s.84-86; K a l i n o w s k i W., Prof. dr Kazimierz Malinowski (1907-1977) – wspomnienie pośmiertne, OZ 1978 nr 1 s. 74-75; Acta Universitatis Nicolai Copernici, Zabytkoznawstwo i Konserwatorstwo, 1979, t. 7; K o n d z i e l a H., Malinowski Kazimierz, w: WSB s. 451.

Henryk Kondziela

MARCONI Bohdan Lucjan (1894-1975), konserwator i badacz struktury dzieł sztuki, artysta malarz, prof. Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie.

Ur. 14 I 1894 w Warszawie jako syn Władysława, znanego warszawskiego architekta i konserwatora zabytków architektury, i Kazimiery Eleonory z Kolbergów, córki malarza Antoniego. Dziad Henryk, wybitny architekt, przybył do Polski z Mantui (Włochy) w 1822 i dał początek polskiej linii rodziny. Stryj Leandro również należał do grona znanych warszawskich architektów. Oddział realny szkoły Emiliana Konopczyńskiego (ob. Liceum Adama Mickiewicza) ukończył w 1912. Zainteresowania muzyczne i plastyczne ukierunkowały dalszą naukę M.: w l. 1912-13 uczył się w berlińskim konserwatorium muzycznym Sterna, a od stycznia 1914 w paryskich École des Beaux-Arts studiował malarstwo i w Academie de la Grande Chaumiére szkice rysunkowe z modela. I wojna światowa zaskoczyła go w Sopocie. Zgłosił się do Czerwonego Krzyża i podjął pracę w wojskowym szpitalu cholerycznym na froncie wschodnim. W l. 1916-19 kontynuował studia malarskie u prof. Miłosza Kotarbińskiego w Warszawskiej Szkole Sztuk Pięknych, następnie w prywatnej pracowni Wojciecha Kossaka. Rysował szkice, malował olejem i akwarelą pejzaże miejskie, wiejskie, marynistyczne. W 1922 na wystawie zbiorowej w Zachęcie zaprezentował studium rysunkowe do portretu ojca. Do 1919 dawał recitale skrzypcowe w Filharmonii Warszawskiej (amatorsko, w ramach koncertów dobroczynnych). W styczniu 1919 zaczął służbę w Wojsku Polskim. Ukończył Szkołę Podchorążych Piechoty z pierwszą lokatą, następnie Szkołę Podchorążych Wojsk Samochodowych. W 1922 został porucznikiem rezerwy i rozpoczął życie zawodowe.

Podjął pracę w Muzeum Narodowym w Warszawie jako rysownik Archiwum Ikonograficznego. Jednocześnie uczył się

konserwacji obrazów u Cecylii Kowalskiej, a w październiku 1922 zorganizował w Muzeum pracownię konserwatorską. W 1923 przeniósł się do Muzeum Wojska Polskiego, gdzie również pracował jako konserwator. Od 1 IV 1927 na stałe związał się z Muzeum Narodowym. W 1936 odbył dwumiesięczną podróż do Anglii, Francji, Belgii, Holandii i Niemiec, gdzie odwiedzał ważniejsze muzea i pracownie konserwatorskie, a nawiązane kontakty osobiste zaowocowały w późniejszych latach.

Po wybuchu II wojny światowej, od października 1939, inwentaryzował i konserwował depozyty w MN oraz dołączył do ekipy demontującej fragmenty dzieł Zamku Królewskiego. Gdy w listopadzie saperzy Wehrmachtu przygotowywali Zamek do zdetonowania, wycinał wraz z ekipą malowidła Plerscha ze ścian Gabinetu Konferencyjnego. Na pocz. 1944 dokonywał w pałacu Zamoyskich w Kozłówce wyboru do transportu najcenniejszych dzieł sztuki, by uchronić je przed nadchodzącym frontem. Przewiezione, spłonęły w Warszawie. W pierwszych dniach powstania warszawskiego został przez Niemców aresztowany w Muzeum i wywieziony do obozu koncentracyjnego Sachsenhausen–Oranienburg. Po wyreklamowaniu przez dyr. S. Lorentza, wziął udział w zabezpieczaniu zbiorów pałacu wilanowskiego, a po wyzwoleniu Warszawy (1945) odtworzył muzealną pracownię konserwatorską, którą kierował społecznie do 1954. 12 II 1945 otrzymał nominację na kierownika Państw. Pracowni Konserwacji Malarstwa w Naczelnej Dyrekcji Muzeów i Ochrony Zabytków (kierowanej przez S. Lonetza). Ulokowanie Pracowni w przestronnych, wyremontowanych salach warszawskiej Zachęty otworzyło wielki rozdział życia M. Niezliczone dzieła sztuki, uszkodzone w czasie wojny, wymagały pilnej interwencji, wśród nich wydobyte z ziemi, gdzie były ukryte przed Niemcami, obrazy Jana Matejki *Grunwald*, *Kazanie Skargi* i in. Udało się M. zaangażować najlepszych konserwatorów, skompletować sprzęt badawczy w laboratorium. Znając skalę potrzeb, przygotowywał koncepcję kształcenia konserwatorów dzieł sztuki w pełnym cyklu studiów wyższych. Była to idea pionierska w świecie, a zarazem próba pragmatycznych działań wobec katastrofalnego stanu narodowego dziedzictwa kultury. Senat warszawskiej Akademii Sztuk Pięknych, na wniosek historyka sztuki prof. Michała Walickiego, 6 XII 1945 uchwalił powołanie studium podyplomowego konserwacji. 7 V 1947 M. został mianowany prof. nadzwyczajnym restauracji i konserwacji. W październiku tegoż roku Studium Konserwacji rozpoczęło działalność, a M. objął kierownictwo Katedry oraz Zakładu Konserwacji Malarstwa. W 1950 Studium uzyskało rangę Wydziału Konserwacji, a od 1 II 1951 M. został dziekanem, by po roku znów pełnić funkcję kierownika Studium (w wyniku niekorzystnych zmian w 1952 Wydział zlikwidowano, został reaktywowany dopiero w 1972). W 1957 otrzymał tytuł prof. zwyczajnego. Przeszedł na emeryturę w 1964, lecz nadal (do 1975) prowadził wykłady z teorii konserwacji, konsultował prace dyplomowe.

Po rozwiązaniu Państw. Pracowni Kons. Zabytków przy NDMiOZ przeszedł w 1951 z całym zespołem do Przedsiębiorstwa Państwowego Pracownie Konserwacji Zabytków. W 1956 utworzył tam Główne Laboratorium i został jego kierownikiem. Niemal osiągnął marzenie swego życia, a był nim instytut konserwatorski, którego pierwszy projekt przedstawił Min. Kultury i Sztuki w 1950 i trzykrotnie jeszcze przedkładał kolejnym ministrom zmodyfikowane programy (instytut nie został powołany). Od początku kariery konserwatora zabytków szczególną uwagę kierował na programowanie i dokumentowanie procesu konserwatorskiego. Już w MN po 1927 wdrożył precyzyjny tryb dokumentowania zabiegów konserwatorskich, w odpowied-

nio wyposażonym laboratorium analizował przyczyny rozpadu dzieł sztuki, a w 1935 opublikował wyniki zastosowania badań rentgenologicznych towarzyszących działaniom w trakcie konserwacji obrazu. Należał do pionierów badań fizykochemicznych wspierających proces konserwatorski. To opublikowanie ich wyników w pierwszym rzędzie spowodowało, że już w końcu l. 50-ych znajdował się w dziesiątce najwybitniejszych fachowców tej dziedziny w świecie. W artykule charakteryzującym polski dorobek w badaniach dzieł sztuki (w l. 1944-63) wyliczył 16 instytutów i zakładów naukowo–badawczych, które zaangażował do badań interdyscyplinarnych. Wśród 51 publikacji wymienionych w bibliografii M. (por. G. Fremi-Labuda, 1981) większość dotyczy zastosowania nowoczesnych metod w procesie konserwacji. Niewątpliwie można wskazać ponad setkę publikacji autorstwa uczestników tych badań – zainicjowanych przez M. osobiście, zrealizowanych dzięki jego autorytetowi, bez programów resortowych czy rządowych. W publikacjach rozpoczął, nadal kontynuowaną, dyskusję o etyce i estetyce konserwatorskiej. Konserwację uznawał za interpretację humanistyczną dzieł sztuki, dokonywaną w realizowaniu programu naukowego opartego o badania i wymianę poglądów interdyscyplinarnych.

Udział swój w życiu organizacji profesjonalnych uważał za obowiązek. Gdy reaktywowano po wojnie Stow. Historyków Sztuki, nie tylko został jego członkiem, lecz wkrótce założył, nadal funkcjonującą, Sekcję Konserwacji Zabytków, na posiedzeniach której do 1974 wygłosił 18 odczytów naukowych. W 1950 został prezesem Warszawskiego Oddziału SHS. Był inicjatorem powołania Sekcji Konserwacji w Związku Polskich Artystów Plastyków (także w okręgach regionalnych), stwarzając konserwatorom dzieł sztuki możliwość wspólnych działań. Skutecznie działał jako wieloletni prezes Sekcji Warszawskiej, realizując hasło *ochrona zabytku przez ochronę zawodu*.

Już w l. 30-ych dał się poznać europejskim kręgom konserwatorów. Należał do założycieli International Institute for Conservation of Historic and Artistic Works (IIC, Międzynarodowy Instytut Konserwacji) oraz International Council of Museums (ICOM, Międzynarodowa Rada Muzeów). Członkiem rzeczywistym działającego od 1949 IIC został dopiero w 1956, gdyż wtedy strona polska wyraziła na to zgodę, ale wkrótce potem był wybrany do Rady IIC, a funkcję wiceprezesa pełnił w l. 1965-72. Prezentował tam pogląd, by konserwatorów dzieł sztuki kształcić na wyższych studiach i powoływał się na polskie udane rozwiązania. Brał udział w dziesiątkach kongresów i konferencji międzynarodowych, z zasady wygłaszając referaty lub komunikaty oparte o dorobek polskich konserwatorów. Nie wahał się w dyskusji zwrócić uwagi, że problem techniczny uznany przez referenta za wielkie osiągnięcie rozwiązano w Polsce przed dziesięciu laty i opublikowano w periodyku IIC *Studies in Conservation*. Był zapraszany jako konsultant w przypadku szczególnie trudnych problemów wymagających praktycznego rozwiązania, np. po sensacyjnym odkryciu grobowca trackiego w Kazanłyku (Bułgaria). Rzymski Istituto del Restauro, najstarszy instytut konserwacji dzieł sztuki, powołał go do swego międzynarodowego prezydium. W powstałej w 1965 Międzynarodowej Radzie Zabytków i Miejsc Zabytkowych (ICOMOS) od początku był członkiem rzeczywistym.

W 1938 został uhonorowany złotym Krzyżem Zasługi przez Min. Oświaty za działalność konserwatorską oraz Krzyżem Orderu Korony Włoskiej za zorganizowanie w Muzeum Narodowym w Warszawie wystawy (1937) *Współczesny pejzaż włoski*. Po wojnie był odznaczony Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski (1947) i Krzyżem Komandorskim tegoż

orderu (1956), Sztandar Pracy I klasy (1962), a także otrzymał złotą „Odznakę m. Krakowa" (1959), złotą odznakę „Za Opiekę nad Zabytkami" (1964). W 1950 otrzymał państwową nagrodę artystyczną III stopnia za całokształt twórczości, a przede wszystkim za zabezpieczenie i konserwację obrazu Jana Matejki *Bitwa pod Grunwaldem*.

Ożeniony w 1919 z Zofią Szyller, córką Stefana, znanego architekta. Miał dwie córki.

Zmarł 15 I 1975 w Warszawie. Pochowany na Cmentarzu Powązkowskim.

Profesorowi Bohdanowi Marconiemu w 50-lecie pracy naukowej i konserwatorskiej, W. 1973; Fremi-Labuda G., Bohdan Marconi. Teoria i praktyka konserwatorska, W. 1981; Włodarczyk W., Historia Wydziału Konserwacji warszawskiej Akademii Sztuk Pięknych, w: Wydział Konserwacji i Restauracji Dzieł Sztuki Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie 1947-1997, W. 1997 s. 5-7, 13 i 15.

Lech Krzyżanowski

MĄCZEŃSKI Zdzisław Antoni (1878-1961), architekt, prof. Politechniki Warszawskiej.

Ur. 14 X 1878 w Spytkowicach w pow. wadowickim, syn Jana, organisty, i Felicji z Bogusławskich. Do gimnazjum uczęszczał w Wadowicach, w l. 1894-97 ukończył Wydział Budownictwa Państwowej Szkoły Przemysłowej w Krakowie. Następnie rozpoczął praktykę pod kierunkiem Sławomira Odrzwolskiego przy restauracji katedry na Wawelu, zatrudniony na stanowisku kierownika budowy. Praca ta umożliwiła mu poznanie panujących wówczas poglądów konserwatorskich oraz nawiązanie kontaktów z wybitnymi w tej dziedzinie osobistościami, jak Stanisław Tomkowicz, Marian Sokołowski, Tadeusz Wojciechowski.

W 1900, po odbyciu rocznej służby w artylerii austriackiej, osiedlił się w Warszawie, gdzie podjął pracę w biurze projektowym Józefa Dziekońskiego. Współdziałał w opracowaniu 70 projektów i 39 realizacjach. Brał udział w podejmowanych przez Dziekońskiego przedsięwzięciach przy budowlach zabytkowych, jak odbudowa wieży Jasnogórskiej, restauracja kościoła św. Anny w Wilnie i wielu innych. Jednocześnie uczył geometrii wykreślnej i rysunku technicznego na kursach w Muzeum Rzemiosła i Sztuk Stosowanych. W 1903 uzyskał prawo budowniczego, w 1906 prawo do prowadzenia robót w zaborze austriackim, a w 1908, po złożeniu egzaminu w Min. Robót Publicznych w Wiedniu, dyplom inżynierski. U Dziekońskiego pracował do 1915, jednak od 1908 rozpoczął projektowanie na własną rękę. Stopniowo odchodził od cech szkoły „Mistrza" – gotyku i eklektyzmu. Do 1914 zdobył wiele nagród w konkursach architektonicznych i zrealizował 15 projektów, przede wszystkim kościołów. Liczne podróże zagraniczne – do Niemiec, Austrii, Włoch, Szwajcarii, Francji, Belgii i Holandii – znacznie wzbogaciły jego widzenie problemów architektury i rozszerzyły wiedzę o historii architektury. Od 1912 był członkiem i współorganizatorem Tow. Opieki nad Zabytkami Przeszłości, aktywnie działając w jego Wydziale Konserwatorskim. Wykonał co najmniej kilkanaście pomiarów różnych kościołów zabytkowych. Współorganizował także Warszawskie Koło Architektów, brał udział w tajnych międzyzaborowych zjazdach architektów, należał do komitetu obywatelskiego w Warszawie. Po wybuchu I wojny światowej uczestniczył w podejmowanych przez TOnZP działaniach – organizacji wystawy „Wieś i Miasteczko" oraz przygotowaniu projektów do odbudowy ze zniszczeń wojennych. W 1915, jako były oficer austriacki, został internowany i wysłany do Moskwy. Trzyletni pobyt tamże

poświęcił działalności w ośrodkach polskich, jak Stowarzyszenie Techników Polaków, Polski Komitet Obywatelski, Polski Komitet Pomocy Ofiarom Wojny, a także badaniom architektury rosyjskiej, zwłaszcza okresu klasycyzmu.

W listopadzie 1918 wrócił do Warszawy i podjął różnorodną działalność. Otworzył własne biuro budowlane, które prowadził do 1939, rozpoczął w 1919 wykłady na Wydziale Architektury Politechniki Warszawskiej. Ponadto, jako naczelnik wydziału budownictwa szkolnego w Min. Wyznań Rel. i Oświecenia Pub. prowadził prace zmierzające do rozbudowy sieci szkolnej. W 1921 uzyskał pełne uprawnienia budowlane, a w 1927 dyplom inż. architekta. W okresie międzywojennym był jednym z czołowych architektów warszawskich. Stosował formy półmodernistyczne bazujące na klasyce, proste konstrukcje i układy funkcjonalne. Inspirowała go również architektura swojska, narodowa. Największe prace, o dużym znaczeniu dla historii architektury polskiej, to gmach Min. Wyznań Rel. i Oświecenia Publ. (ob. Edukacji Narodowej) przy al. Szucha 25 w Warszawie (I nagroda w konkursie w 1925, realizacja do 1930) oraz Izby Przemysłowo-Handlowej (ob. Kancelaria Prezydenta RP) przy ul. Wiejskiej 10 (wejście Senacka 2) w Warszawie (1927-39). Liczne budowle jego projektu – kościoły, gmachy użyteczności publicznej, domy mieszkalne, dwory – zostały wzniesione nie tylko w Warszawie, lecz i w innych miejscowościach, np. gmachy oddziałów Banku Polskiego w Bydgoszczy i Inowrocławiu. W l. 1931-39 był doradcą architektonicznym archidiecezji warszawskiej.

W czasie okupacji wykładał na tajnym Wydziale Architektury. Po wojnie zajął się przede wszystkim praca naukową i dydaktyczną. W 1946 został prof. nadzwyczajnym PW, w 1948 zwyczajnym. Piastował funkcję prorektora Politechniki w 1946/47, a w l. 1948-50 dziekana Wydziału Architektury. W 1950 uhonorowany został tytułem doktora honoris causa Politechniki Warszawskiej. Był członkiem różnych komisji i komitetów, w tym Rady Konserwatorskiej m. st. Warszawy i przewodniczącym Komitetu Odbudowy Kościołów w Radzie Prymasowskiej. Bezpośrednio po wojnie kierował pracownią konserwacji zabytków w Biurze Odbudowy Stolicy oraz pracami nad odbudową gmachów Politechniki. Opublikował wiele prac z dziedziny budownictwa, a także artykuły nt. konserwacji zabytków i historii architektury (w „Przeglądzie Technicznym" w l. 1907-14) oraz książkę *Elementy i detale architektoniczne w rozwoju historycznym* (1956). Odznaczony m.in.: Krzyżem Oficerskim i Kawalerskim Orderu Polonia Restituta (1932), Złotym Wawrzynem Akademickim (1935) za zasługi dla sztuki polskiej, Komandorią Orderu Odrodzenia Polski (1952), złotą „Odznaką Honorową m. Warszawy". Otrzymał dwukrotnie nagrodę państwową: II stopnia w 1952 i I stopnia w 1955.

Żonaty ze Stefanią Pyla, malarką, miał syna i dwie córki.

Zmarł 17 IV 1961 w Grybowie, pochowany na Powązkach w Warszawie.

Mączeński Z., Wspomnienia z czasów powstania i działalności Towarzystwa Opieki nad Zabytkami Przeszłości w Warszawie w latach od 1906 do 1915, OZ 1958 nr 3-4 s. 157-166; Zachwatowicz J., Zdzisław Mączeński, KAiU 1961 z. 3 s. 175; Brzozowski S. M., Mączeński Zdzisław Antoni, w: PSB t. XX/2 z. 85 1975 s. 327.

Hanna Krzyżanowska

MICHAŁOWSKI Lucjan (1883-1943), architekt, malarz.

Ur. 28 I 1943 w Kórniku jako syn właściciela małego folwarku Wincentego i Antoniny z Mendlewskich. Uczył się w

gimnazjum w Trzemesznie i Wschowie. W l. 1904-08 studiował architekturę na politechnice w Monachium oraz w tamtejszej Akademii Sztuk Pięknych. W 1910 powrócił do Poznania i rozpoczął pracę we własnej pracowni architektonicznej. Projektował kościoły i ich wyposażenie, ale także budynki użyteczności publicznej oraz pomniki. Działał głównie na terenie Wielkopolski. Równolegle z architekturą uprawiał twórczość malarską. W pierwszym okresie głównie malował w technice olejnej, później rysunki piórkiem oraz w technice akwarelowej, miękką kredką lub węglem. Sprawował nadzór nad restauracją zabytkowych kościołów na Zdzieżu w Borku (1929) i franciszkanów w Poznaniu (1930), do którego zaprojektował ołtarz i ławy oraz wyposażenie wnętrza kaplicy. Zaprojektował także loggię przy kościele Bożego Ciała w Poznaniu oraz wyposażenie wnętrza d. kościoła dominikanek (ob. salezjanów) w l. 1928-29.

Zmarł w Poznaniu 23 XII 1943.

M i c h a ł o w s k i P., Michałowski Lucjan, w: WSB s. 469 i 470; S a b k o w i c z K., Architekci Wielkopolscy, P. 1988 s. 147.

Henryk Kondziela

MORAWSKI Franciszek (1886-1967), architekt.

Ur. 28 V 1886 we Wrocławiu jako syn ziemianina Mariana Józefa i Emilii z domu Stuhlik. W 1913 ukończył Akademię Sztuk Pięknych w Dreźnie. Do zakończenia II wojny światowej mieszkał i pracował w Warszawie jako architekt. Projektował głównie szkoły i kościoły w Warszawie oraz woj. warszawskim. W 1946 osiadł na stałe w Poznaniu. Był kierownikiem i architektem odbudowy katedry poznańskiej. Według jego projektów przeprowadzono dosyć dowolną regotyzację katedry oraz wykonano rekonstrukcję barokowych hełmów wież. W 1948 opracował projekt odbudowy i rozbudowy budynku seminarium duchownego na Ostrowie Tumskim. Ostatnim projektem M. było (w 1966) rozwiązanie przestrzenne i układ posadzki kamiennej placu przed katedrą poznańską. Działalność architektoniczna M. pozostawiła w Wielkopolsce trwałe ślady także z okresu międzywojennego w postaci szeregu nowo zaprojektowanych i zrealizowanych kościołów. W projektach kościołów prowincjonalnych nawiązywał często do motywów polskiej architektury, przy dobrym wyczuciu proporcji i skali całości. Jego największym osiągnięciem życiowym była odbudowa zabytkowej katedry poznańskiej w l. 1946-56. Sklepienia w nawie głównej, prezbiterium i ambicie zaprojektował wspólnie z Janem Zachwatowiczem. W odbudowę katedry włożył całe swoje umiejętności artystyczne oraz wiedzę i praktykę zawodową.

Z małżeństwa z Janiną Serkowską miał troje dzieci: Janinę, Marka i Marię.

Zmarł w Poznaniu 29 VII 1967.

C z a r n e c k i W., Morawski Franciszek, w: WSB s. 494 i 495; Katalog Zabytków Sztuki. Miasto Poznań, cz. 1 1983 s. 6-8.

Henryk Kondziela

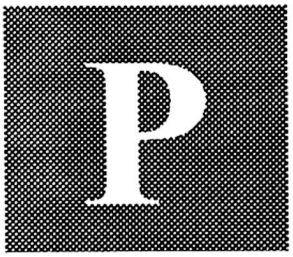

PAJZDERSKI Nikodem (1882-1940), historyk sztuki, okręgowy konserwator zabytków, dyrektor Muzeum Wielkopolskiego.

Ur. 15 IX 1882 w Łęgu (pow. śremski) jako syn Piotra, ziemianina, i Józefy z Plecińskich. Uczył się w gimnazjum w Śremie, z którego został wydalony w 1900 za przynależność do tajnych związków młodzieży. W l. 1901-03 przebywał w Berlinie, gdzie jako słuchacz nadzwyczajny studiował architekturę na politechnice w Charlottenburgu. W 1904 przeniósł się do Krakowa i tam rozpoczął studia historii sztuki na Uniw. Jagiellońskim. W następnym roku, po zdaniu matury w gimnazjum we Lwowie, został słuchaczem zwyczajnym na UJ. W Krakowie opublikował prace *Kościół św. Jakuba i Dom Długosza w Sandomierzu* (1907), *Kościół na Zdzieżu pod Borkiem* i *Kościół ks. Filipinów w Gostyniu* (obie w 1908). Stopień doktora filozofii z zakresu historii sztuki na UJ uzyskał w 1909. W okresie następnych dwóch lat odbył wyjazd studialny do Austrii, Niemiec, Francji i Włoch. W 1912 ukazały się jego prace naukowe *Les abbayes cistersiennes en Pologne* i *Zamek łęczycki*. W tym samym roku został kustoszem Muzeum Czartoryskich w Gołuchowie i pełnił tę funkcję do 1939. Opracował przewodnik po jego zbiorach, którego dwa wydania ukazały się w 1913 i 1929. Opublikował w 1913 monografię pt. *Ratusz poznański*. W 1914 odbył praktykę w centralnej komisji opieki nad zabytkami w Wiedniu, gdzie zajmował się przede wszystkim zabytkami sztuki Małopolski.

W okresie I wojny światowej przebywał w Poznaniu i brał udział w miejscowym życiu kulturalnym. Był członkiem zarządu Tow. Przyjaciół Sztuk Pięknych, dla którego opracował do publikacji *Zabytki wielkopolskie*. W l. 1919-22 był kierownikiem Wydziału Rewindykacji Zbiorów Artystyczno–Kulturalnych w Departamencie Kultury i Sztuki Min. Byłej Dzielnicy Pruskiej. W 1919 został powołany na stanowisko konserwatora zabytków województwa poznańskiego, a od 1922 również konserwatora zabytków województwa pomorskiego. Konserwatorem był do 1933. Równocześnie pełnił obowiązki kustosza zbiorów państwowych zgromadzonych w zamku poznańskim i należał do Komitetu Konserwatorskiego Gmachów Państwowych. W styczniu 1928 został mianowany delegatem Min. Wyznań Rel. i Oświecenia Publ. do rokowań polsko–niemieckich. W l. 1928-29 był współorganizatorem działu sztuki na Powszechnej Wystawie Krajowej w Poznaniu, pełniąc równocześnie funkcję zastępcy dyrektora tego działu. W 1933 powierzono mu stanowisko dyrektora Muzeum Wielkopolskiego w Poznaniu, które pełnił do czasów okupacji hitlerowskiej. Uaktywnił działalność muzealną - przygotował wiele wystaw, uatrakcyjnił ekspozycje i opracował nowy katalog zbiorów.

P. interesował się głównie zagadnieniami sztuki średniowiecznej, przede wszystkim z terenu Wielkopolski, dla której zasłużył się jako badacz zabytków, czego dał wyraz w licznych publikacjach. Poza wymienionymi pracami opublikował monografię *Poznań* (1922), *Kościół św. Jana w Gnieźnie i jego dekoracje z XIV w.* (1923), *Gołuchów* (1924), *Zamek w Rydzynie* (1927), *Kościół w Wolsztynie* (1930), *Późnogotyckie tryptyki wielkopolskie*

(1931), *Konserwacja kościołów w Strzelnie oraz uregulowanie ich otoczenia* (1931), *Niewłaściwe zabiegi konserwacyjne przy obrazach malowanych na drzewie i na płótnie* (1938), *Śląskie witraże średniowieczne w zbiorach poznańskich* (1938) i *Muzeum Wielkopolskie w Poznaniu —zbiory sztuki* (1939).

Był żonaty z rzeźbiarką Kazimierą z Hellerów de Hellersperg, z którą miał dwie córki: malarkę Krystynę Powidzką–Niklewicz (ur. 1912) i historyczkę sztuki Katarzynę Szczepkowską (ur. 1914).

W październiku 1939 został przez Niemców aresztowany i 6 I 1940 stracony w Forcie VII w Poznaniu.

M i c h a ł o w s k i P., Pajzderski Nikodem, w: WSB s. 548-559.

Henryk Nowakowski

PĄGOWSKI Stefan Jan (1915-1989), architekt.

Ur. 29 V 1915 w Warszawie. Był synem Stanisława i Jadwigi z Kocentów. Rodzice mieszkali w Łowiczu i tam P. uczęszczał do gimnazjum im. Księcia Józefa Poniatowskiego. W 1938 uzyskał maturę i zdał egzamin na Wydział Architektury Politechniki Warszawskiej. Studiów nie rozpoczął, gdyż jesienią tego roku został powołany do Szkoły Podchorążych Rezerwy w Skierniewicach. Uczestniczył w kampanii wrześniowej i po rozbrojeniu jego oddziału przez Armię Czerwoną powrócił do Łowicza. W okresie okupacji działał w ruchu oporu. W 1945 rozpoczął studia na Wydziale Architektury PW. W 1947 brał udział w pracach grup studenckich wykonujących pod kierunkiem Kazimierza Wejherta i Hanny Adamczewskiej uproszczone plany zagospodarowania przestrzennego miast w woj. olsztyńskim i szczecińskim. W l. 1949-52 pracował w biurze projektów „Miastoprojekt Stolica". Dyplom inż. architekta na Wydziale Architektury PW uzyskał w 1952. Rok później rozpoczął pracę w Zarządzie Ochrony i Konserwacji Zabytków Min. Kultury i Sztuki na stanowisku inspektora, a po reorganizacji i utworzeniu w 1958 Centralnego Zarządu Muzeów i Ochrony Zabytków MKiS starszego inspektora terenowego robót budowlano–konserwatorskich w Wydziale Inspekcji i Realizacji Ochrony Zabytków (od V 1959, po rozwiązaniu CZMiOZ i powołaniu Zarządu MiOZ, w Wydziale Inspekcji Konserwatorskiej). W 1958 przebywał służbowo w Jugosławii, a w 1959 wyjechał z ramienia Stow. Architektów Polskich na trzytygodniowy pobyt studialny do ZSRR. O wyjeździe do Jugosławii napisał artykuł *Organizacja służby ochrony zabytków w Federalnej Republice Ludowej Jugosławii* (OZ 1959 nr 2). 31 III 1960 odszedł z ZMiOZ w związku z udziałem w proteście przeciwko redukowaniu etatów przez dyrekcję Zarządu z wyraźnym naruszeniem proporcji na niekorzyść wydziałów zajmujących się ochroną zabytków.

Po krótkim okresie zatrudnienia w Warszawskim Biurze Projektów Budownictwa Przemysłowego rozpoczął pracę w Szefostwie Służby Zakwaterowania i Budownictwa Głównego Kwatermistrzostwa Wojska Polskiego, początkowo w komisji opiniującej projekty budowlane, potem w Wojskowej Inspekcji Architektoniczno-Budowlanej (WIAB). Do zakresu działań tej jednostki organizacyjnej należały od początku lat 70-ych sprawy zabytków znajdujących się w rękach wojska. P. podjął działania nad nadaniem ochronie zabytków architektury i budownictwa użytkowanych przez resort obrony systematycznego charakteru. Rozpoczął ewidencjonowanie obiektów zabytkowych na kartach opracowanych wg wzoru stosowanego przez służbę konserwatorską. Do albumów

obejmujących nieruchomości należące do wojska wprowadził zapis określający obiekty o wartości zabytkowej, zobowiązując tym bezpośrednich użytkowników i wojskowe służby budowlane do odpowiedniego postępowania w odniesieniu do tych obiektów. Był łącznikiem pomiędzy służbą konserwatorską i wojskiem w sprawach ochrony zabytków. Prowadził działalność naukowo–popularyzatorską. Z jego inicjatywy odbyła się zorganizowana przez WIAB sesja konserwatorska poświęcona twierdzy modlińskiej. P. wygłosił na sesji referat *Zabytkowy XIX-w. spichrz w Modlinie – studium odbudowy i adaptacji*, ogłoszony w wydanej pod jego i Mariana Kurzypa redakcją publikacji *Twierdza Modlin, materiały z wojskowej roboczej sesji konserwatorskiej odbytej w Modlinie 15 czerwca 1977 roku* (1979). Na sesję naukową w Zamościu w sprawie fortyfikacji nowożytnych przygotował (wraz z Cezarym Głuszkiem) referat *Uwarunkowania działalności konserwatorskiej w obiektach architektury zabytkowej użytkowanych przez Ministerstwo Obrony Narodowej* („Kons. Teka Zamojska" 1988). Wraz z Marianem Kurzypem i Cezarym Głuszkiem ogłosił artykuł *Ochrona zabytków inżynierii i architektury w wojsku* („Przegląd Kwatermistrzowski" 1983 z. 1). Opracował dla celów konserwatorskich mapy cytadel modlińskiej (ok. 1978) i warszawskiej (ok. 1981). W 1980 przeszedł na emeryturę, kontynuując pracę w WIAB na części etatu.

Był autorem kilku projektów wnętrz (m.in. w hallu gmachu „Roma" i sali operacyjnej NBP przy pl. Unii Lubelskiej w Warszawie) oraz wyróżnionego projektu pomnika ku czci ofiar obozu na Majdanku (wspólnie z Franciszkiem Habdasem). Od wczesnej młodości zajmował się akwarelą. Tematem jego twórczości malarskiej były przede wszystkim pejzaż i architektura. Jego prace były prezentowane na wystawach indywidualnych w Muzeum w Łowiczu i Muzeum im. Stanisława Noakowskiego w Nieszawie (1984) oraz na kilkunastu wystawach zbiorowych w różnych miastach Polski (1963-81). Szerokie zainteresowania P. realizował poprzez działalność w organizacjach zawodowych i społecznych. W Oddziale Warszawskim SARP pełnił funkcję sekretarza, a następnie przewodniczącego Sekcji Konserwatorskiej; był członkiem–założycielem (1976) Oddziału Warszawskiego Tow. Opieki nad Zabytkami, zasiadał w Zarządzie Tow. Przyjaciół Książki, był członkiem Sekcji Exlibrisu przy Polskim Tow. Archeologicznym i Numizmatycznym i Tow. im. Fryderyka Chopina. W rodzinnym Łowiczu działał w Tow. Przyjaciół Łowicza i Ziemi Łowickiej oraz w miejscowej Stacji Mazowieckiego Ośrodka Badań Naukowych. Publikował w tamtejszych wydawnictwach, zabiegał o utworzenie w Łowiczu centrum wiedzy o Stanisławie Noakowskim. Należał do Związku Bojowników o Wolność i Demokrację. Został odznaczony medalami brązowym (1970) i srebrnym (1975) „Siły Zbrojne w Służbie Ojczyzny", brązowym medalem za Zasługi w Obronności Kraju (1977), Złotym Medalem Łowicza (1977), odznaką honorową Tow. Przyjaciół Łowicza i Ziemi Łowickiej (1973), odznakami srebrną (1970) i złotą (1972) Polskiego Związku Inżynierów i Techników Budownictwa, złotą odznaką „Za Opiekę nad Zabytkami" (1977), srebrną Odznaką Naczelnej Organizacji Technicznej (1977), złotą odznaką „Zasłużony dla Budownictwa i Przemysłu Materiałów Budowlanych" (1978), odznaką „Zasłużony Działacz Kultury". Otrzymał wyróżnienie SARP I stopnia za pracę społeczną.

Ożeniony z Krystyną z Kretów, miał córkę i syna.

Zmarł 6 X 1989 w Warszawie, pochowany w Łowiczu w grobowcu rodzinnym na cmentarzu parafii kolegiackiej (ob. katedralnej).

Akta osobowe w Archiwum Min. Kult. i Dziedzictwa Narod.; akta osobowe członków Oddz. Warsz. SARP; spis członków Tow. im. F. Chopina; nekrolog od SARP; druki ulotne dot. wystaw; informacje: żony Krystyny Pągowskiej zam. w Warszawie, Andrzeja Buczyńskiego, Cezarego Głuszka, Andrzeja Gruszeckiego, Michała Hilchena i Witolda Strausa z Warszawy oraz Elżbiety Miszczyńskiej z Łowicza; wspomnienia autora.

Wojciech Jankowski

PIECZYŃSKI Zbigniew (1922-1986), archeolog, inspektor–rzeczoznawca zabytków archeologicznych, konserwator zabytków archeologicznych, muzeolog.

Ur. 10 I 1922 w Osiecznej jako syn Kazimierza, rolnika, i Stefanii z domu Bątkiewicz. Dzieciństwo i młodość spędził w Osiecznej, gdzie uczył się w miejscowej szkole powszechnej. Edukację kontynuował w Gimnazjum im. Jana Amosa Komeńskiego w Lesznie z kilkuletnią przerwą spowodowaną II wojną światową. W czasie okupacji wywieziony został na roboty przymusowe do Niemiec. Po powrocie do kraju w 1946 ukończył szkołę średnią w Lesznie. Uzyskawszy świadectwo dojrzałości, w l. 1946-51 studiował na Uniw. Poznańskim, początkowo na Wydziale Przyrodniczym, a potem na Wydziale Humanistycznym w Sekcji Archeologii. Studia zakończył stopniem magistra. Już w czasie studiów, w l. 1948-49, rozpoczął pracę w charakterze mł. asystenta w uniwersyteckim Instytucie Badania Starożytności Słowiańskich (Stacja Biskupin – Poznań). Kolejnymi miejscami jego pracy zawodowej były: w l. 1950-53 Kierownictwo Badań nad Początkami Państwa Polskiego (Stacja Strzelno – Poznań) i następnie w l. 1954-55 Instytut Historii Kultury Materialnej Polskiej Akademii Nauk. Uczestniczył wówczas w badaniach prowadzonych na priorytetowych w Wielkopolsce stanowiskach archeologicznych w kościołach św. Prokopa i św. Trójcy w Strzelnie, a także w katedrze w Poznaniu. Prace w tych instytucjach naukowych i na tak ważnych stanowiskach badawczych zaowocowały w późniejszym czasie bardzo cennym i nadal aktualnym przyczynkiem: *Materiały z warstw przedsakralnych odsłoniętych w katedrze poznańskiej w latach 1951-1956* („Fontes Archeologici" 1962). W badaniach nad Ostrowem Tumskim w Poznaniu wraz z Henrykiem Knie zajął się rozmieszczeniem budowli kamiennych.

1 IX 1955 podjął pracę w Muzeum Archeologicznym w Poznaniu, gdzie na różnych stanowiskach pozostał do końca życia. Jednocześnie (w l. 1955-65) pełnił funkcję konserwatora archeologicznego woj. poznańskiego i zielonogórskiego. Po reformie służby konserwatorskiej w 1959 został konserwatorem zabytków archeologicznych m. Poznania i woj. poznańskiego. W l. 1960-61 koordynował i prowadził prace badawcze na trasie odcinka rurociągu naftowego „Przyjaźń" na terenie województwa, a w l. 1958-65 na terenie odkrywek węgla brunatnego w pow. konińskim i tureckim. W tym czasie były to dwie największe inwestycje przemysłowe w Wielkopolsce. Przeprowadził wówczas liczne badania powierzchniowe i prace ratownicze, z których najważniejsze to: wykopaliska w Szyszynie, Szyszynku, Koninie i Rzężawach. Do najciekawszych stanowisk zbadanych przez niego należała osada z II okresu epoki brązu w Bruszczewie, pow. kościańskim. Osada ta jest jedną z nielicznych znanych z tej epoki na terenach Wielkopolski. Prowadził również badania wykopaliskowe w pow. wrzesińskim na stanowisku mezolitycznym. Wyniki prac archeologicznych i badań publikował w licznych artykułach i sprawozdaniach, zamieszczanych na ogół w „Fontes Archeologici Posnaniensis" (1960-70).

Doskonaląc swą wiedzę archeologiczno–konserwatorską był na miesięcznym

przeszkoleniu specjalistycznym w zakresie konserwacji zabytków w Weimarze w 1958, później na podobnych wyjazdach studyjnych także w innych ośrodkach zagranicznych. W ramach swej działalności przyczynił się do przyspieszenia prac inwentaryzatorskich i wpisywania obiektów archeologicznych do rejestru zabytków. W swej wieloletniej karierze archeologicznej brał udział w kilkudziesięciu (ponad 40) ekspedycjach wykopaliskowych w Polsce i za granicą. Po rezygnacji z funkcji konserwatora pozostał w Muzeum Archeologicznym na stanowisku kierownika Działu Epoki Kamienia. Od 1946 należał do Polskiego Tow. Archeologicznego i Numizmatycznego. Za działalność na niwie konserwatorskiej nadano mu liczne odznaczenia: „Odznakę 1000-lecia Państwa Polskiego" (1965), złotą odznakę „Za Opiekę nad Zabytkami" (1965), odznakę „Zasłużony Działacz Kultury" (1967), medal milenijny „Basilica Minor Ecclesia Archicathedralis Posnaniensis Posnaniae Decus 966-1966" (1967), srebrną odznakę jubileuszową Sekcji Numizmatycznej Polskiego Tow. Archeologicznego i Numizmatycznego (1970), „Odznakę Honorową Miasta Poznania" (1975), odznaką honorową „Za zasługi w rozwoju województwa poznańskiego" (1977), otrzymał również złoty Krzyż Zasługi (1977) i Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski (1985).

Był żonaty z Zofią z domu Górniewicz, z którą miał dwie córki - Wiesławę (ur. 31 V 1950) i Alicję (ur. 12 I 1952).

Zmarł 22 XII 1986 w Poznaniu i został pochowany na Cmentarzu Miłostowskim.

F i l i p J., Enzyklopädisches Handbuch zur Ur- und Frügeschichte Europas, Praha 1969 t. II s. 1034; J a s n o s z S., Mgr Zbigniew Pieczyński (Wspomnienia pośmiertne), FAP 35 1986 s. 229-230; teczka personalna P. w Muz. Archeol. w Poznaniu.

Hieronim Kaczmarek

POWIDZKI Janusz (1913-1992), historyk sztuki, wojewódzki konserwator zabytków, wicedyrektor Muzeum Narodowego w Poznaniu.

Ur. 7 IV 1913 w Poznaniu jako syn Tadeusza, dziennikarza, i Stanisławy z Gosienieckich. Maturę zdał w 1933 w Gimnazjum św. Jana Kantego w Poznaniu. W 1934 podjął studia na wydziale prawno–ekonomicznym Uniw. Poznańskiego, a po roku przeniósł się na wydział filozoficzny studiując historię sztuki. Równolegle brał udział w seminariach z psychologii. W tym czasie uczestniczył w wyjazdach studyjnych do Włoch, Niemiec i Austrii. W 1937 odbył podróż prywatną do Holandii, Belgii, Francji i Tunisu. Podczas studiów współpracował przy organizacji wystawy średniowiecznej plastyki wielkopolskiej urządzonej przez Zakład Historii Sztuki UP, a także pisał recenzje o filmach do poznańskiej prasy i rozpoczął aplikacje dziennikarską w „Kurierze Poznańskim". W 1939 wysiedlony z Poznania do Ostrowca Świętokrzyskiego, pracował początkowo jako robotnik, a następnie ajent bankowy. W czasie okupacji działał też w organizacji podziemnej jako łącznik na trasie Częstochowa – Małkinia oraz w tajnych kompletach nauczania. W lipcu 1944 przyjechał do Warszawy, gdzie przeżył powstanie, a następnie obóz w Pruszkowie, skąd udało mu się zbiec. Do Poznania powrócił w 1945 i podjął przerwane studia historii sztuki, które ukończył ze stopniem magistra w 1946. Pracował jednocześnie jako kierownik działu reklamy i propagandy Państwowego Przedsiębiorstwa Film Polski, a następnie jako redaktor Polskiej Kroniki Filmowej.

Od 1 I 1947 rozpoczął pracę jako referendarz i zastępca wojewódzkiego konserwatora zabytków w Poznaniu. Prowadzone wówczas w Poznaniu prace konserwatorskie i zabezpieczające przedstawił w dwóch publikacjach pt.: *Notatki konserwatorskie* (obie w „Kron. M. Poznania"

1947). 26 XI 1947 przeniesiony został do Szczecina, gdzie pełnił obowiązki wojewódzkiego konserwatora zabytków w tamtejszym Urzędzie Wojewódzkim. 1 III 1948 otrzymał nominację na wojewódzkiego konserwatora zabytków w Lublinie, a 22 III 1948 został także dyrektorem Muzeum Lubelskiego z poleceniem jego organizacji. W końcu stycznia 1950, wobec przeciążenia pracą, złożył rezygnację z tych stanowisk. Po powrocie do Poznania od 1 II 1950 został pracownikiem Muzeum Wielkopolskiego (od 1951 Muzeum Narodowego) początkowo jako kierownik Gabinetu Numizmatycznego, później kustosz Działu Rzemiosła Artystycznego. W 1963 został kierownikiem Działu Rzemiosł Artystycznych, od 1965 Muzeum Rzemiosł Artystycznych (Oddział MN). W l. 1968-78 był wicedyrektorem do spraw merytorycznych Muzeum Narodowego. Brał udział w przygotowaniu przez MN wytycznych dla odbudowy Zamku Królewskiego w Poznaniu i jego adaptacji dla celów muzealnych. Był zwolennikiem nowoczesnej odbudowy Zamku, eksponującej zarazem zachowane średniowieczne relikty. Swoje poglądy na ten temat przedstawił w publikacji *Odbudowa Zamku Przemysława w Poznaniu* („Kron. M. Pozn." 1958). Był autorem, współautorem lub organizatorem wystaw: *Porcelana i srebra rosyjskie* (1958 i 1967), *Rzemiosło wielkopolskie w zabytkach* (1964), *Skarby kultury narodowej* (1966), *Nabytki i dary 1945-1967 Muzeów Narodowych* (1967), *Majolika włoska XV-XVIII w. w zbiorach polskich* (1971).

Od 1946 był członkiem Stow. Historyków Sztuki, od 1950 Komisji Historii Sztuki Poznańskiego Tow. Przyjaciół Nauk, pełniąc w niej funkcję sekretarza. Od 1968 wykładał na Wydziale Zabytkoznawstwa i Konserwatorstwa Uniw. Mikołaja Kopernika w Toruniu, gdzie prowadził zajęcia z historii ceramiki i wydał skrypt *Zabytkoznawstwo ceramiki nowożytnej* (T. 1962). W 1967 otrzymał odznakę „Zasłużony Działacz Kultury", w 1968 odznaczony złotym Krzyżem Zasługi, w 1974 Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski.

Był żonaty, bezdzietny.

Zmarł 15 I 1992, pochowany na Cmentarzu Junikowskim w Poznaniu.

D o l c z e w s k i Z., Janusz Powidzki 1913-1992, Studia Muzealne, 1994, s. 104-106; T r z e w i k M., Niektóre postacie konserwatorstwa lubelskiego, Lubelszczyzna1/96 s. 23 n.

Zygmunt Dolczewski

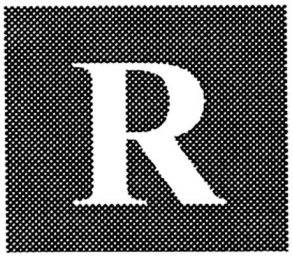

RUSZCZYŃSKA Teresa (1918-1985), historyk sztuki, wojewódzki konserwator zabytków, muzeolog.

Ur. 25 XI 1918 w Lesznie, jako córka Adama, prawnika, i Janiny z Majewskich. Uczęszczała do Gimnazjum im. Generałowej Zamoyskiej w Poznaniu. Po maturze w 1936 wstąpiła na Uniw. Poznański, gdzie studiowała historię sztuki. Studia przerwał wybuch wojny. W czasie okupacji wysiedlona wraz z matką z Poznania, przez pewien czas mieszkała w Krakowie, później w Nowym Sączu. Pracowała wówczas w Inspektoracie Hodowli Zwierząt przy Starostwie Powiatowym i jednocześnie prowadziła działalność konspiracyjną jako łączniczka w szeregach Armii Krajowej. Pod koniec okupacji, poszukiwana przez gestapo, musiała się przez dłuższy czas ukrywać. W kwietniu 1945 powróciła do Poznania i podjęła przerwane studia, zakończone w 1947 pracą magisterską.

1 V 1945 rozpoczęła pracę w Muzeum Wielkopolskim. W pierwszych latach pracy uczestniczyła w usuwaniu szkód wojennych w gmachu głównym Muzeum i w rewindykacji zbiorów oraz zabezpieczaniu dziedzictwa kulturalnego zgromadzonego w opuszczonych przez właścicieli wielkopolskich dworach i pałacach, a narażonego na zniszczenie w wyniku parcelacji majątków dokonanych na podstawie dekretu o reformie rolnej. Od 1 II 1947 pracowała równocześnie w Wydziale Kultury Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej na stanowisku zastępcy, a l. 1949-54 wojewódzkiego konserwatora zabytków. Jako konserwator musiała podejmować wiele decyzji dotyczących wstępnego zabezpieczenia, kolejności niezbędnych prac, stosowania określonych metod w odbudowie i rewaloryzacji zabytków w zrujnowanym w znacznym stopniu Poznaniu. Obok odbudowy Starego Miasta, najważniejszym zadaniem tego okresu, które z urzędu nadzorowała, była odbudowa ratusza. Pod jej nadzorem przebiegały prace konserwatorskie w katedrze poznańskiej, którym towarzyszyły prowadzone na szeroką skalę badania archeologiczne. Sprawowała również nadzór na wieloma realizacjami konserwatorskimi na terenie całego ówczesnego woj. poznańskiego.

W 1954, w związku z ukończeniem odbudowy ratusza i powołaniem Muzeum Historii Miasta Poznania jako Oddziału Muzeum Narodowego, R. znalazła się w zespole osób organizujących Muzeum i związała się z nim na stałe. Miała po temu znakomite kwalifikacje jako autorka (wspólnie z Anielą Sławską), przygotowanej wcześniej w związku z 700-leciem nadania Poznaniowi praw miejskich, dużej wystawy historycznej. Z okazji otwarcia odbudowanego gmachu i mieszczącego się w nim Muzeum wydała opracowanie *Odbudowa Ratusza w Poznaniu* (1954). W Muzeum była od 1960 kustoszem, a od 1965 pełniła funkcję kierownika Oddziału i od 1975 kuratora. Na emeryturę przeszła w 1979.

W 1948 prowadziła wykłady z historii sztuki w Państwowej Wyższej Szkole Muzycznej, a w l. 1952-53 z konserwatorstwa na Uniw. Poznańskim. W l. 1954-60 pracowała jako adiunkt w Instytucie Historii Kultury Materialnej PAN. R. była autorką licznych publikacji o architekturze i urbanistyce, m.in. książki *Poznań* (wspólnie z A. Sławską, 1953), która była pierwszym

całościowym opracowaniem rozwoju urbanistycznego Poznania od X do XX w. Wydała (wspólnie z A. Rogalanką) pionierską publikację *Źródła kartograficzne do dziejów Poznania* (1978), stanowiącą katalog wystawy zorganizowanej w Muzeum Historii Miasta Poznania. Zajmowała się także architekturą i urbanistyką innych miast wielkopolskich, opublikowała *Materiały ikonograficzne do dziejów Kalisza* (1961) oraz *Architektura, rzeźba, malarstwo od XIV do k. XVIII w.* (wspólnie z A. Sławską, 1977). Szczególnym polem jej działalności była inwentaryzacja zabytków. Podczas pracy w Instytucie Historii Kultury Materialnej wspólnie z E. Krygierem sporządziła wytyczne do katalogu zabytków przemysłowych w Polsce i opracowała dwa tomy tego wydawnictwa. Najważniejszym jej dziełem było opracowanie i redakcja (wspólnie z A. Sławską) 29 zeszytów „Katalogu zabytków sztuki w Polsce", obejmujących wszystkie powiaty województwa poznańskiego w granicach sprzed 1975. Ukazywały się one sukcesywnie w l. 1958-80. Za dzieło to R. została uhonorowana wraz z całym zespołem redakcji „Katalogu" zespołową nagrodą państwową I stopnia. Jako kustosz Muzeum Historii Miasta Poznania, którego siedzibą był zabytkowy ratusz, z pełnym zaangażowaniem opiekowała się tym najcenniejszym zabytkiem miasta. Wspólnie z H. Kondzielą zorganizowała wystawę pt. *25 lat odbudowy zabytków Poznania* (1970). Swoją wiedzą i doświadczeniem służyła kolejnym konserwatorom zabytków miasta i województwa uczestnicząc w pracach powoływanych przez nich rad konserwatorskich. Była członkiem Komisji Historii Sztuki Poznańskiego Tow. Przyjaciół Nauk i Stow. Historyków Sztuki. Została odznaczona m.in. Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1971), „Odznaką Honorową Miasta Poznania" (1973), złotą odznaką „Za Opiekę nad Zabytkami" (1970). Uhonorowano ja też nagrodą Województwa Poznańskiego w dziedzinie upowszechniania kultury (1980).

Zmarła 13 I 1985 w Poznaniu, pochowana została na Cmentarzu Górczyńskim.

Ś w i t a ł a T., Mgr Teresa Ruszczyńska, Kron. M. Pozn. 1984 nr 1-2 s. 138-139; W a r k o c z e w s k a M., Wspomnienia Pośmiertne, Studia Muzealne, z. 15 P. 1992 s. 259-260; akta osobowe Muzeum Narodowego w Poznaniu; informacje rodziny.

Magdalena Warkoczewska

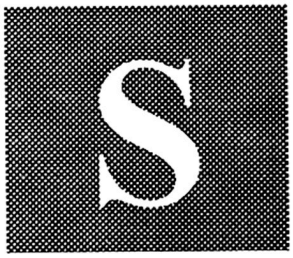

SASKI Kazimierz Adam (1886-1979), architekt, urbanista.

Ur. 18 XII 1886 w Rydze. Był synem Edwarda Karola i Marii z Pohlów. Ojciec służył w armii rosyjskiej i rodzina przebywała wówczas na Łotwie. S. uczęszczał do gimnazjum realnego w Rydze, a od 1902, po przeniesieniu się rodziny do Warszawy, uczył się w Warszawskiej Szkole Realnej. Po strajku szkolnym w 1905 powrócił do Rygi i tam w 1906 uzyskał maturę. W l. 1906-13 studiował architekturę na Wydziale Budownictwa Lądowego Szkoły Politechnicznej we Lwowie. W okresie studiów odbył praktykę budowlaną w Warszawie; wykonywał inwentaryzacje zabytków w Zamojskiem (dworów w Klemensowie i Łabuniach, kościołów w Potoku, Modliborzycach, Tarnogrodzie i in.) dla Komisji do Badań Historii Sztuki w Polsce, a na zlecenie Szkoły Politechnicznej inwentaryzacje konserwatorskie zabytkowych cerkwi na Podkarpaciu (m.in. w Drohobyczu i Synowódzku). W roku akademickim 1912/13 uczęszczał do Szkoły Architektury Akademii Sztuk Pięknych w Wiedniu; dyplom inż. architekta uzyskał w 1913 w Szkole Politechnicznej we Lwowie. W tymże roku rozpoczął w Warszawie pracę w Biurze Architektoniczno–Budowlanym Kazimierza Skórewicza i Józefa Gałęzowskiego.

Lata I wojny światowej były w działalności S. okresem ratowania i dokumentowania zabytków oraz przygotowywania planów odbudowy ośrodków miejskich zniszczonych w czasie działań wojennych. W 1915 wykonywał dla Tow. Opieki nad Zabytkami Przeszłości rysunki inwentaryzacyjne zabytków architektury. Po wkroczeniu do Warszawy wojsk niemieckich (VIII 1915) uczestniczył w akcji ochrony opuszczonych przez Rosjan gmachów reprezentacyjnych i pracował (1915-17) w Biurze Inwentaryzacji Architektonicznej Kuratora Zamku Królewskiego w Warszawie. Część wykonanych wówczas przez S. rysunków inwentaryzacyjnych wykorzystano przy restauracji Zamku po I wojnie światowej oraz przy jego odbudowie po II wojnie światowej. W 1916 sporządził wraz z Kazimierzem Tołłoczką i Brunem Zborowskim plan zagospodarowania przestrzennego Kalisza (wyróżniony projekt konkursowy). W marcu 1917 przeniósł się do Lublina i objął stanowisko zastępcy kierownika biura budowlanego Głównego Komitetu Ratunkowego, instytucji społecznej zajmującej się m.in. opracowywaniem planów regulacji zniszczonych miast. W czasie pracy w Komitecie sporządził plany Krasnegostawu, Markuszowa, Piasków Luterskich (ob. Piaski), Puław i in.

W 1919 wrócił do Warszawy. W tymże roku, wraz z Aleksandrem Bojemskim, otrzymał II nagrodę za projekt konkursowy na rozplanowanie i parcelację terenów należących do Branickich w Warszawie, łącznie z parkiem Frascati. 1 VI 1919 podjął pracę w utworzonym po odzyskaniu niepodległości Min. Robót Publicznych na stanowisku referenta, a następnie radcy do spraw regulacji zabudowy miast. W 1920 uczestniczył jako ochotnik w wojnie polsko–sowieckiej. W latach pracy w Min. Robót Publicznych (do 1929) kierował działalnością przy usuwaniu zniszczeń wojennych i przygotowywaniem planów zabudowy i regulacji ośrodków miejskich. Był m.in. autorem planów Nowego Miasta

n. Pilicą (wspólnie z Adamem Kuncewiczem), Puław i Włocławka. Współpracował przy opracowywaniu planów Kazimierza Dolnego, Ożarowa, Przasnysza i Sandomierza. Działalność tę omówił w artykułach: *Planowanie miast w Polsce w okresie powojennym* („Arch. i Budown." 1926 z. 6) i *Plan regulacyjny i zabudowy m. Włocławka* (tamże, z. 8). W tym okresie wykonał projekty kilku domów mieszkalnych w Warszawie na Żoliborzu, kolonii Staszica, przy ul. Grójeckiej (dla profesorów Wolnej Wszechnicy Polskiej) i domu dla pracowników Polskiego Monopolu Tytoniowego, a także domów w Ostrowcu i Skierniewicach. W 1927 brał udział (wspólnie z Marcinem Weinfeldem) w konkursie na opracowanie placu Saskiego w Warszawie (zakup). W l. 1929-39 współpracował z architektami Tadeuszem Kornackim i Janem Szwedzińskim przy projekcie adaptacji kamienicy Baryczków na Starym Mieście i konserwacji Arsenału przy ul. Długiej w Warszawie.

W l. 1921-26 S. prowadził wykłady z zakresu budownictwa w szkole zawodowej oraz rysunku na kursach dla nauczycieli tego przedmiotu. Był delegowany na kongresy Międzynarodowej Federacji Mieszkaniowej i Zabudowy Miast w Paryżu (1925 i 1928), Rzymie (1929) i Berlinie (1931). Obrady kongresów paryskiego i berlińskiego omówił w artykułach: *Sprawy Urbanistyczne na Międzynarodowym Kongresie Mieszkaniowym i Budowy Miast w Paryżu* oraz *Osiedla mieszkaniowe w Niemczech* („Arch. i Budown." 1928 s. 10 i 1932 s. 8). W lutym 1929 podjął pracę w Zarządzie Miejskim m. st. Warszawy na stanowisku kierownika Działu Regulacji i Pomiarów. W 1930 został członkiem Państwowego Komitetu do Spraw Odnowienia Zamku Królewskiego w Warszawie i brał udział w pracach Komitetu do wybuchu wojny. W czerwcu 1935 przeszedł do Wydziału Nadzoru Budowlanego Zarządu Miejskiego na stanowisko p.o. naczelnika Działu Zatwierdzeń. W latach II wojny światowej, do wybuchu powstania warszawskiego, Wydział, w którym S. był zatrudniony, zajmował się m.in. rejestracją i zabezpieczaniem budynków uszkodzonych w czasie działań wojennych. Po wysiedleniu wraz z rodziną z Warszawy w sierpniu 1944 pracował w Wydziale Technicznym Zarządu Miejskiego w Radomiu.

Po powrocie do Warszawy, od wiosny 1945 przez dwa lata pracował w Wydziale Architektury Biura Odbudowy Stolicy na stanowisku zastępcy kierownika Pracowni Adaptacji i Rekonstrukcji Zabytków. W 1948 i 1949 był zatrudniony w Urzędzie Konserwatorskim m. st. Warszawy. Prowadził w tym czasie odbudowę skrzydła pałacu Blanka przeznaczonego na siedzibę Urzędu. Wykonał projekty odbudowy zabytków warszawskich, m.in. odbudowanego w l. 1949-52 pałacu Prymasowskiego przy ul. Senatorskiej, kościoła św. Jana Bożego przy ul. Bonifraterskiej (odbud. 1949-58), domów przy Rynku Starego Miasta 18, ulicach Kanonia 10 i 16, Koziej, Piwnej 25, Krakowskim Przedmieściu i in. Kierował odbudową gmachu Hipoteki przy al. Solidarności (wówczas Świerczewskiego). W 1950 rozpoczął pracę w Naczelnej Dyrekcji Muzeów i Ochrony Zabytków (po kolejnych reorganizacjach Zarząd Muzeów i Ochrony Zabytków) Min. Kultury i Sztuki na stanowisku naczelnika Wydziału Zabytków Architektury i Urbanistyki. Był członkiem Komisji Konserwatorskiej ZMiOZ (utworzona w 1963) i do 1964 prowadził jej obrady jako zastępca przewodniczącego. S. publikował w czasopismach poświęconych ochronie zabytków artykuły na tematy związane z zabytkami urbanistyki i architektury. W artykule *Usuwanie śladów zniszczeń wojennych z miast i osiedli, a ochrona zabytków* (OZ 1955 nr 1-2) omówił uchwałę nr 666 Prezydium Rządu z dn. 20 VIII 1955 w sprawie usunięcia śladów zniszczeń wojennych w miastach i osiedlach; w artykule *O szkodliwym wpływie*

wilgoci na budowle (tamże, 1963, nr 1) zrelacjonował badania nad przyczynami zawilgoceń budynków i sposobami zapobiegania temu zjawisku. W „Biuletynie Informacyjnym ZMiOZ" zamieścił m.in. artykuły: *Ochrona zamków* (1960 nr 28), *Podstawy prawne i techniczne sporządzania planów zagospodarowania przestrzennego miast zabytkowych w Polsce* (1961 nr 36), *O konserwacji zabytków w PRL* (1962 nr 40), *Zabytki mogą służyć nowym celom użytkowym* (1963 nr 45). W 1958 otrzymał nagrodę ministra kultury i sztuki za działalność w dziedzinie ochrony zabytków. Był członkiem założycielem Tow. Urbanistów Polskich, członkiem Stow. Architektów RP (później Stow. Architektów Polskich) i Tow. Opieki nad Zabytkami Przeszłości. Został odznaczony Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski, złotym Krzyżem Zasługi, złotą odznaką honorową m. st. Warszawy i innymi odznaczeniami.

Ożeniony z Marią z Koczanowiczów, miał synów Józefa i Bogdana.

Zmarł w Warszawie 22 VI 1979, został pochowany na Cmentarzu Wojskowym na Powązkach.

Architekt Kazimierz Saski. Wspomnienie pośmiertne [od Redakcji], OZ 1979 nr 3 s. 252-253; Czapska A., Podlewski (Podleski) Wacław Antoni, w: PSB t. XXVII/1 1982 s. 127; Konarski S., Saski Kazimierz Adam, tamże t. XXXV/2 1994 s. 256-258; Leśniakowska M., Architektura w Warszawie, W. 1998.

Wojciech Jankowski

SICIŃSKI Karol (1884-1965), architekt, malarz, konserwator Kazimierza Dolnego.

Ur. 5 X 1884 w Pabianicach, był synem Wincentego, stolarza, i Józefy Wlozłowicz. Po zdaniu matury w 1905 studiował w Krakowie – architekturę i malarstwo dekoracyjne w Wyższej Szkole Przemysłowej, a w l. 1908-10 malarstwo w Akademii Sztuk Pięknych. Od 1912 był zatrudniony w Warszawie w pracowni architektonicznej Czesława Przybylskiego i Zdzisława Kalinowskiego. W l. 1918-20 pracował w Wydziale Budownictwa Min. Wyznań Rel. i Oświecenia Publ. Następnie, zamieszkując cały czas w Warszawie, zajmował się działalnością projektową jako współpracownik renomowanych architektów oraz samodzielnie. Wykładał też perspektywę i architekturę wnętrz w Miejskiej Szkole Sztuk Zdobniczych. W l. 1945-47 mieszkał w Łodzi, projektując obiekty użyteczności publicznej na terenie województwa oraz wykonując zlecenia Nacz. Dyrekcji Muzeów i Ochrony Zabytków dotyczące Kazimierza Dolnego. W 1947 przeprowadził się do Kazimierza w związku z utworzeniem w tym mieście Państwowej Pracowni Konserwatorskiej i z dniem 1 VI objął jej kierownictwo, które sprawował do przejścia na emeryturę w 1958.

Projektował głównie szkoły (powszechne, średnie, rolnicze), indywidualne domy mieszkalne i wille, wyposażenia wnętrz (m.in. sali posiedzeń Tow. Opieki nad Zabytkami Przeszłości w kamienicy Fukiera na Rynku St. Miasta w Warszawie). W projektowaniu całe życie pozostawał wierny historyzującemu (w obiektach murowanych) i swojskiemu (w budowlach drewnianych) nurtowi modernizmu. Uprawiał malarstwo ścienne (1907-1928) oraz olejne malarstwo realistyczne, m.in. portretowe, historyczne, rodzajowe. W 1928 zaprojektował malarskie dekoracje fasad kamienic nr 9 i 21 przy Rynku Starego Miasta w Warszawie. Był członkiem Tow. Zachęty Sztuk Pięknych. W 1938 miał indywidualną wystawę w gmachu Zachęty. Wszystkie prace wykonane w najbardziej aktywnym okresie twórczości malarskiej spłonęły w domu S. podczas powstania warszawskiego.

Prace związane z ochroną zabytków S. zaczął wykonywać podczas I wojny światowej. W l. 1916-18 sporządził dla TOnZP pomiary spalonych obiektów w Kazimierzu Dolnym, a także organów w farze kazimierskiej, kościoła w Puławach i ruin zamku w Bochotnicy. Współpracując w 1917 z Cz. Przybylskim i Z. Kalinowskim przy projekcie konkursowym odbudowy Kalisza (II nagroda), zetknął się z problematyką konserwatorsko–urbanistyczną. W latach II Rzeczypospolitej S. mocno związał się z Kazimierzem Dolnym zawodowo i emocjonalnie. Od 1919 projektował na tutejsze zamówienia domy i wille, szkołę powszechną, dzięki formom inspirowanym architekturą rodzimą trafnie wpisane w krajobraz miasteczka. Jako członek Rady Artystycznej przy Tow. Przyjaciół Kazimierza opiniował poczynania komunalne i prywatne. W późniejszych ustnych relacjach podawał, że był społecznym „opiekunem urbanistycznym" Kazimierza z ramienia Min. WRiOP i dojeżdżał tu co tydzień z Warszawy. Swoje poglądy na problematykę konserwatorską Kazimierza Dolnego i ukształtowanie tu nowej zabudowy zawarł w artykule *Urbanizacja Kazimierza* („Wiad. Lit." 1939 nr 2).

Od 1945 S. wykonywał dla NDMiOZ prace koncepcyjne dotyczące odbudowy Kazimierza Dolnego, m.in. w l. 1946-47 sporządził „plan szczegółowy zabudowy śródmieścia". W 1947 NDMiOZ powierzyła mu zorganizowanie i kierownictwo Państw. Pracowni Konserwatorskiej w Kazimierzu Dolnym. Był w jednej osobie kierownikiem, projektantem, kosztorysantem, inwestorem, inspektorem nadzoru, pracownikiem kancelaryjnym. Odbudował z rekonstrukcjami: szpitalik przy kościele św. Anny, synagogę, spichlerze (Kobiałki, Bliźniak, Feuersteina, przy Puławskiej 70), kamienice przy Rynku 3 i 4 oraz Gdańską, drewniane jatki. Odtworzył całkowicie zniszczone domy: Rynek 8, 16, 26, 27, Senatorska 9 i 13, podcienia domu Rynek 5. Przeprowadził zabezpieczenie ruin zamku oraz konserwację dekoracji fasad kamienic Przybyłowskich. Według projektu S. wzniesiono też Dom Architekta przy Rynku. Postępowanie konserwatorskie sprowadzał do kształtowania zewnętrznego wyglądu architektury zabytku. Nie czuł się zobowiązany do liczenia się z historycznym układem przestrzennym wnętrza oraz zachowanymi reliktami wystroju, które jedynie odnotowywał. Projektując w pierzei rynkowej Dom Architekta o pseudorenesansowej fasadzie pozorującej pięć kamienic, całkowicie zignorował ikonografię pomiarową i fotograficzną znajdujących się tu wcześniej domów. Chociaż formalnie nie przysługiwały mu uprawnienia władzy konserwatorskiej, faktycznie ją w Kazimierzu sprawował. Pozwoliło mu to konsekwentnie realizować swą autorską architektoniczno–przestrzenną wizję miasteczka. Bezkompromisowość S. w urzeczywistnianiu własnej koncepcji Kazimierza i arbitralny sposób bycia wzbudzały wiele niechęci wobec niego zarówno w środowisku zawodowym, jak i w lokalnej społeczności. Z czasem jednak przeważyła ocena, że dzięki jego poczynaniom podczas powojennej odbudowy został zachowany indywidualny wyraz i nastrój miasteczka. S. jest autorem artykułów *Spichlerze w Kazimierzu nad Wisłą* (OZ 1950 nr 2-3) i *Kamieniarka i rzeźba dekoracyjna w Kazimierzu nad Wisłą* (OZ 1952 nr 2 i 3). Został odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1955) oraz otrzymał nagrodę państwową II stopnia (1952).

Był ożeniony z Jadwigą Feltynowską. Miał z nią jedno dziecko, syna zmarłego w 1940 w wieku 18 lat.

Zmarł 7 VIII 1965 w Warszawie i został pochowany w grobie rodzinnym na cmentarzu w Kazimierzu Dolnym.

S z y m a ń s k i M., Karol Siciński 1884-1965 - wspomnienie pośmiertne, OZ 1966 nr 1 s. 89-

90; Kurzątkowski M., Ochrona zabytków w woj. lubelskim w l. 1944-1968, Roczn. Lub. 1969 s. 122-124 i 135-136; Żurawski J., Kazimierz Dolny – uwagi o dziejach rozwoju przestrzennego, problemy ochrony krajobrazu kulturowego, OZ 1978 nr 1 s. 16-19; Teodorowicz-Czerepińska J., Kazimierz Dolny. Monografia historyczno–urbanistyczna, Kazimierz D. 1981 s. 103-105 i 109-126; taż, Życie i twórczość Karola Sicińskiego, architekta, malarza i konserwatora Kazimierza Dolnego, Kazimierz D. 1982; Czapska A., Karol Siciński – architekt i konserwator zabytków (1884-1965), KAiU 1990 z. 3-4 s. 303-308; Jonkajtys-Luba G., Siciński Karol, w: PSB t. XXXVI z. 150 1995-1996 s. 464-466; Szmygin B., Kazimierz – kreacja konserwatorska, SzZ 1999 nr 9 s. 3-6.

Mieczysław Kurzątkowski

SIENNICKI Jerzy (1886-1956), architekt, okręgowy konserwator zabytków.

Ur. 8 IX 1886 w Rudzie Guzowskiej k. Żyrardowa. Był synem Konstantego, inż. kolejnictwa, i Sabiny z Kurmanowiczów. Uczył się w Warszawie. Maturę zdał w 1901 w szkole Rontalera. W l. 1902-06 studiował w Technische Hochschule w Karlsruhe, uzyskując dyplom inż. budownictwa lądowego. Tytuł inż. architekta otrzymał w 1912 po studiach w Instytucie Politechnicznym w Warszawie. Był zatrudniony przy budowie mostu Poniatowskiego. Podczas I wojny światowej został wcielony do armii rosyjskiej, a w 1917 zaciągnął się w Bobrujsku do 1 Korpusu Polskiego. Po jego rozwiązaniu w 1918 udał się do Lublina, gdzie kierował Wydz. Budowniczym w Głównym Komitecie Ratunkowym. W l. 1919-30 był konserwatorem zabytków okręgu lubelskiego, z dwuletnią przerwą (1920-21), kiedy zajmował stanowisko wicedyrektora Dyr. Okręgowej Robót Publicznych w Lublinie. Przeniesiony w stan spoczynku w 1930, utworzył własną pracownię projektową. Podczas okupacji niemieckiej w l. 1939-44 pracował w Zarządzie m. Lublina jako zastępca kierownika Oddz. Inspekcji Budowlanej. W 1944 przeniósł się z rodziną do Milanówka. Po wojnie pracował w Warszawie w Wydz. Lotnisk Min. Komunikacji, Państw. Przeds. Budowlanym – Konserwacja i Architektura Monumentalna (KAM) oraz Biurze Proj. Transportu Drogowego i Lotniczego.

Jako architekt projektujący był czynny od ukończenia studiów, również w okresie sprawowania funkcji konserwatora okręgowego. Jego dorobek obejmuje gmachy użyteczności publicznej i kamienice w Lublinie oraz cztery kościoły w woj. lubelskim. W twórczości przeszedł ewolucję od modernistycznej transpozycji form polskiego renesansu, przez powściągliwy funkcjonalizm do konstruktywizmu. Brał udział w konkursach urbanistycznych, uzyskując nagrody. Nauczał historii architektury w Szkole Budowlanej, Seminarium Duchownym i Katolickim Uniw. Lubelskim. W latach 20-ych czynny w organizowaniu lokalnego środowiska architektów. Uprawiał malarstwo i grafikę, należał do Lubelskiego Tow. Artystycznego.

S. był pierwszym konserwatorem na terenie okręgu, obejmującego woj. lubelskie, poleskie i wołyńskie, a zatem pracę musiał organizować od podstaw. Wykonywał czynności, będąc jednocześnie kierownikiem oddziału sztuki na obszarze okręgu, tylko przy pomocy pracownika kancelaryjnego. Prowadził rozpoznanie zasobu zabytków oraz ich dokumentowanie. Zewidencjonował w woj. lubelskim 536 obiektów i zgromadził 2039 klisz fot. (do 1930), w woj. wołyńskim – 232 obiekty (do 1929). Do woj. poleskiego brak danych. Prace przy zabytkach wykonane w czasie, gdy S. sprawował urząd konserwatora oraz jego ważniejsze interwencje konserwatorskie są wymienione w „Ochronie Zabytków Sztuki" (cz. 2). W 1923 był organiza-

torem Wystawy Architektury w Lublinie i autorem jej rzetelnego katalogu. Zabytki były tematem znacznej części eksponowanych rysunków i fotografii.

Dużo publikował. W licznych artykułach i notatkach w miejscowej prasie informował o problemach ochrony zabytków. Artykuł *Kościół św. Trójcy w Lublinie* („Południe" 1924 i 1925) jest pierwszą monografią zabytku i jego malowideł bizantyjsko–ruskich. Rozprawa *Kościół NMP Zwycięskiej w Lublinie. Dawniejsze przebudowy i obecna restauracja* („Ochr. Zab. Sztuki" cz. 1) wskazuje na umiejętność S. prowadzenia badań architektonicznych oraz interpretowania ich wyników. Artykuł *Uwagi do planu regulacyjnego Zamościa* („Technik Lub." 1931) powstał w związku z podpisaniem przez S. w 1929 z Magistratem m. Zamościa umowy na sporządzenie „ogólnego szkicu planu regulacji i zabudowy" tego miasta. S. nie wywiązał się jednak ze zobowiązania i umowa została w 1937 rozwiązana.

Gdy pełnił funkcję konserwatora okręgowego, projektował również prace przy zabytkach. W tych przypadkach nie stosował się do zasad konserwatorskich, nie licząc się z zachowanymi formami architektury i wystroju oraz z przekazami ikonograficznymi. Według projektów S. na elewacjach kościoła św. Wojciecha w Lublinie renesansowe kapitele zastąpiono nowymi, o całkowicie odmiennym wyglądzie, w Kazimierzu Dolnym na kamienicy Górskich wykonano attykę bez uwzględnienia źródeł ikonograficznych, a w kamienicy Lichtsona przy Rynku zachowana fasada barokowa została zastąpiona modernistyczną. W 1930 wojewoda lubelski – z powodów, których nie udało się ustalić – wystąpił do Min. Wyznań Rel. i Oświecenia Publ. o przeniesienie S. na inne stanowisko. S. zaproponowanej mu funkcji konserwatora zabytków okręgu krakowskiego nie przyjął, motywując odmowę złym stanem zdrowia. Na własną prośbę został przeniesiony w stan spoczynku z dniem 29 IV 1930. Do konserwatorstwa wrócił na krótko po wojnie, gdy w l. 1949-53 pracował w PPB KAM w Warszawie na stanowisku kierownika budowy, m.in. podczas prac w pałacu Krasińskich i Namiestnikowskim oraz przy kamienicach Strony Barsa Rynku Starego Miasta.

Był ożeniony z Kazimierą z Samsonowiczów, 1 voto Głębocką; miał z nią dwoje dzieci, bliźnięta ur. w 1923: Marię Magdalenę i Konstantego, architekta.

Zmarł 11 VI 1956 w Milanówku i został pochowany na tamtejszym cmentarzu.

Wołyński Dziennik Wojewódzki, 1929 nr 12 s. 184-190; Kronika konserwatorska za r. 1929 i 1930, Ochr. Zab. Sztuki s. 350-353; W o j c i e c h o w s k i J., Co zrobiono w Polsce w zakresie odbudowy, restauracji i konserwacji zabytków sztuki w l. 1919-1929, Ochr. Zab. Sztuki s. 295-298 i 300-302; M i s i e c z k o – R u d n i k S., Prace konserwatorskie w Zamościu w l. 1918-1939, W. 1979; T e o d o r o w i c z – – C z e r e p i ń s k a J., Kazimierz Dolny. Monografia historyczno–urbanistyczna, Kazimierz D. 1981; K u r z ą t k o w s k i M., Siennicki Jerzy, w: PSB t. XXXVII/2 z. 153 1996 s. 230-231; T r z e w i k M., Niektóre postacie konserwatorstwa lubelskiego, Lubelszczyzna 1/96 s. 20; Ż y w i c k i J., Jerzy Siennicki – pierwszy konserwator zabytków w Lublinie (1919-1930), Lubelszczyzna 1/96 s. 38-42.

Mieczysław Kurzątkowski

SŁAWSKI Roger (1871-1963), architekt.

Ur. 24 III 1871 w Poznaniu jako syn Stanisława, prawnika, i Konstancji z Ziołeckich. W 1891 ukończył gimnazjum Marii Magdaleny w Poznaniu. Następnie studiował architekturę w Technische Hochschule w Berlinie–Charlottenburgu, a studia ukończył w 1895 uzyskując srebrny medal przyznany za świetne wyniki w

nauce. Początkowe lata działalności zawodowej (1895-1904) związane były z Badenią, gdzie współpracował ze swym nauczycielem akademickim prof. Carlem Schäferem, oraz z pracą w Min. Robót Publicznych w Berlinie. Po powrocie do Poznania w 1904 S. rozpoczął samodzielną praktykę zawodową. Do I wojny światowej powstały w Poznaniu i na terenie Wielkopolski jego najciekawsze projekty i realizacje rezydencji (np. Piotrowo, Wolsztyn, Skoraszewice, Dłoń, Sielec Stary), kościołów (m.in. Ostrów Wlkp., Bydgoszcz, Kępno), budowli użyteczności publicznej (jak rozbudowa hotelu „Bazar", budynek Poznańskiego Tow. Przyjaciół Nauk, Bank Przemysłowców, budynek Tow. Budowlanego Union w Poznaniu). Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości działalność S. skupiała się głównie na pracy w administracji państwowej, a w l. 1927-29 związana była z Powszechna Wystawą Krajową w Poznaniu, w której brał udział jako projektant pawilonów wystawowych i naczelny architekt całej Wystawy. Po II wojnie światowej zajmował się przede wszystkim odbudową zniszczonych zabytków Poznania.

Tematyka konserwatorska w jego twórczości pojawiła się już w pierwszej ważnej pracy projektowej podjętej po ukończeniu studiów. Był to udział w odbudowie i konserwacji renesansowego fryderykowskiego skrzydła zamku w Heidelbergu. Pod kierunkiem prof. Schäfera, odpowiedzialnego za całość prac, S. wykonał m.in. projekty plafonów i drewnianych rzeźbionych opraw drzwi wewnętrznych. Na terenie wielkopolski realizował rozbudowy licznych gotyckich, barokowych i klasycystycznych kościołów murowanych. Rozbudowy polegały na harmonijnym łączeniu istniejących brył kościołów z nowymi elementami, jak dodatkowe przęsła, nawy boczne, kaplice, prezbiteria, wieże. Były one projektowane w tym samym stylu co rozbudowywany obiekt, zgodnie z obowiązującymi, choć krytykowanymi już na początku XX w., poglądami konserwatorskimi. S. powiększył w powyższy sposób barokowe kościoły w Obrzycku (1905), Odolanowie (1912), klasycystyczne w Witkowie (1906), Janowcu Wlkp. (1922-25), Słupi (przed 1917), gotyckie w Starym Gostyniu (1910-12), Miłosławiu (1913). Materiały archiwalne wskazują, że rozbudowy kościołów w Obrzycku i Odolanowie były konsultowane z ówczesnym konserwatorem, dyrektorem Muzeum Cesarskiego w Poznaniu prof. Kammererem. Niektóre a zabytkowych kościołów wymagały przeprowadzenia niezbędnych prac konserwatorskich o charakterze ratunkowym, co niejednokrotnie wiązało się ze zmianą charakteru ich wnętrz. W remontowanym w 1902, pod nadzorem Zygmunta Hendla z Krakowa, kościele gotyckim św. Małgorzaty w Gostyniu S. wykonał nowe polichromie, które po II wojnie światowej zastąpione zostały malowidłami Wacława Taranczewskiego. Prawdopodobnie jedynym zachowanym fragmentem polichromii S. są roślinne motywy na sklepieniu kaplicy św. Anny. Nie zachowała się również pierwsza w Wielkopolsce polichromia o modernistycznych cechach, wykonana w l. 1903-04 w kościele NMP na Ostrowiu Tumskim w Poznaniu. S. nawiązał w niej do motywów i kolorystyki fragmentów XVI-wiecznych malowideł odkrytych na sklepieniu chóru kościoła. Obecnie wnętrze pokryte jest pobiałą będącą tłem dla powojennych polichromii Taranczewskiego. W l. 1908-09 pod nadzorem S. przeprowadzono konserwację gotyckiego kościoła św. Małgorzaty w Poznaniu. Po II wojnie światowej S. zatrudniony był w Poznańskiej Dyrekcji Odbudowy, gdzie ze Stefanem Sawickim i Lucjanem Ballenstaedtem przeprowadził pierwszy etap odbudowy ratusza (1946-51). Projekty wnętrz ratusza poznańskiego, blok zabudowy śródrynkowej, Waga Miejska, Odwach i wieże katedry poznańskiej pozostały w formie projektów. Ostatnią pracą konserwatorską

S. była wykonana w l. 1946-50, wspólnie z arch. I. Kuznowiczem, odbudowa klasycystycznego kościoła w Buku.

Żonaty dwukrotnie – z Zofią Arendt i Walerią Ratajczak, miał syna Jerzego i córkę Helenę.

Zmarł 13 X 1962 w Poznaniu. Pochowany na Cmentarzu Junikowskim.

S ł a w s k i R., Działalność fachowa Rogera Sławskiego, mgr inż. arch. urodzonego 24 marca 1871 r. w Poznaniu, maszynopis z 12 lipca 1962 r.; F r y c z J., Restauracja i konserwacja zabytków architektury w Polsce w latach 1795-1939, W. 1975 s. 260-261; K o n d z i e l a H., Stare Miasto w Poznaniu, P. 1975, s. 70-77; K o z i e r o w s k i S., Dzieje Gostynia w średnich wiekach, P. 1913; J a w o r s k i T., Kościół Panny Maryi w Poznaniu, Tygodnik Ilustrowany, 1905 s.5; Wiederkerstellung des Friedriechhauses den Schloss zu Heidelberg, w: Deutsche Bauzeitung 1905, s. 585-587, 633-637; Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu KA 43 02 (Odolanów), KA 44 63 (Obrzycko); Archiwum Muz. Narodowego w Poznaniu: projekty odbudowy Ratusza (D 2359, 2449-2453), kościoła w Buku (D 2474-2475).

Gabriela Klause

SZUMSKA-LIPKOWA Gabriela (1929-1983), malarz, konserwator malarstwa sztalugowego.

Ur. 18 III 1929 w Krakowie. Dzieciństwo spędziła w Warszawie i na Podlasiu. Szkołę średnią ukończyła w 1947 w Dąbrowie Zduńskiej k. Łowicza. W 1949 rozpoczęła studia w Wyższej Szkole Sztuk Plastycznych w Warszawie, późniejszej Akademii Sztuk Pięknych, na Wydziale Malarstwa. Dyplom uzyskała w 1956. Na pocz. 1954 podjęła pracę w Muzeum Narodowym w Warszawie na stanowisku mł. asystenta; w 1968 została kierownikiem Pracowni Konserwacji Malarstwa Nowożytnego. W 1966 brała udział w zbiorowej wystawie prac konserwatorskich w Galerii Sztuki MDM w Warszawie. Studia uzupełniające odbyła w l. 1963-64 na stypendium konserwatorskim rządu włoskiego w Rzymie. W l. 1967-68 pracowała we Florencji, uczestnicząc z ramienia UNESCO w ratowaniu, konserwacji i rekonstrukcji dzieł sztuki zniszczonych przez powódź. Po powrocie do kraju opublikowała artykuł *O pracach polskich konserwatorów we Florencji* (OZ 1968 nr 3). W 1972 została mianowana głównym konserwatorem MN. Z jej inicjatywy wyposażono w nową aparaturę muzealne pracownie konserwatorskie oraz zorganizowano pokaz prac konserwatorskich z okresu 30 lat PRL.

Wstąpiła do Związku Polskich Artystów Plastyków. Od 1969 była członkiem, a od 1973 przewodniczącą Sekcji Konserwacji Zarządu Gł. ZPAP. Podejmowała działania zmierzające do wprowadzenia obowiązku dwuletniego stażu w muzeach państwowych absolwentów wydziałów konserwacji uczelni plastycznych. W 1979 przy jej czynnym współudziale zorganizowana została I ogólnopolska wystawa prac konserwatorskich w MN, na której pokazano prace wykonane w muzeach i przez indywidualnych konserwatorów z terenu całej Polski. Była rzeczoznawcą dzieł sztuki i ekspertem sądowym oraz ławnikiem Sądu Rejonowego M. St. Warszawy. Pracując w Muz. Narodowym działała również jako konserwator w Wilanowie, w Muzeum Historii WP w Warszawie i w Muzeum w Warce. Brała udział w pracach konserwatorskich przy malowidłach Bernarda Belotto *Widoki Warszawy* i opracowała konserwatorską historię tego zespołu malarskiego. Uczestniczyła w konserwacji malarstwa sztalugowego w pałacu Talleyranda – siedzibie Ambasady Polskiej w Paryżu. Odznaczona srebrnym Krzyżem Zasługi i złotą odznaką „Za Opiekę nad Zabytkami".

Zamężna z Andrzejem Lipką, historykiem sztuki, była matką córki Agnieszki i syna Jana, obecnie zamieszkałych za granicą.

Zmarła 4 III 1983 w Warszawie, pochowana na Cmentarzu Powązkowskim.

Słownik Artystów Plastyków. Artyści plastycy Okręgu Warszawskiego ZPAP 1945-1970, W. 1972; N i e s i o ł o w s k a D., Wspomnienie pośmiertne – art. plastyk, konserwator Gabriela Lipkowa (1929-1983), OZ 1985 nr 3-4 s. 319.

Alicja Lutostańska

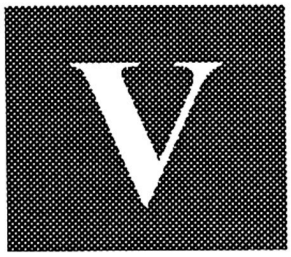

VOGEL Deodat **Zygmunt** (1764-1826), artysta malarz, rysownik.

Ur. 15.VI.1764 w Warszawie jako syn Jana Krystiana kuchmistrza, na dworze Michała Czartoryskiego, i Rozymy zTrauitzów. Kształcił się w dziedzinie architektury, pobierając naukę rysunku i geometrii praktycznej u Ferdynanda Maxa, architekta królewskiego. Od 1780, dzięki protekcji Stanisława Kostki Potockiego, rozpoczął naukę w malarni królewskiej na Zamku Warszawskim, gdzie pod kierunkiem Andrzeja Le Bruna i Jakuba Mochnackiego uczył się rysunku i korzystał z rad budowniczego nadwornego Bogumiła Zuga. Uzyskał dużą wprawę i sprawność kopiując w technice akwarelowej weduty Bernarda Belotta. Król Stanisław August mianował go w 1787 swym „rysownikiem gabinetowym". W l.1792-93 odbył podróże do Czech, Saksonii i innych krajów niemieckich. Od 1800 prowadził ożywioną działalność pedagogiczną, głównie w rodzinach arystokratycznych, ucząc malarstwa i architektury. W 1805 został przyjęty do Tow. Warszawskiego Przyjaciół Nauk. 15 VII 1817 został zastępcą, a od 1924 prof. stałym Oddz. Nauk Sztuk Pięknych Królewskiego Uniw. Warszawskiego. Od 1919 pokazywał swoje prace na warszawskich wystawach. W ostatnich 15 latach życia zajmował się także projektowaniem małych form architektury okazjonalnej oraz dekoracji wnętrz. V. na polecenie króla Stanisława Augusta odbywał w latach 1787-1800 podróże po kraju, a malując akwarelami obiekty architektury stał się pierwszym inwentaryzatorem zabytków sakralnych i rezydencji szlacheckich, rysował także ratusze, mury obronne, bramy miejskie, widoki miasteczek; namalował 100 widoków Warszawy.

Zmarł 20 IV 1826 w Warszawie, pochowany na Cmentarzu Ewang.-Augsburskim.

S r o c z y ń s k a K., Zygmunt Vogel rysownik gabinetowy Stanisława Augusta, W. 1969; Słownik Malarzy Polskich, t. I 1998 s. 211-212.

Henryk Kondziela

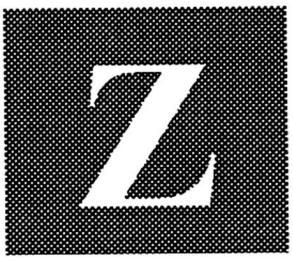

ZACHWATOWICZ Jan (1900-1983), inżynier, architekt, generalny konserwator zabytków, prof. Politechniki Warszawskiej.

Ur. 4 III 1900 w Gatczynie k. Petersburga, dokąd przenieśli się rodzice z Wilna w końcu XIX w. Syn Wincentego, pracownika kolei, i Jadwigi. Wkrótce wraz z rodziną zamieszkał w Petersburgu, gdzie uczęszczał od 1914 do gimnazjum i ukończył renomowany Instytut Inżynierów Cywilnych. Już w Rosji wyróżniał się zainteresowaniami historyczno–konserwatorskimi, działając w Tow. Przyjaciół Starego Petersburga. Do Warszawy przyjechał w 1924. Nostryfikował dyplom inżynierski na Politechnice Warszawskiej i rozpoczął studia na Wydziale Architektury. Wyjątkowe zdolności rysunkowe i malarskie sprawiły, że w 1925 został asystentem, następnie st. asystentem prof. Zygmunta Kamińskiego w Katedrze Rysunku Odręcznego. Dyplom architekta uzyskał w 1930 i od 1 X podjął pracę w Zakładzie Architektury Polskiej kierowanym przez Oskara Sosnowskiego. Tu zaczęła się wielka kariera Z. jako naukowca i konserwatora zabytków. Pierwsza jego publikacja dotyczyła wprawdzie kopii barwnej w studiach nad malarstwem monumentalnym, ale w l. 1933-34 kierował pomiarami katedry gnieźnieńskiej, co przesądziło o jego dalszych związkach z tym wybitnym zabytkiem. Bliska współpraca ze znanymi historykami sztuki – Michałem Walickim i Witoldem Kieszkowskim – znalazła wyraz we wspólnych publikacjach, także w formie analitycznych rysunków. Nadal jednak jego prace w ZAP można zakwalifikować do badawczo–analitycznych.

W 1936 prezydent Warszawy Stefan Starzyński powołał Miejską Komisję Opieki nad Zabytkami, a prowadzenie prac przy uporządkowaniu i odsłonięciu murów obronnych Starego Miasta powierzył Z., który w tym czasie, razem z Bohdanem Gerquinem, objął kierownictwo sekcji inwentaryzacji ZAP. Prace badawcze, studialne i wykonawcze – dokumentowane publikacjami – wspierały działania konserwatorskie na warszawskiej Starówce. Szkic w 1937 ukazuje koncepcję takich działań na zapleczu Szerokiego i Wąskiego Dunaju. Realizacja nastąpiła po wojnie. Również w 1936 został Z. członkiem Tow. Opieki nad Zabytkami Przeszłości. Prace inwentaryzacyjne przy Rynku Wielkim Zamościa (1934-35) i wspólne z historykiem Stanisławem Herbstem badania uwieńczyła monografia *Twierdza Zamość* (1936). Udział autorski Z. w monografii uznano za dysertację doktorską. Rok później dyplom honorowy paryskiej wystawy międzynarodowej *Des Arts et des Techniques* podkreślił jego wkład badawczy i koncepcyjny w wystawiony tamże model XVII-wiecznego Zamościa. Kontynuując prace zamojskie opracował (1938-39) z urbanistą Władysławem Wieczorkiewiczem koncepcję planu rozwoju przestrzennego Zamościa, uzasadniając na 15 planszach konieczność rozwoju miasta poza strefą historyczną. Powojenne prace rewaloryzacyjne opierały się na tej koncepcji (z pewnymi zmianami). Jedyny bodajże projekt architektury współczesnej Z. to koszary Polskiej Składnicy Wojskowej na Westerplatte.

Wkrótce po wybuchu II wojny światowej i po śmierci Oskara Sosnowskiego na

posterunku w Zakładzie Architektury Polskiej (21 IX 1939) Z. objął kierownictwo tej placówki na mocy uchwały Rady Wydziału. Już wcześniej został powołany do oddziału obrony przeciwlotniczej i brał udział w gaszeniu pożarów i zabezpieczaniu dzieł sztuki, m.in. z płonącego Zamku Królewskiego. Również po wkroczeniu Niemców działał w ekipie, która demontowała z ruin Zamku detale i całe dzieła sztuki, przenosząc je do magazynów muzealnych. Za działania w obronie Warszawy otrzymał Krzyż Walecznych. Gdy gestapo zajmowało gmach Min. Wyznań Rel. i Oświecenia Publ. przy al. Szucha, zdołał wywieźć, wraz z dyr. Jerzym Szablowskim, zbiór szklanych klisz fotograficznych (128 skrzyń) Centralnego Biura Inwentaryzacji Zabytków. Po zamknięciu Politechniki Warszawskiej przez niemieckie władze okupacyjne (XI 1939) Z. został kuratorem zbiorów ZAP i biblioteki. Zorganizowano tajne studia i powołano Pracownię Urbanistyczną z Tadeuszem Tołwińskim jako kierownikiem. Pracownia realizowała oficjalne zlecenia Zarządu Miejskiego, m.in. koncepcję tunelu na osi mostu Kierbedzia, podjętą i zrealizowaną w 1949 jako Trasa WZ. Za wiedzą Z. działała tu też (1940-44) tajna Pracownia Legalizacji i Techniki Wywiadu AK, produkująca fałszywe dokumenty. Jesienią 1944, po upadku powstania warszawskiego, Z. wraz ze Stanisławem Lorentzem kierował wywożeniem, z opustoszałej i palonej przez Niemców Warszawy, dzieł sztuki oraz resztek starodruków i archiwaliów. 23 XII 1944 wywieziono z ZAP pomiary inwentaryzacyjne zabudowy staromiejskiej.

20 II 1945 prezydent Warszawy arch. Marian Spychalski powierzył Z. organizację Biura Odbudowy Stolicy. 1 marca Z. został mianowany Generalnym Konserwatorem Zabytków RP w Naczelnej Dyrekcji Muzeów i Ochrony Zabytków (na tym stanowisku do 1954), a w 1946 opublikował *Program i zasady konserwacji zabytków* (BHS), zaaprobowane wcześniej przez środowisko historyków sztuki i konserwatorów. Znał już bowiem dokładnie skalę strat dziedzictwa kultury narodowej spowodowanych przez wojnę. Zgromadził wokół siebie fachowców, uzyskał moralne i merytoryczne poparcie dla swej koncepcji odbudowy i zrozumienie władz, które były gotowe uwzględnić środki finansowe na to zadanie w perspektywicznych planach budżetu państwowego. Powołał w Min. Kultury i Sztuki komisję konserwatorską, na posiedzeniach której - z udziałem projektantów i woj. konserwatorów zabytków – analizowano i zatwierdzano do realizacji projekty odbudowy. Z. nie unikał wizji lokalnych i dyskusji środowiskowej w terenie, często przy udziale władz miejscowych. Gdańsk zawdzięcza mu oddalenie modernistycznego projektu odbudowy Głównego Miasta i przyjęcie zasady przywrócenia form historycznych. W Poznaniu Z. poparł koncepcję odbudowy w historycznych formach zniszczonych części Starego Miasta.

W 1945 złożył pracę habilitacyjną o rotundzie Mieszka I w Gnieźnie i został mianowany prof. zwyczajnym Politechniki Warszawskiej i kierownikiem Katedry Architektury Polskiej. Jednocześnie nie zaniechał osobistej działalności jako architekt. Wspólnie ze Stanisławem Hemplem projektował i nadzorował odbudowę spalonej i zdetonowanej w 1944 archikatedry warszawskiej (1947-56). Był stałym konsultantem szeroko zakrojonych badań interdyscyplinarnych i wieloletniego procesu projektowania odbudowy i regotyzacji katedry w Gnieźnie (proj. arch. Aleksander Holas). Dzieje monumentu przedstawił w milenijnej monografii katedry (1970). Według jego projektu odbudowano w 1949 pałac Potockich (ob. Min. Kultury i Dziedzictwa Narodowego) przy Krakowskim Przedmieściu 15 w Warszawie. Wspólnie z Wacławem Podlewskim zaprojektował restaurację i rekonstrukcję przedbramia i mostu Bramy Nowomiejskiej (realizacja

1952-54). Również z Podlewskim opracował koncepcję rekonstrukcji pierzei Rynku Nowego Miasta. Do 1962 konsultował prace Jarosława Widawskiego przy odsłanianiu i restauracji murów Starówki. W 1950 na jego wniosek powołano i według jego koncepcji zorganizowano Przedsiębiorstwo Państwowe Pracownie Konserwacji Zabytków. Unikalna struktura interdyscylinarna firmy umożliwiała realizację kompletnych badań naukowych, programowania prac i ich realizację – od reliktów archeologicznych, czy archiwaliów po całe centra historyczne (np. Zamość).

Należał do nielicznych naukowców z Polski (obok m.in. S. Lorentza, K. Michałowskiego, B. Marconiego), którzy już w latach 50-ych aktywnie uczestniczyli w pracach organizacji międzynarodowych. Dzięki swej wiedzy i działalności na polu ochrony zabytków zyskał wysoki autorytet. Na konferencji UNESCO w Hadze (1954) brał udział w redagowaniu Konwencji Haskiej *O ochronie dóbr kultury w razie konfliktu zbrojnego* i zaprojektował przyjęty i powszechnie stosowany międzynarodowy znak zabytku (biało–niebieska tarcza). Został wpisany na Listę Międzynarodowych Ekspertów. Na II Międzynarodowym Kongresie Architektów i Techników Zabytków w Wenecji (1964) również był współautorem dokumentu nazwanego Kartą Wenecką, określającego fundamentalne zasady działań konserwatorskich. W 1965 został wiceprzewodniczącym Polskiego Komitetu Narodowego nowo powstałej organizacji ICOMOS (Międzynarodowa Rada Ochrony Zabytków i Miejsc Zabytkowych), piastując tę funkcję do końca życia. Tekst jego referatu *Zasady naukowe i techniczne w konserwacji zabytków* na paryskim spotkaniu ekspertów UNESCO (1968) nadal wspomaga szkolenia i metodykę prac konserwatorskich na świecie. Wydana w pięciu jęz. *Architektura polska* (1966) spopularyzowała narodowe dziedzictwo Polski.

27 I 1971 Obywatelski Komitet Odbudowy Zamku Królewskiego w Warszawie powierzył mu przewodnictwo Komisji Architektoniczno–Konserwatorskiej, mającej uprawnienia władzy wobec procesu projektowo–programowego i wnikliwie kontrolującej jakość wszystkich prac. Napisał wiele prac naukowych, popularnonaukowych, referatów, artykułów, not biograficznych (pełna bibliografia w oprac. J. Rogulskiej, OZ 1984 nr 2). W 1956 założył i do 1982 był redaktorem naczelnym periodyków „Kwartalnik Architektury i Urbanistyki" oraz „Studia i Materiały do Teorii i Historii Urbanistyki i Architektury". Był członkiem lub przewodniczącym większości liczących się w kraju gremiów, rad naukowych, komitetów redakcyjnych związanych z ochroną zabytków i konserwacją, a także wielu z dziedziny kultury, sztuki, architektury. Był członkiem powstałej w 1951 Polskiej Akademii Nauk; przez długie lata sprawował funkcję przewodniczącego Komitetu Architektury i Urbanistyki PAN. W 1967 został członkiem Académie d'Architecture w Paryżu. Należał do organizacji i stowarzyszeń międzynarodowych, jak wymieniony ICOMOS, Międzynarodowa Unia Architektów. Był członkiem honorowym Królewskiego Instytutu Architektów Brytyjskich. Odznaczony m.in. Krzyżem Walecznych (1939), medalem „Za Warszawę 1939-1945" (1945), złotym Krzyżem Zasługi (1946), Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski (1948), orderem Sztandaru Pracy I klasy (1954), Krzyżem Komandorskim z Gwiazdą Orderu Odrodzenia Polski (1980). Otrzymał zespołową nagrodę państwową I stopnia w 1950. Został laureatem nagrody m. st. Warszawy i nagrody honorowej Stow. Architektów Polskich. Otrzymał tytuł doktora honoris causa Technische Hochschule w Hanowerze oraz „Pierścień Schinkla" – najwyższe niemieckie odznaczenie w dziedzinie konserwacji zabytków.

Żonaty dwukrotnie; w 1929 poślubił Marię Chodźko, w 1965 Izabelę Sztos. Z pierwszego małżeństwa dwie córki – Krystyna Zachwatowicz-Wajda, scenograf, żona reżysera Andrzeja Wajdy, i Katarzyna Zachwatowicz-Jasieńska, śpiewaczka.

Zmarł 18 VIII 1983 w Warszawie, pochowany na Cmentarzu Powązkowskim.

Jan Zachwatowicz. Wybór prac, BMiOZ seria B t. LXVIII 1981; Warszawskie Stare Miasto, z dziejów odbudowy, W. 1982; OZ 1984 nr 2 (poświęcony Zachwatowiczowi); G i e y s z t o r A., Zamek Królewski w świadomości narodowej, OZ 1987 nr 1-2 s. 5-7; K r z y ż a n o w s k i L., Od rekonstrukcji do restytucji – kształtowanie koncepcji ideowo–konserwatorskich, tamże s. 7-12; L i l e y k o J., Funkcja Zamku – założenia programowe a ich realizacja, tamże s. 13-26; KAiU 1994 z. 3-4 (poświęcony Zachwatowiczowi); P a ź d z i o r M., Jak funkcjonował urząd, jakie były uwarunkowania zewnętrzne?, w: Ochrona i konserwacja dóbr kultury w Polsce 1944-1989 ..., W. 1996 s. 61-67.

Lech Krzyżanowski

ZIELEŚKIEWICZ Stefan Edward (1923-1991), architekt.

Ur. 23 VIII 1923 w Szamotułach, jako syn robotnika Walentego i Pelagii z Walkowiaków. Ukończył gimnazjum humanistyczne i liceum matematyczno–fizyczne w Szamotułach , gdzie w 1947 zdał maturę. W tym roku rozpoczął studia architektury w Szkole Inżynierskiej w Poznaniu uzyskując w 1950 dyplom inż. architekta. Następnie podjął studia w Państwowej Wyższej Szkole Sztuk Plastycznych w Poznaniu na kierunku architektury wnętrz oraz jako wolny słuchacz studiował historię sztuki na Uniw. Poznańskim. Dwuletnie studia magisterskie odbył w Politechnice Warszawskiej, uzyskując dyplom w 1955. W l. 1949-51 był st. asystentem w Katedrze Historii Architektury Powszechnej Szkoły Inżynierskiej w Poznaniu. Po ukończeniu studiów podjął pracę w Państwowym Przedsiębiorstwie Pracownie Konserwacji Zabytków, gdzie pod kierunkiem R. Sławskiego wykonał szereg rysunków roboczych do odbudowy ratusza poznańskiego oraz pierwszy projekt polichromii elewacji wschodniej. W ramach pracy w PP PKZ, która trwała od początków 1953, wykonał projekty rekonstrukcji dwóch domów podcieniowych w Rakoniewicach przy Rynku 40 i 41 oraz sprawował nadzór nad odbudową, a także był współautorem inwentaryzacji konserwatorskiej zamku w Uniejowie. Przygotował studium nt. historii rozwoju i gospodarki oraz zasad zabudowy miasteczka Rakoniewice, którą opublikował jako artykuł pt. *Rakoniewice – miasto rzemieślników* (OZ 1954). W l. 1953-55 działał w Warszawie w pracowni St. Brukalskiego i jako członek zespołu brał udział w konkursie zamkniętym na odbudowę Zamku Królewskiego oraz w projektowaniu wnętrz teatru i domu kultury na Żoliborzu.

Po powrocie do Poznania pracował w l. 1955-64 w Biurze Projektowo–Badawczym Budownictwa Ogólnego „Miastoprojekt". Zaprojektował szkołę podstawową przy ul. Caliera i dom mieszkalno–usługowy oraz szkołę podstawową (wspólnie z H. Jaroszem) przy ul. Powstańców Wielkopolskich w Poznaniu. Następnie przygotował projekty sześciu domów mieszkalno–usługowych w Kaliszu oraz dwóch domów mieszkalno–usługowych w Nowej Soli. W l. 1964-68 był kierownikiem Dzielnicowego Wydziału Budownictwa, Urbanistyki i Architektury Poznań – Stare Miasto. Tu zorganizował zespół urbanistyczny, który pod jego kierunkiem przygotowywał projekty pięciu planów szczegółowych, w tym porządkowania wnętrz bloków Starego Miasta. Od 1969 pełnił funkcję zastępcy, a w l. 1976-78 Głównego Architekta Miasta. Był współprojektantem biurowca przy

ul. Dąbrowskiego i hotelu „Polonez" oraz zaprojektował samodzielnie kilkanaście domów jednorodzinnych w Poznaniu. Później pracował jako główny specjalista w Wojewódzkim Biurze Planowania Przestrzennego. Działał społecznie w Stow. Architektów Polskich jako członek zarządu i wiceprezes Oddziału. Był także sekretarzem organizacyjnym ogólnopolskiego konkursu na projekt pomnika Adama Mickiewicza w Poznaniu oraz szeregu konkursów architektonicznych. W 1974 otrzymał nagrodę I stopnia ministra budownictwa i przemysłu materiałów budowlanych w dziedzinie budownictwa i architektury za wybitne osiągnięcia twórcze w projektowaniu oraz nagrodę zespołową m. Poznania w dziedzinie budownictwa i architektury. Za działalność zawodową i społeczną został wyróżniony „Odznaką Honorową m. Poznania" (1972), medalem „Za Ochronę Zabytków woj. Poznańskiego" (1986) i odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1986).

Ożeniony z Marią z domu Zaryską, był bezdzietny.

Zmarł 20 I 1991 w Poznaniu, pochowany na Cmentarzu Junikowskim.

Akta rodzinne i informacje żony.

Henryk Kondziela

ZIELIŃSKI Zbigniew (1907-1968), architekt.

Ur. 28 XI 1907 w Poznaniu jako syn Romana, księgowego, i Pelagii z Rydlewskich. Do szkoły podstawowej uczęszczał w Poznaniu. W 1925 uzyskał maturę w gimnazjum I. Paderewskiego w Poznaniu. Dyplom inż. architekta otrzymał w 1931 na Politechnice Gdańskiej, a nostryfikował go na Politechnice Warszawskiej w 1939. W 1932 rozpoczął pracę w Pracowni Urbanistycznej Wydziału Rozbudowy m. Poznania. Tu opracował w 1936 projekt I etapu porządkowania Starego Rynku i zespołu domków budniczych nr 11-26. Następnie do końca 1938 przygotował projekt uporządkowania zewnętrznej zabudowy Rynku. Do 1939 wykonał: studia zasięgów arterii komunikacyjnych radialnych i okrężnych, plany szczegółowe szeregu zieleńców, plany ogólne Głównej, Rataj i Starołęki, plan podziału miasta na jednostki międzydzielnicowe, a także szereg planów szczegółowych, m.in.: Wzgórza św. Wojciecha, Ostrowa Tumskiego i Zagórza, kościoła św. Jana i Warowni Rocha, Rynku Śródeckiego, pl. Kolegiackiego, oraz uporządkowania pl. Wolności. W tym samym czasie prowadził badania naukowe nad zabudową starego Poznania oraz prace inwentaryzacyjno–pomiarowe obiektów zabytkowych. Projekty z tego okresu oraz gotowa do publikacji praca pt. *Poznań jako forteca do 1800 r.* zaginęły w czasie II wojny światowej. W 1939 odbył podróż do Włoch i Francji. Wysiedlony w 1940, do 1943 pracował w Radomiu jako kierownik Wydziału Budownictwa, później przebywał w Częstochowie.

W 1945 wrócił do Poznania i podjął pracę jako kierownik Wydziału Planowania i Rozbudowy Miasta. Pod jego kierunkiem wykonano inwentaryzację szkód wojennych, w tym także wszystkich obiektów zabytkowych, z naniesieniem ich na plan miasta oraz dokumentacją fotograficzną. W 1945 opracowany został pod jego kierownictwem i przy współudziale pierwszy szkicowy plan zabudowy śródmieścia Poznania, w którym uwzględniono także odbudowę zabytkowego zespołu staromiejskiego. W 1946 opracował pierwsze projekty odbudowy – rekonstrukcji elewacji budynków Starego Rynku (przy współpracy Janiny Czarneckiej i Rościsława Kaplińskiego). Od 1947 kierował specjalną pracownią w Wydziale Planowania i Rozbudowy Miasta, która opracowała rysunki rekonstrukcji elewacji (tzw. gabaryty) dla Starego Rynku, a później także projekty

rekonstrukcji zniszczonych elewacji ulic Starego Miasta. W tym roku przygotował również projekt odbudowy wewnętrznej zabudowy Starego Rynku w ramach ogłoszonego konkursu zamkniętego. Z. był odkrywcą kolumienek arkad kamieniczek budników na Starym Rynku oraz szeregu zabytkowych detali w obiektach Starego Miasta. Przeprowadził wstępne prace zabezpieczające ruiny katedry, pałacu Górków i ratusza. Opracował wstępny projekt zagospodarowania Starego Miasta w Poznaniu. W l. 1946-49 kierował przygotowaniem projektu odbudowy Starego Rynku w skali 1:100 wraz z modelem gipsowym. Opracował projekt odbudowy b. Arsenału i przystosowania budynku dla potrzeb muzeum, projekt wstępny odbudowy pałacu Działyńskich, projekt rekonstrukcji baszty przy ul. Masztalarskiej, elewacji hotelu „Bazar" oraz budynku d. loży masońskiej. Następnie, w l. 1950-52, przygotował projekt odbudowy Zamku Przemysława wraz z otoczeniem. W 1954 brał udział, wraz z zespołem, w konkursie na zabudowę wewnętrzną Starego Rynku, zespół jego jako drugi wyłoniony został do opracowania projektu realizacyjnego. Od 1954 był konsultantem przygotowywanych w "Miastoprojekcie" dokumentacji do kompleksowej odbudowy Starego Rynku i zniszczonych części Starego Miasta. Był również głównym konsultantem projektu rekonstrukcji Wagi Miejskiej na Starym Rynku.

W l. 1947-53 prowadził w Szkole Inżynierskiej wykłady i ćwiczenia z historii architektury polskiej, wykładał także w Państwowej Wyższej Szkole Sztuk Plastycznych. Był znakomitym popularyzatorem dziejów miasta i jego zabytków. W dorobku naukowym Z. znajduje się kilkanaście prac, w tym kilka opublikowanych. Od 1959 pracował w Muzeum Historii m. Poznania, nie zrywając kontaktu z pracami projektowymi i konserwatorskimi przy odbudowie obiektów zabytkowych. W l. 1958-68 był członkiem Rady Konserwatorskiej przy konserwatorze zabytków m. Poznania. Za projekt odbudowy Starego Miasta uzyskał wraz z zespołem nagrodę państwową II stopnia (1956). Odznaczony został złotym Krzyżem Zasługi, Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski oraz „Odznaką Honorową Miasta Poznania".

Miał żonę Izabelę, był bezdzietny.

Zmarł 21 IV 1968 w Poznaniu, pochowany na Cmentarzu na Junikowskim.

Kondziela H., Zbigniew Zieliński, Kron. M. Pozn., 36 1968 nr 4 s. 121-122; Kondziela H., Stare Miasto w Poznaniu, P. 1971 s. 34, 53-54, 74, 102, 104; Czarnecki W., Zieliński Zbigniew, w: WSB s. 874.

Henryk Kondziela

ZIĘTKIEWICZ Zdzisław (1930-1978), architekt.

Ur. 31 VIII 1930 w Poznaniu, syn Aleksego, urzędnika Kuratorium Szkolnego, i Zdzisławy z d. Jachowskiej. Naukę rozpoczął w szkole powszechnej w Poznaniu. W grudniu 1939 wraz z rodziną wysiedlony został do Generalnej Guberni i mieszkał w Lublinie do końca wojny. Ukończył szkołę powszechną i w 1942 podjął naukę w Tajnym Państwowym Gimnazjum Ziem Zachodnich. Pod wpływem ojca i starszego rodzeństwa, działających w ruchu oporu AK, zajął się kolportażem prasy podziemnej. W 1945 po powrocie do Poznania naukę kontynuował w Gimnazjum i Liceum im. Karola Marcinkowskiego. Po egzaminie maturalnym w 1948 rozpoczął studia w poznańskiej Szkole Inżynierskiej na Wydziale Architektury. Dyplom inż. architekta uzyskał w 1952. Studia 2-go stopnia kontynuował w l. 1952-54 na Wydziale Architektury Politechniki Gdańskiej. Specjalizował się w dziedzinie historii architektury, a dyplom magisterski uzyskał w 1954 za studium

poświęcone rekonstrukcji zamku w Międzyrzeczu. W 1975 podjął studia doktoranckie w Zakładzie Architektury Wydziału Budownictwa Politechniki Poznańskiej, gromadząc materiały do dysertacji doktorskiej, której nie ukończył.

Pracę zawodową rozpoczął w 1954 w Państwowym Przedsiębiorstwie Pracownie Konserwacji Zabytków w Poznaniu w Pracowni Architektury. Działał kolejno na stanowiskach projektanta i starszego projektanta, by w l. 1961-65 objąć kierownictwo Pracowni. Podczas lat pracy w PP PKZ osiągnął znaczący dorobek naukowy i zawodowy jako projektant, konsultant przy opracowaniach badań architektonicznych, projektów rekonstrukcji, konserwacji i adaptacji obiektów zabytkowych. Na wszystkich budowach realizowanych wg jego projektów prowadził nadzory autorskie. W styczniu 1968 oddelegowany został na pół roku jako stypendysta Min. Kultury i Sztuki do Egiptu. Pracował w Luksorze współplanując i nadzorując prace rekonstrukcyjno–konserwatorskie przy świątyni Hatszepsut w Deir–el-Bahari. Ponowny wyjazd do Egiptu jesienią 1968 uniemożliwiła mu choroba. Po powrocie do zdrowia objął w PP PKZ w Poznaniu stanowisko głównego specjalisty. Szczególnie interesowało go gotyckie budownictwo obronne, głównie Wielkopolski, toteż badaniom zamków oraz ich opracowaniom poświęcił wiele uwagi (zamki w Bolesławcu, Borysławicach Zamkowych, Kole, Koźminie, Łagowie, Międzyrzeczu, Nieparcie, Ostrzeszowie, Rydzynie, Uniejowie i Wrzącej Wielkiej). Zajmował się też klasztorami pobenedyktyńskimi (Święty Krzyż na Łysej Górze i Lubiń) oraz architekturą pałacową (Gułtowy, Siedlec, Lubasz, Wieleń Północny n. Notecią). W 1970 odszedł z PP PKZ i pracował kolejno w Biurze Projektów Budownictwa Wiejskiego (st. projektant), Biurze Studiów i Projektów Inżynierskiej Spółdzielni Pracy (kierownik pracowni) i Wojewódzkim Biurze Projektów (st. projektant). Nie tracił jednak kontaktu z zabytkami. W 1970 powołany został na członka Rady Ochrony Dóbr Kultury przy konserwatorze zabytków m. Poznania oraz przy wojewódzkim konserwatorze zabytków. Od 1972, po reaktywowaniu Oddziału Architektury na Politechnice Poznańskiej, prowadził dla studentów ćwiczenia z ochrony i konserwacji zabytków. Dla Państwowego Instytutu Sztuki w Warszawie wykonywał opracowania graficzne do katalogów zabytków sztuki. W 1976 został rzeczoznawcą Stow. Architektów Polskich w zakresie budownictwa użyteczności publicznej. W 1967 wyróżniony srebrną odznaką „Za Opiekę nad Zabytkami".

W 1955 zawarł związek małżeński z Haliną z d. Okoniewską, inż. architektem, z którą w ramach spółki autorskiej pracował przez szereg lat przy większości realizowanych obiektów. Miał dwoje dzieci: córkę Ewę, dr biologii–genetyka, i syna Jacka, informatyka–programistę.

Zmarł 10 VI 1978 i pochowany został na Cmentarzu Junikowskim.

Katalogi dokumentacji i prac konserwatorskich 1951-1971 dla m. Poznania oraz woj. poznańskiego, zielonogórskiego, łódzkiego, kieleckiego i in., 1972 (szczegółowy spis wykonanych dokumentacji); informacje rodziny.

Jan Pic